

Cultuur is leuk. Cultuur begint direct bij wat je bent. Cultuur is een
cultuur is strijd. Cultuur is hefboom van vernieuwing. Cultuur maakt de
zichtbaar. Hier en daar, toen en nu. Cultuur is dat wat bindt en ook dat
er doet dat ter zake? Cultuur is sleutelervaringen opdoen. Cultuur ver-
ellen. Cultuur ligt niet ergens klaar. Cultuur is een maakbaar begrip.
te voor reflectie. Cultuur is wat betekenis geeft aan wat we zien en
ndelen naar je nieuwsgierigheid. Cultuur is altijd in beweging. Cultuur
len, horen. Cultuur is waarnemen zonder oordeel. Cultuur is de mens
Door cultuur kan ik iedere dag anders ervaren en anders zijn. Cultuur
aad van bewustzijn. Cultuur is wat mij vormt. Cultuur is grenzen kunnen
is de vogels horen zingen. Cultuur is kijken, ervaren, creëren, samen
onontbeerlijk om te kunnen leven en ontwikkelen. Cultuur als context.
Cultuur als spiegel. Cultuur - dat wat we delen. Cultuur is alle gedrag,
het dier onderscheidt. Cultuur is overal. Cultuur - iets wat onder mijn

Elke school is uniek.

Schoolportretten cultuureducatie in het primair onderwijs.

Cultuur is menselijke creatie. Cultuur is de combinatie en wisselwerking
materieel. Cultuur begint waar handelen ophoudt. Cultuur is er om
doorbreken. Cultuur helpt te ontsnappen, geeft daardoor nieuwe er-
vingen ondergaan maakt je nieuwsgierig. Cultuur is het overdragen van
uur is snoepen uit een grote koektrommel. Cultuur - is onder mijn huid
is menselijke creatie. Cultuur is de combinatie en wisselwerking van
materieel. Cultuur ligt niet ergens klaar. Cultuur begint waar handelen
wat is dat? Cultuur is er om patronen te kunnen doorbreken. Cultuur
n, geeft daardoor nieuwe ervaringen, die maken je weer nieuwsgierig.
dragen van verwondering. Cultuur is de wereld in. Kijken, luisteren en
snoepen uit een grote koektrommel. Cultuur is overal. Cultuur is altijd
ur is zien, ruiken, voelen, horen. Cultuur is waarnemen zonder oordeel.
in al zijn facetten. **Uwideevancultuur.** Door cultuur kan ik iedere dag
anders zijn. Cultuur is een verhoogde graad van bewustzijn. Cultuur is
uur is grenzen kunnen verleggen. Cultuur is de vogels horen zingen.
ervaren, creëren, samen delen. Cultuur is onontbeerlijk om te kunnen
n. Cultuur als context. Cultuur - dat wat we delen. Cultuur is besmettings-
lle gedrag, dat de mens van het dier onderscheidt. Cultuur is alles wat
s actueel en speelt in op de activiteiten van de school. Cultuur is het
uit het verleden. Cultuur uiten maakt dat leerlingen stap voor stap
n krijgen. Cultuur is de waardering van wat ons eigen is. Cultuur hoort
ur zijn spannende opdrachten. De basis van cultuur is vragen stellen.

Cultuureducatie is leren van elkaars herinneringen

De vlechten moeten zó en niet zó!

Elke school is uniek

Schoolportretten; cultuureducatie in het primair onderwijs

drs. Fianne E.M. Konings
Onderzoek in opdracht van projectbureau Versterking Cultuureducatie
Primair Onderwijs, ministerie van OCW/projectgroep Cultuur en School.

Cultuur begint met mensen

Inhoudsopgave

Voorwoord	7
Hoofdstuk 1: Voorgeschiedenis	9
Hoofdstuk 2: Onderzoeksverantwoording	10
2.1. doel onderzoek	10
2.2. onderzoeksaanpak	10
Hoofdstuk 3: Inzichten uit de schoolportretten Elke school is uniek?	13
3.1. Effect van de Regeling Cultuureducatie Primair Onderwijs	13
3.2. Algemeen: fundament en bouwstenen voor cultuur in school	13
3.3. Onderwijsvisie	14
3.4. Directie, ICC en team	15
3.5. Bouwstenen	16
3.6. Aanbevelingen voor beleid	20
Hoofdstuk 4: Thema's uit de schoolportretten Elke school is uniek!	23
4.1. Algemeen	23
4.2. Kernwoordenschema's: Elke school is uniek!	24
Hoofdstuk 5: De portretten	33
School 1: De cultuur van de omgeving	42
School 2: Kunstdisciplines en technieken	52
School 3: Een leerkracht	60
School 4: De steunfunctie	68
School 5: Geloof en vertrouwen	78
School 6: De methodes	84
School 7: Meervoudige intelligentie en betrokkenheid	95
School 8: Netwerken en Onderwijsadviesdienst	104
School 9: De leertheorie	111
School 10: Kunst als profiel	118
School 11: Jenaplanonderwijs	127
School 12: Techniek en cultuur/Reflectie en ondernemerschap	134
School 13: OGO en thema's	144
School 14: Brede school en emotie	154
Begrippen	

voorwoord

Cultuurrijk onderwijs, dat is een nastrevenswaardig doel. Niet alleen de bewindslieden van onderwijs en cultuur beogen dat, maar ook veel leerkrachten, ouders, schooldirecteuren en besturen. Er staan ons mooie idealen voor ogen dat cultuur helpt onze kinderen op te laten groeien tot creatieve, wereldwijze mensen met een verrassende bagage. Dat doel na te streven vraagt speciale overtuiging en inzet van 'het onderwijs'. Voor het bereiken van dat doel bestaat niet één model; de leraar van een school te midden van culturele instellingen in de grote stad heeft andere mogelijkheden dan die van wie de school uitkijkt op de polder. De directeur die in zijn vrije tijd een verwoed schilder is maakt andere keuzes dan de directeur die ook nog in allerlei besturen zit. Individuele, lokale en onderwijskundige factoren vormen de culturele ambities van een school. Het is mensenwerk.

In een project dat de cultuureducatie in het primair onderwijs wil versterken, moet een belangrijk deel van de projectactiviteiten algemeen toepasbaar zijn: los van de kleur van de school of individuele kennis en kunde. Om deze activiteiten zo effectief mogelijk te laten zijn is een diep inzicht in de dagelijkse praktijk van dit onderwijs van eminent belang; welke afwegingen maken leerkrachten, met wie en op welke termijn? Wat zijn hun culturele ambities, hoe komen ze eraan en wat belemmert hen eventueel ze te realiseren? Door scholen te portretteren, zoals in dit onderzoek van Bureau Konings Kunst is gedaan, ontstaat een dergelijk inzicht. Niet alleen de mensen verantwoordelijk voor het project krijgen een beter inzicht in de praktijk van cultuurrijk onderwijs, in algemene ontwikkelingen, dilemma's, succesfactoren en struikelblokken, ook de leden van de schoolteams zelf kijken met deze 'kwalitatieve monitoring' in de hand anders naar hun eigen situatie. Individuele problemen

blijken algemener, een andere school vindt een oplossing voor eenzelfde probleem in een heel andere hoek dan waar tot nu toe werd gezocht. Het blijft mensenwerk.

In mensenwerk zijn individuele motieven en algemene kennis als schering en inslag met elkaar verweven. Het één zonder het ander heeft geen verband, geen coherentie.

Vandaar dat individuele bespiegelingen over cultuur van leerlingen, directeuren en leerkrachten, hun plek hebben gevonden in dit boek naast de meer algemene constatering en conclusies zodat, het mensenwerk voort kan gaan.

Hans Muiderman
Projectleider Versterking Cultuureducatie Primair Onderwijs

Cultuur is aandacht hebben voor omgangsvormen. Cultuur is overal juist in de directe omgeving. Cultuureducatie gaat uit van de ontwikkeling van het kind; het spreekt het hele kind aan. Aandacht besteden aan creativiteit en expressie creëert een goed gevoel in de school. Uwideevancultuur. Als je je goed voelt, kun je ook goed leren. Kunst geïntegreerd in het onderwijs, maakt dat kinderen vrijer zijn in hun doen en laten. De vrijheid die aan kinderen gegeven wordt, creëert ruimte voor expressie. Laat leerlingen zelf hun cultuur uitdragen.

Hoofdstuk 1 Voorgeschiedenis

Al zeker tien jaar geniet cultuureducatie in het onderwijs prioriteit in het beleid van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW). Sinds 2003 heeft het ministerie specifieke aandacht voor cultuur in het primair onderwijs. De minister van OCW stelde begin dat jaar een Taakgroep Cultuureducatie Primair Onderwijs in. De taakgroep stond onder leiding van Jan Wagemakers en had de opdracht de minister te adviseren over de aanpak van cultuureducatie in het primair onderwijs. De Taakgroep formuleerde zijn advies in *Hart(d) voor cultuur*. In dit advies werd de scenariogedachte voor cultuureducatie geïntroduceerd. De scenario's geven handvatten om in kaart te brengen wat er gebeurt op scholen, in culturele instellingen en gemeenten en ze geven inzicht in hun ambitie. Veel scholen bleken al veel aan cultuur te doen, vandaar dat een indeling in scenario's het beste bij de praktijk aansloot.

De Taakgroep schetste in zijn advies van juni 2003 drie scenario's. Scenario 1 heet *Komen en Gaan*. Scholen in dit scenario kopen culturele activiteiten in die door culturele instellingen en vooral steunfuncties aangeboden worden. Scenario 2 is *Vragen en Aanbieden*. Deze scholen kiezen op basis van vooraf vastgestelde uitgangspunten cultureel aanbod uit of vragen om specifieke activiteiten van culturele aanbieders. Scenario 3 tot slot heet *Leren en Ervaren*. In dit scenario zijn school en externe partijen één: leer- en leefomgeving gaan in elkaar over.

Aansluitend op het advies van de Taakgroep kwam het ministerie van OCW met de Regeling Versterking Cultuureducatie Primair Onderwijs, vanaf hier de Regeling genoemd. Volgens deze Regeling kunnen scholen aanspraak maken op 10,90 euro per leerling per jaar. Het bedrag moet besteed worden aan cultuureducatie. Enige voorwaarde hierbij is dat de school een visie op de rol van cultuur

in het onderwijs formuleert en dit in het schoolbeleidsplan vastlegt. Het projectbureau Versterking Cultuureducatie Primair Onderwijs van het ministerie van OCW werd ingesteld om het stimuleringstraject voor het primair onderwijs gestalte te geven. Een van de initiatieven van dit bureau is de ontwikkeling van de functie van Interne Cultuurcoördinator (ICC), in het primair onderwijs geïntroduceerd.

In schooljaar 2004/2005 is een cursus ICC, volgens het 'train-de-trainermodel', ontwikkeld en uitgetest. Vanaf schooljaar 2005/2006 wordt deze cursus op diverse plekken in het land aangeboden. Ander onderdeel van dit traject is een kwantitatieve¹ en kwalitatieve monitoring van de uitwerking en effecten van de Regeling. De kwalitatieve monitoring vindt u terug in deze rapportage.

¹ A. van der Vegt en K. Hoogeveen, "Cultuur in beweging" Sardes april 2006

Een stralend kind dat trots door de klas loopt

Hoofdstuk 2 Onderzoeksverantwoording

2.1. Doel onderzoek

Deze rapportage is een weerslag van de kwalitatieve monitoring van veertien scholen. Fianne Konings van Bureau Konings Kunst bezocht de scholen samen met een delegatie van het hiervoor genoemde projectbureau, in de personen van Jan Wagemakers (twaalf scholen) en/of Hans Muiderman (drie scholen). Het doel van de schoolbezoeken was:

Portretten te maken van veertien scholen die inzicht geven in het effect van de Regeling Versterking Cultuureducatie Primair Onderwijs en in de plek of rol die scholen in hun onderwijsprogramma reserveren voor cultuureducatie. Deze inzichten leiden tot aanbevelingen voor beleidsmakers in de onderwijs- en cultuureducatiesectoren en ze dienen ter inspiratie van andere scholen en cultuureducatie-experts.

2.2. Onderzoeksaanpak

De schoolportretten zijn gemaakt op basis van gesprekken met schooldirecteuren, Interne Cultuurcoördinatoren (ICC-en), leerkrachten en leerlingen uit verschillende groepen. Meestal bestond een schoolbezoek uit een uitvoerig introductiegesprek met een directeur en ICC, gevolgd door verschillende klasbezoeken en een afsluitend gesprek met de directeur en ICC. Bij een enkele school is ook gesproken met ouders en derde partijen die een rol spelen in cultuureducatie in school.

De gesprekken richtten zich op de algemene keuzes van de school, ondermeer de onderwijsvisie, en de plek van cultuureducatie daar-

binnen. De geïnterviewden lichtten de onderwijskeuzes en keuzes voor cultuureducatie aan het begin van het gesprek toe. Zodoende gaven de directeur en ICC zelf al aan welke punten voor hen het belangrijkst zijn. Daarop werd doorgevraagd. Op die manier gaven scholen zelf inhoud aan het begrip cultuureducatie. Dit begrip varieerde van expressievakken, kunstdisciplines, muziek, dans, drama en wereldoriëntatie tot geschiedenis, heemkunde en cultureel erfgoed, van leerlingen die zelf aan het uitvoeren zijn of een bezoek aan een culturele instelling brengen tot een kunstenaar of een workshop in de klas.

De gesprekken met leerlingen vonden over het algemeen in klassenverband plaats. Leerkrachten hadden soms een klassengesprek voorbereid waarna wij leerlingen vragen konden stellen. Soms was het klassengesprek geheel in onze handen. Bij uitzondering waren er ook een paar leerlingen die namens de klas met ons spraken.

Van elke school is op basis van deze gesprekken een schoolportret geschreven. De portretten worden afgerond met een reflectie waarin stil wordt gestaan bij de opvattingen en activiteiten van de school en het scenario waarin de school zich bevindt. Ook worden thema's gesignaleerd die kunnen helpen de aandacht voor cultuur in school te verstevigen.

De gegevens van de scholen zijn geanonimiseerd zodat schoolteams hun knelpunten bij de invoering van cultuur in school onbelemmerd kenbaar konden maken.

Alle scholen hebben hun goedkeuring aan 'hun' portret gegeven. Als dank voor de medewerking ontvingen de scholen gedrukte kaarten met foto's en uitspraken die hun culturele stellingname

illustreerden. Op die manier geven de kaarten een portret van *het idee van cultuur* dat leeft op hun school.

In schooljaar 2004/2005 zijn vijf scholen bezocht. In schooljaar 2005/2006 negen scholen. Bij de selectie van de scholen is geadviseerd door cultuureducatieve organisaties uit de verschillende regio's die met scholen werken. Daarbij is gekeken naar een spreiding over het land, denominatie, type school (stadsschool of dorpsschool), gemeentegrootte, specifieke onderwijsvisie of cultuureducatieve aanpak.

Omdat dit onderzoek is uitgevoerd op een beperkt aantal scholen hebben de resultaten geen wetenschappelijke pretentie. Het onderzoek geeft wel een duidelijk beeld van scholen, hun keuzes en mogelijkheden. Voorondersteld wordt dat elke geportretteerde school de situatie weergeeft van honderd andere scholen. Het onderzoek levert een diversiteit aan aandachtspunten op voor beleidsmakers, scholen en cultuureducatie-experts. Bovendien biedt het aanknopingspunten voor verder onderzoek.

Leeswijzer

Dit onderzoeksverslag bestaat uit twee delen: 'Inzichten uit de schoolportretten' en 'Inspiratie in de schoolportretten'.

In hoofdstuk 3 'Inzicht uit de schoolportretten' zijn de conclusies en aanbevelingen voor beleid terug te vinden. Dit hoofdstuk is gericht op de beleidsmakers en eventuele geïnteresseerden.

In hoofdstuk 4 'Thema's uit de schoolportretten' wordt een schematisch overzicht van thema's en kernwoorden van de verschillende scholen gegeven. En in hoofdstuk 5 zijn de portretten als beeld van de praktijk weergegeven.

Cultuureducatie is niet alleen het ervaren van en kijken naar kunst, maar ook het beschouwen ervan. Cultuur gedijt in de school als het een context krijgt in het reguliere onderwijs. Aandacht voor verschillende technieken en doorlopende leerlijnen. Uwideevancultuur. In een werkplaats met allerlei gereedschap zijn kleuters aan het werk. Tijdens de rekenles wordt het reguliere werk opzij geschoven en de kosten van het theaterproject berekend.

Elke school is uniek?

Hoofdstuk 3 Inzichten uit de schoolportretten

3.1. Effect van de Regeling Versterking Cultuureducatie Primair Onderwijs

Het onderzoek heeft veertien portretten opgeleverd, waaruit blijkt dat scholen eigenzinnige en interessante keuzes maken ten aanzien van onderwijs en cultuur in school. Elke school had wel iets bijzonders.

De Regeling van het ministerie lijkt effectief: de leidingen van alle bezochte scholen hadden nagedacht wat ze met cultuur wilden en waar de 10,90 euro per leerling nu en in de nabije toekomst voor ingezet kon worden.

Een aantal schoolteams ziet het extra geld als een aanleiding om kunst- en cultuurodoelen die ze in het verleden nastreefden weer op te pakken of om ze juist verder te integreren in hun onderwijsvisie. Allemaal zoeken ze naar manieren om het geld niet 'kwijt te raken' aan eenmalige projecten. Ze besteden het aan structurele oplossingen, zoals het aanstellen van een vakleerkracht voor de kunstvakken of het aanschaffen van een beamer. Hoewel scholen de bijdrage bescheiden vinden, weerhoudt dat ze niet van lange-termijnplannen voor de integratie van cultuur in het onderwijsprogramma.

Het goede van deze subsidie vond een directeur “dat als je succes wilt, je de mogelijkheid hebt een subsidie aan te vragen”. Dat de aanvraag voor de Regeling niet veel extra werk met zich meebrengt, spreekt directies aan. Ze zijn gewend dat projectsubsidies veel papierwerk met zich meebrengen. Een van de directeuren dacht dat ook deze Regeling tijdrovend zou zijn. Later werd zij zich bewust van de laagdrempeligheid ervan en heeft zij de subsidie alsnog aangevraagd.

3.2 Algemeen: fundament en bouwstenen voor cultuur in school

Gaandeweg de schoolbezoeken werd duidelijk dat bij elke school een fundament voor cultuur in school aanwezig is. Waar bestaat een fundament voor cultuur uit? En hoe kan er op voortgebouwd worden?

Het fundament voor cultuur is een samensmelting van twee componenten: onderwijsvisie en personeel, het schoolteam, specifiek de schooldirectie en de ICC. Op deze twee componenten wordt verder gebouwd met bouwstenen die zich in en buiten de school bevinden, bijvoorbeeld de externe partijen zoals culturele instellingen, steunfunctie-instellingen, andere scholen en onderwijsbegeleidingsdiensten. Verder zijn het ruimtes en faciliteiten voor cultuur in en buiten school, financiële middelen en evaluatie. Maar ook ouders, de historie van een school, de onderwijsaanpak ten aanzien van ICT.

Op het fundament en bouwstenen wordt in de volgende paragrafen dieper ingegaan. In hoofdstuk 4 zijn die van de veertien geportretteerde scholen per school uitgewerkt in een schema, waarbij is aangegeven wat keuzes zijn die algemeen kenmerkend zijn voor de school en welke keuzes specifiek zijn gemaakt voor cultuureducatie of van invloed zijn op cultuur in school. Zowel de algemene keuzes als de keuzes in het kader van cultuureducatie bepalen de vorm van cultuur in school.

Veel van de bezochte scholen hebben plannen de positie van cultuur te verstevigen en uit te bouwen, met elementen in en buiten de school.

Cultuur is alles wat mij raakt

3.3. Onderwijsvisie

De onderwijsvisie is een belangrijke component van het fundament voor cultuur in school. De directie en het team bepalen de onderwijsvisie op school. De visie is de wijze waarop het team kijkt naar de maatschappij (o.a. levensbeschouwing en geloofsovertuiging), het kind en het leren van het kind.

De visie op de maatschappij kan bijvoorbeeld bepaald worden door de godsdienstige overtuiging. Op sterk christelijke scholen wordt dans en drama niet geaccepteerd. Deze scholen kiezen bij cultuur vaak voor muziek en cultureel erfgoed. Op sommige scholen is in hun visie aandacht voor normen en waarden. Er zijn scholen die een specifieke aanpak voor de omgangsvormen hebben tussen leerlingen, leerkrachten en ouders. Dit blijkt een positief effect op cultuureducatie te hebben. In een theater passen leerlingen zich bijvoorbeeld sneller aan andere gedragscodes aan. Maar door de aandacht voor omgangsvormen hebben leerlingen ook een positieve houding ten opzichte van elkaar, waardoor ze zich durven te uiten in kunst en cultuur. Dit was goed te zien op een school waar leerlingen elkaar dagelijks complimenteren en/of confronteren met ongewenst gedrag.

De gekozen onderwijsvisie geeft directie en team houvast om cultuur een vanzelfsprekende plek in school te geven. Er zijn een aantal specifieke visies die een positief effect op cultuureducatie hebben:

- ontwikkelingsgericht onderwijs (OGO)
- ervaringsgericht onderwijs (EGO)
- Jenaplan
- visie met als grondslag de theorie van meervoudige intelligentie (MI)
- adaptief onderwijs

De overeenkomst tussen deze visies is dat zij het 'totale kind' als uitgangspunt nemen. Cognitie, emotionaliteit, socialiteit en creativiteit worden alleen en in samenhang gestimuleerd. Bij zeven geportretteerde scholen met deze 'kindgerichte' visie worden deze cognitieve, sociale, creatieve en emotionele ontwikkeling gecombineerd, zodat ze elkaar en de gehele ontwikkeling van het kind versterken. In deze visie is cultuur een vanzelfsprekend onderdeel van het gehele onderwijsaanbod, omdat zij de hiervoor genoemde vier gebieden aanspreekt.

Bij scholen die OGO, EGO en de meervoudige intelligentie in hun onderwijsvisie een plek geven, is er sprake van een breuk in de lesstof tussen onderbouw en bovenbouw. Dit wil zeggen dat er in de onderbouw kindgericht wordt gewerkt, terwijl er in de bovenbouw vooral wordt vastgehouden aan methodes. Directeuren erkennen deze breuk en wijten dit aan het ontbreken van ontwikkelingsgerichte methodes voor de bovenbouw en het werken naar de Citotoets.

Scholen met een duidelijke onderwijsvisie selecteren hun leerkrachten. Op basis van die onderwijsvisie worden de criteria voor selectie van leerkrachten gehanteerd. Nieuwe collega's moeten de onderwijsvisie onderschrijven, alvorens ze worden aangenomen.

Scholen met een visie die de nadruk legt op de cognitieve vakken, zien het als hun taak om naast cognitie ook aandacht aan de sociale, creatieve en emotionele ontwikkeling te besteden. De verschillende ontwikkelingsgebieden van het kind worden dan los van elkaar gezien. Dit werd aangetroffen in ongeveer de helft van de geportretteerde scholen.

Schooldirecteuren streven naar onderwijs dat een beroep doet op alle facetten van het kind, maar in de praktijk blijkt de nadruk vaak te liggen op de cognitie. De werkwijze van de onderwijsinspectie werkt dit volgens hen in de hand. De inspectie let vooral op de cognitieve vakken en de methodes zijn richtinggevend. Scholen die een meer 'kindgerichte' visie nastreven, hebben het gevoel dat ze zich bij een inspecteur vaak meer moeten verantwoorden.

3.4. Directie, ICC en team

Het schoolteam is een tweede fundament voor cultuur. De directeur is hierbij sturend; hij of zij zorgt immers voor de voorwaarden waaronder het team kan functioneren.

De directeur bepaalt samen met het team de onderwijsvisie van de school. De ICC werkt de consequenties van die visie voor cultuur uit. Meestal in samenspraak met de directeur, die de ICC handvatten geeft om andere teamleden te betrekken bij de ontwikkeling van cultuur in school. Directeur, ICC en team evalueren wat ze in het verleden aan cultuur hebben gerealiseerd (onder andere met het Cultuurkompas van de SLO), hoe cultuur in de onderwijsvisie past, welke culturele activiteiten in de omgeving van de school aanwezig zijn en wie in het team welke expertise heeft. Wanneer het cultuurbeleid en de culturele activiteiten zijn vastgelegd, is de ICC de contactpersoon voor culturele instellingen. Hij of zij zorgt voor de continuïteit van de gekozen cultuurkoers. De school plant culturele activiteiten vaak verder vooruit dan één schooljaar. Men werkt aan een lange-termijnplanning waarin cultuur in het schoolbeleid is verankerd.

Uit dit onderzoek blijkt dat wanneer de werksfeer en samenwerking in een team goed zijn, dit een positief effect heeft op de ontwikkeling van cultuureducatie. Een directeur zorgt voor een groot deel dat een team goed functioneert. Wanneer hij of zij dit niet kan bewerkstelligen komt de cultuureducatie slecht van de grond. In twee van de geportretteerde scholen was dit zichtbaar.

De directeur is cruciaal voor de financiering van culturele activiteiten in school; hij vraagt subsidie aan, stelt schoolbudget voor cultuur beschikbaar en bepaalt welke bijdrage ouders leveren. Een schooldirecteur vraagt bijvoorbeeld aan ouders maximaal vijf keer per jaar een euro voor een culturele activiteit. Weer een andere school vraagt geen ouderbijdrage voor cultuur omdat de directeur vindt dat op een openbare school het onderwijs voor iedereen toegankelijk moet zijn. Culturele activiteiten worden hier uit het schoolbudget bekostigd.

De directeuren van de geportretteerde scholen maakten bijna allemaal eerst plannen en zochten daar vervolgens geld bij. Soms hielp hun schoolbestuur daarbij. Schoolbesturen hebben meestal een stimulerend effect op cultuur in de school. Vooral door de schooldirecteuren te informeren over inhoudelijke en financiële mogelijkheden om cultuur in school een plek te geven. Een schoolbestuur heeft zelfs voor zijn scholen een consulent cultuureducatie in dienst genomen.

De voornaamste motivatie van een schoolteam om cultuur te integreren in zijn school, is het effect van cultuureducatie op de leerling. De leden van een schoolteam zien andere capaciteiten en kwaliteiten van leerlingen als deze cultureel actief bezig zijn.

Volgens hen beleven leerlingen er plezier aan. Hierdoor functioneren leerlingen goed op school en krijgen leerkrachten een intensievere contact met ze. Cultuureducatie wordt door teams gebruikt om verbindingen tussen vakken te leggen, vakoverstijgend te werken. Scholen werken dan vaak met thema's of verbinden aardrijkskunde en geschiedenis in wereldoriëntatie.

Er zijn knelpunten bij de invoering van cultuureducatie, maar die vormen op korte termijn geen belemmering voor schoolteams. Het grootste knelpunt, zo blijkt uit dit onderzoek, is het vervoer van en naar culturele instellingen. Het dwingt scholen keuzes te maken, door bijvoorbeeld bepaalde activiteiten niet te doen, cultureel erfgoed in de omgeving centraal te stellen, instellingen te bezoeken die op fietsafstand liggen of vervoer op de agenda te zetten in het overleg met de lokale overheid.

Ander knelpunt is de continue werk- en tijdsdruk die leerkrachten voelen. Dit is een algemeen onderwijsprobleem, maar heeft ook invloed op cultuureducatie. Cultuur in de klas beschouwen ze vaak als extra werk. Daarom zoekt zowel de ICC als de directeur naar mogelijkheden om cultuur een vanzelfsprekende plek in de visie en werkwijze van school te geven, zodat het niet als extra werk maar als onderdeel van het lesgeven wordt gezien.

3.5. Bouwstenen

De onderwijsvisie en het personeel dragen ertoe bij dat cultuur een plek krijgt in school. Een onderwijsvisie bepaalt bijvoorbeeld waar accenten voor cultuur liggen en ook welke culturele disciplines wel of niet aan bod komen. De expertise en interesse voor cultuur van individuele leerkrachten bepalen ook het cultuur-

Natuur leidt tot cultuur

aanbod voor leerlingen. Hoe cultuur in school verder vorm krijgt wordt bepaald door de bouwstenen. Bouwstenen zijn onder andere samenwerkingspartners zoals culturele instellingen, scholen en onderwijsbegeleidingsdiensten. Maar ook ruimtes en faciliteiten voor cultuur in en buiten school, financiële middelen en evaluatie. Hieronder zijn enkele opvallende bouwstenen uitgewerkt.

Externe samenwerkingspartners

Er zijn veel partijen die een school adviseren en bemiddelen bij culturele activiteiten. Dit zijn vaak ondersteuners als de lokale en provinciale steunfunctie. 'Nieuwe' externe partners voor cultuureducatie zijn bijvoorbeeld een consultant cultuureducatie benoemd door het schoolbestuur, of een coördinator kunstgeoriënteerde basisscholen, een bovenscholse kunstcommissie, een onderwijsadviesdienst, een regionaal initiatief in de vorm van een eenmanszaak voor cultuureducatie, gemeente of provincie.

Een externe partner waarmee bijna elke school contact heeft, is de lokale en/of regionale steunfunctie-instelling. Die bood in het verleden vooral kunst- en cultuurmenu's aan, waarbij leerlingen op de basisschool ten minste een keer in hun schoolloopbaan kennismaakten met de kunstdisciplines. Nu bieden steunfunctie-instellingen dit nog steeds aan, maar hebben ze ook vaak een adviserende en bemiddelende rol. De meeste schoolteams zijn tevreden over de kwaliteit van de activiteiten die ze aanbieden, maar de teams willen wel dat de aanbieders wat meer tegemoet komen aan specifieke wensen van de school. Dit zijn vooral de scholen die een uitgesproken visie hebben.

Er zijn scholen die zelf bij de gemeente of provincie om subsidie voor culturele projecten vragen. Zowel de school als de overheid heeft een eigen werkwijze. De werkwijzen van beide partijen sluiten niet altijd goed op elkaar aan. Scholen sluiten midden in een kalenderjaar af, terwijl overheden hun (financiële) jaarverslagen aan het einde van het kalenderjaar maken. Een school kan een subsidie dus niet meenemen naar het volgende kalenderjaar dat voor de school nog bij een lopend schooljaar hoort. Ook blijkt dat deze lagere overheden een uitgebreidere inhoudelijke verslaglegging van scholen vragen dan de rijksoverheid doet met de Regeling Versterking Cultuureducatie Primair Onderwijs. Dit vindt een tweetal geportretteerde scholen niet motiverend.

In de ideale situatie zijn de externe partners vooral ondersteunend aan een school. De school bepaalt de culturele koers en kiest activiteiten voor het lesprogramma. Een externe partij kan mede bepalend zijn voor vorm van cultuur in school, maar dit is afhankelijk van het soort samenwerking die zij met een school is aangegaan.

Cultureel erfgoed

Cultureel erfgoed is op veel van de bezochte scholen een blinde vlek. Een aantal scholen is, mede door de Regeling, dit schooljaar voor het eerst de mogelijkheden met de omgeving gaan onderzoeken. Sommige leerkrachten waren verwonderd over de culturele schatten die ze dicht bij de school aantreffen.

Een paar scholen willen voor wereldoriëntatie (aardrijkskunde en geschiedenis) de lessen uit methodes door culturele activiteiten

“Is zo’n spin zwaar?”

met dezelfde inhoud vervangen. Bijvoorbeeld een bezoek aan de deltawerken als het hierover in de methode gaat. De grote hoeveelheid thema's in de methode zorgt wel voor een dilemma. Het vergt veel tijd om uit te zoeken welke activiteiten mogelijk en passend zijn. Vervoerskosten vormen, zoals gezegd, een ander dilemma. Een school heeft dit opgelost door te kiezen voor activiteiten op fietsafstand. Maar niet iedere school heeft erfgoed in de buurt dat lesstof kan vervangen. Bovendien vinden ouders het ook niet altijd goed dat hun kinderen onder schooltijd fietsen.

Tot slot valt op dat christelijke scholen sneller cultureel erfgoed onderdeel van het lesprogramma maken. Dit heeft te maken met het belang dat zij vanuit het geloof hechten aan vakgebieden als heemkunde, maar ook muziek.

Ouders

De culturele kennis en kunde van ouders wordt slechts mondjesmaat door scholen benut. Wel zijn er goede voorbeelden van ouderbetrokkenheid, zoals de school waar ouders een spreekbeurt over hun werk houden. Of de school die een excursie-ouder heeft, die de gehele schoolloopbaan aan een klas is verbonden en in overleg met de leerkracht zoekt naar een excursie die samenhangt met het lesprogramma.

Uitzonderlijk is de school waar de ICC een denktank met leerkrachten en ouders heeft. Deze school, die zich profileert als kunstgeoriënteerde school, trekt ouders aan die werkzaam zijn in de culturele sector. Deze ouders maken deel uit van de denktank en zetten hun expertise en contacten in.

In sommige scholen vragen ouders om meer aandacht voor cultuur in school. In een van de bezochte scholen is de ouderraad daardoor ook een van de organiserende partijen. Deze school probeert door samenwerking met de ouderraad de door de school bepaalde koers te waarborgen.

Tot slot blijkt dat het aantal ouders afneemt dat vervoer naar culturele activiteiten verzorgt, omdat in veel gevallen beide ouders werken.

De historie van een school

De historie van een school heeft invloed op de keuzes voor cultuur. Op sommige scholen was kunsteducatie in het verleden een prioriteit en is die in de loop der tijd weggezakt. De Regeling blijkt teams te motiveren om dit weer op te pakken. Door die voorgeschiedenis is er soms al een bovenschoolse of gemeentelijke commissie die cultuureducatief aanbod samenstelt voor meerdere scholen.

ICT

ICT speelt eveneens een rol bij cultuureducatie in school, zo blijkt uit deze monitoring. Leerlingen maken op computers PowerPoint-presentaties over culturele activiteiten die ze aan elkaar laten zien. Internet wordt gebruikt om achtergrondinformatie te verzamelen voor een PowerPoint-presentatie, maar ook voor spreekbeurten en werkstukken over cultureel erfgoed. Tot slot gebruiken scholen hun eigen website om culturele activiteiten in school aan leerlingen en ouders te tonen. Naast de gebruikelijke digitale fotoalbums zijn er ook scholen die werkstukken en visuele verslagen uit de klas op de internetpagina zetten. Veel scholen doen ook mee aan het

Grassroots project. Dit blijkt voor scholen een eenvoudige regeling ter stimulering van ICT en cultuur, waaraan veel scholen een digitale camera hebben overgehouden.

3.6. Aanbevelingen voor beleid

Onderwijsvisie

- De algemene onderwijsvisie blijkt belangrijker dan een specifiek document over cultuurbeleid. Scholen die een duidelijke onderwijsvisie hebben, kunnen cultuur goed inpassen. Cultuur in school heeft pas een plek in het onderwijsprogramma als het in het schoolplan 2007-2011 staat. De schoolwerkplannen zijn een belangrijke graadmeter voor de plek die cultuur in het onderwijsprogramma inneemt.

Schoolteam

- Voor cultuur zijn de directeur en zijn schoolteam erg belangrijk. De leden van het team zetten eigen interesses en expertise met veel enthousiasme in. Leerkrachten krijgen hiervoor leerplezier, onverwachte talenten terug en een dieper contact met hun leerlingen. Schoolteams die goed functioneren moeten gewaardeerd worden voor de inzet die zij tonen. Inspecteurs, gemeentes en steunfunctie-instellingen kunnen de inzet en goede voorbeelden signaleren. De lokale of rijksoverheid kan waardering tonen door de scholen zichtbaar te maken en eventueel financieel te stimuleren en faciliteren.

Externe partijen

- Ondersteunende partijen zouden meer gestimuleerd moeten worden om met hun activiteiten aan te sluiten bij de algemene

Een kunstenaar leert de leerlingen al tekenend een logboek bij te houden waardoor persoonlijke dingen aan de oppervlakte komen.

onderwijsvisie in school. Samenwerking en overleg met scholen is hierbij van belang.

- Ondernemerschap van scholen wordt niet altijd beloond. De lagere overheden vragen een uitgebreide verantwoording. Dit werkt niet motiverend voor scholen, omdat de projecten die met dit geld georganiseerd worden (nog steeds) een groot beroep doen op extra (vrijwillige) ureninzet van leerkrachten.

- De onderwijsinspecteurs leggen meer de nadruk op cognitie en minder op de drijfveer van scholen. De inspectie zou in haar bezoeken meer kunnen kijken naar waar directie en team van 'genieten'. Schooldirecteuren en leerkrachten staan positief tegenover meedenkende inspecteurs die tips geven.

- Informeel netwerken met bijvoorbeeld oud-collega's, andere scholen in de omgeving, maar ook de netwerken met ICC-en leveren veel waardevolle informatie en activiteiten voor scholen op. Stimulering van de uitwisseling in deze netwerken is een aanhoudend punt van aandacht.

Huisvesting en accommodatie

- De huidige huisvesting van scholen is meestal verouderd en loopt achter op de ontwikkelingen en de eisen die deze tijd stelt aan het onderwijs. Er is weinig of niet toereikende accommodatie voor cultuur. Bij nieuwbouw zouden de betrokken partijen hier meer oog voor moeten hebben.

Vervolgonderwijs

- In de huidige situatie is er in de basisvorming in het voortgezet onderwijs nog niemand verantwoordelijk voor een doorlopende lijn van de culturele ervaringen van leerlingen in het basisonderwijs naar het vak CKV 1. Dit is een kans en een uitdaging waar de komende tijd over nagedacht moet worden.

- Het effect van de aandacht voor cultuur op de pabo is (nog) niet doorgedrongen op basisscholen. Het is niet duidelijk of dit een kwestie van tijd is of dat er op de pabo's de aandacht voor cultuur onvoldoende is of afneemt. Het is een aandachtspunt gezien de reeds door de overheid en pabo's gedane investeringen. Maar ook om te blijven werken aan een doorlopende lijn (cirkel) die loopt van basisschool naar basisvorming, CKV 1 en vervolgens via de pabo-studenten weer naar het primair onderwijs.

Financiën

- Schoolteams kijken vooruit naar wat zij de komende jaren met cultuur in school willen. Een meerjarensubsidie voor scholen zou daarom stimulerend werken en de continuïteit van cultuur in school kunnen waarborgen. De laagdrempeligheid van de huidige Regeling bevat scholen heel goed.

- Om scholen en culturele instellingen daadwerkelijk te laten samenwerken, helpt het als beide (financieel) gestimuleerd worden. Vooral steunfunctie-instellingen lijken extra stimulans nodig te hebben om een organisatieomslag te maken waarbij zij gaan werken vanuit de visie en vraag van scholen.

Na een cultuurbezoek er met elkaar over praten

4.1. Algemeen

De schoolportretten in dit hoofdstuk zijn als volgt opgebouwd:

- een eerste impressie en algemene zaken van de school
- Het fundament en de bouwstenen voor cultuur in school (zie paragraaf 3.2. tot en met 3.6.)
- de keuzes van de school (algemeen en voor cultuureducatie)
- uitwerking cultuureducatie in school
- knelpunten met betrekking tot cultuureducatie
- toekomstplannen van de school
- reflectie, scenario en overwegingen

Hoofdstuk 4 Thema's uit de schoolportretten

Het is aanbevelingswaardig de portretten als werkdocumenten te zien, op basis waarvan leden van het schoolteam met elkaar of met externen in gesprek gaan en waaruit zij inspiratie en ideeën kunnen halen.

Van elke school is een indicatie gegeven in welk scenario de school zit. Het plaatsen van de scholen in de scenario's blijft een subjectieve aangelegenheid. Elke school maakt zijn eigen keuzes. De scenario 1-scholen willen meestal kunstdisciplines aanbieden naast de cognitieve vakken. Een scenario 2-school heeft vaak een specifieke onderwijsvisie waarbij cultuur een vanzelfsprekend onderdeel van het onderwijsprogramma is. Cultuur is hier eenvoudiger te integreren en hangt meer met andere vakgebieden samen. Beide aanpakken zijn een logisch gevolg uit de gekozen onderwijsvisie.

Van elke school wordt eerst een samenvatting van de belangrijkste keuzes gegeven. Daarna kunt u per school verder kijken in de kernwoordenschema's per scenario. Van elk scenario is een algemene impressie gegeven, gebaseerd op de bezochte school of scholen die erin geplaatst zijn. Per school zijn kernwoorden gegeven die worden toegelicht in de afzonderlijke portretten. Tot slot zijn voor de volledigheid de knelpunten weergegeven die de scholen ervaren bij de invoering van cultuur in school. De knelpunten in de verschillende scenario's blijken niet afhankelijk van scenario te zijn.

4.2. Kernwoordenschema's: Elke school is uniek!

School 1:

Cultuur van de omgeving en heemkunde (tranche 05/06² – protestants-christelijke school/PC)
Lessen heemkunde gegeven in samenwerking met het gemeentearchief leveren interessante verhalen op. Omgeving van de school heeft veel invloed op het schoolbeleid.

School 2:

Kunstdisciplines, technieken en creatieve middagen (tranche 04/05 – openbare school/O)
Op de school worden creatieve middagen georganiseerd waarin aandacht is voor diverse kunstdisciplines en hun technieken.

School 3:

Een actieve leerkracht, natuur, fietsen en proeftuinen (tranche 04/05 – rooms-katholieke school/RK)
Deze school kiest voor activiteiten voor cultuur en natuur op fietsafstand. In een proeftuin wordt een nieuwe activiteit of lesaanpak getest. Drijvende kracht achter alle cultuureducatie in school is een leerkracht.

School 4:

De steunfunctie, methodes, projecten en bovenschoolse kunstcommissie (tranche 04/05 - RK)
Lessen uit methoden worden afgewisseld met projecten voor cultuur. Een bovenschoolse kunstcommissie zorgt ervoor dat alle kunstdisciplines aan bod komen.

School 5:

Geloof, vertrouwen, traditie en ontwikkelingsgericht onderwijs (tranche 05/06 - gereformeerde school)
In deze school bepaalt geloofsvisie de aanpak van cultuureducatie. Ontwikkelingsgericht spel in de onderbouw, maar geen drama in de bovenbouw. Veel aandacht voor muziek tot de jaren zestig.

School 6:

Methodes, wereldoriëntatie, lesstofvervanging, teambetrokkenheid (tranche 04/05 - RK)
Een school met drie ICC-en uit de verschillende bouwen om het draagvlak in het team voor cultuur te waarborgen. Het doel is de leeromgeving van de leerling krachtiger te maken door lessen uit de wereldoriëntatiemethodes te vervangen door culturele activiteiten buiten de school.

School 7:

Meervoudige intelligentie, teambetrokkenheid en evaluatie (tranche 04/05 - PC)
Deze school is gestart met een nieuw onderwijsconcept, een combinatie van meervoudige intelligentie en adaptief onderwijs. Dit wordt consequent geïntegreerd met cultuureducatie.

School 8:

Netwerken, onderwijsadviesdienst en cultureel erfgoed (tranche 04/05 - PC)
Medewerkers van de onderwijsadviesdienst worden gezien als 'eigen' personeel. Ze inspireren de schoolleerkrachten. Cultureel erfgoed is een aandachtsgebied.

School 9:

Ontwikkelingsgericht onderwijs, uitgaande van kind en actualiteit (tranche 04/05 - O)
De school gaat uit van het kind en de actualiteit. Dit bepaalt wat er aan kunst en cultuur op school gebeurt. Taal en poëzie keren geregeld terug in school.

School 10:

Kunst als profiel, coördinatie, ouders (tranche 04/05 - O)
Kunst levert een bijdrage aan plezier in school en leren, dat is het uitgangspunt van de school. Ouders geven mede vorm aan het cultuurprogramma.

School 11:

Jenaplanonderwijs, ervaringsgericht onderwijs, dans, muziek, theater (geen subsidie aangevraagd- RK)
In school zijn kunstvakken een vanzelfsprekend onderdeel van het onderwijssysteem. Leerlingen dansen, zingen en treden geregeld op. In het team is de expertise hiervoor aanwezig. In de onderbouw leren leerlingen al jong wat het is om verantwoordelijk te zijn voor hun leren en functioneren in de groep.

School 12:

Techniek en cultuur, reflectie en ondernemerschap (tranche 04/05 - O)
Dit is een 'ondernemende' school die veel contacten met kunstenaars, financiers en bemiddelaars heeft. Leerlingen krijgen veel onderwijs in cultuur en techniek. Cultureel erfgoed is een nieuw onderdeel in het onderwijsprogramma.

School 13:

Ontwikkelingsgericht onderwijs, thema's, samenhang en eigen verantwoordelijkheid (tranche 04/05 - O)
Leerlingen op deze school zijn mondig en leren samenhangend te denken. In thema's komen alle leergebieden aan de orde. Een keer per jaar is er een cultureel thema in de klas. Bij andere thema's zoekt de leerkracht naar verbanden met cultuur.

School 14:

Brede, veilige school, emotie en creatief therapeute (tranche 04/05 –PC)
Leerlingen leren elkaars verschillen te waarderen. De kinderen zijn bekend met op zijn tijd een kritische vraag en een compliment. Kunst en cultuur zijn op deze school emotie. In een verband met brede scholen verzorgt deze school het cultuuraanbod en krijgt hij via andere scholen voor sport, ICT en techniek activiteiten aangeboden.

² Tranche verwijst naar het schooljaar waarin de subsidie Versterking Cultuureducatie Primair Onderwijs is toegekend.

Scenario 0

Algemeen

Motto: Alle begin is moeilijk.

Leren: Leren vindt binnen de school plaats en is gericht op schoolvakken. In de ontwikkelingsgerichte onderbouw zijn leerlingen wat meer met de wereld buiten de klas bezig. Omdat OGO alleen voor de onderbouw is en er geen methodes zijn gebaseerd op OGO-principes, bestaat er een breuk in onderwijsaanpak tussen onder-, midden- en bovenbouw.

Cultuur: Aandacht voor de expressievakken muziek en beeldende vorming. Af en toe een culturele activiteit gebaseerd op de interesse van een persoon in school.

Cultuurbeleid: Staat niet op papier. Ideeën zijn vaak afkomstig van een persoon.

ICC: Nee.

Fundament en bouwstenen voor cultuur School 1:

Algemeen:	Cultuureducatie:
Invloed van de cultuur uit de omgeving	Incidenteel
Geloof	Muziek
Taalontwikkeling	Heemkunde
OGO in de onderbouw	Werkgroep cultuureducatie
Bovenbouw methodevolgend onderwijs	Steunfunctie

Knelpunten:

- De vraag welk cultureel aanbod er is en hoe het kan worden ingezet in school.
- Onderwijsvernieuwing gaat langzaam.
- Tekort aan werkplekken buiten de klas voor directeur en leerkrachten.

Scenario 1

Algemeen:

Motto: Komen en gaan.

Leren: Leren vindt plaats binnen de school. De school richt zich op schoolvakken, roosters en methodes.

Cultuur: Kunst en cultuur is een van de leergebieden die een school aanbiedt. Bij de expressievakken ligt een grote nadruk op kunstdisciplines en de technieken hiervan. Het extra aanbod is voor een groot deel afhankelijk van de steunfunctie, ouderraad of een gedreven leerkracht.

Cultuurbeleid: Eerste aanzetten staan op papier.

ICC: Soms.

Fundament en bouwstenen voor cultuur School 2:

Algemeen:	Cultuureducatie:
Taakbeleid	Ervaring met kunstzinnige vorming
Evaluatie	Steunfunctie
	Creatieve middagen met kunstdisciplines en hun technieken
	Kunstbeschouwingslessen

School 3:

Algemeen:	Cultuureducatie:
Natuur- en milieueducatie	De ICC: een gedreven leerkracht
Fietsen in de omgeving	Ouderraad
Proeftuinen	

School 4:

Algemeen:	Cultuureducatie:
Methodes en projecten	Voorgeschiedenis kunstdisciplines
Omgangsvormen, respect	2 ICC-en
Excursie-ouder	Steunfunctie
	Bovenschoolse kunstcommissie

Knelpunten:

- Tekort aan financiën voor vervoer.
- Grote hoeveelheid aan thema's in methodes waarop cultuureducatie kan aansluiten.
- Het huidige cultuuraanbod van externe partijen is vooral gericht op groep 7 en 8.
- Steunfunctie kan niet altijd gevolg geven aan de wensen van de school.
- Leerkrachten ervaren werk- en tijdsdruk in het algemeen en voor cultuur in het bijzonder.

Scenario 1 onderweg naar 2

Algemeen

Motto: Een begin gemaakt met vragen om specifiek aanbod.

Leren: Het team streeft duidelijke didactische of onderwijskundige uitgangspunten na. Meeste scholen zijn gericht op schoolvakken, rooster en methodes en experimenteren met andere leerprincipes zoals meervoudige intelligentie, ontwikkelingsgericht onderwijs en projectonderwijs.

Cultuur: Kunst en cultuur is een van de leergebieden die een school aanbiedt. Bij de expressievakken ligt een nadruk op de kunstdisciplines. Culturele activiteiten zijn voor een deel afhankelijk van de steunfunctie. De school verwacht dat de steunfunctie in de toekomst meer aan de vraag van de school tegemoet kan komen. Een kleiner deel koopt kunst- en cultuuraanbod in bij andere partijen.

Cultuurbeleid: Grote lijnen staan op papier of worden in de nabije toekomst op papier gezet.

ICC: Ja, een of meer.

Fundament en bouwstenen voor cultuur

School 5:

Algemeen: Geloof en schoolcultuur Vertrouwen Externe partijen voor gereformeerd onderwijs OGO in de onderbouw	Cultuureducatie: Directeur en ICC Traditie Cultuurmenu Muziek, handvaardigheid en handwerken
---	--

School 6:

Algemeen: Teambetrokkenheid Taal Respect	Cultuureducatie: 3 ICC-en Methodes Wereldoriëntatie Steunfunctie Draagvlak, context en samenhang
---	---

School 7:

Algemeen: MIA: meervoudige intelligentie en adaptief onderwijs Team Ouders	Cultuureducatie: ICC en directeur Regionaal initiatief cultuureducatie Steunfunctie Provincie Evaluatie door ICC
---	---

School 8:

Algemeen: Samenwerking en uitwisseling Netwerken	Cultuureducatie: Onderwijsadvies-dienst ICC en directeur Kunstdisciplines Muziek Aandachtsgebied: cultureel erfgoed
--	--

Knelpunten:

- Tekort aan financiën voor entree en vervoer.
- Tekort aan financiën voor muziekonderwijs, inhuren van cultuureducatie-experts en ondersteunende faciliteiten
- Cultuureducatie levert extra werk- en tijdsdruk voor leerkrachten op.
- Werkwijze provincie werkt demotiverend: herhaalde verantwoording en afrekening aan het eind van een kalenderjaar in plaats van een schooljaar.
- Het schoolgebouw biedt weinig ruimte en mogelijkheden voor culturele activiteiten.
- Het verdwijnen van de ondersteunende instelling voor cultuureducatie.

Scenario 2

Algemeen

Motto: Vragen van specifiek aanbod aan meerdere culturele instellingen.

Leren: Het team streeft duidelijke onderwijsuitgangspunten na. Principes van het 'nieuwe leren' worden toegepast.

Cultuur: Kunst en cultuur is een vanzelfsprekend onderdeel van het onderwijsprogramma. Kunst en cultuur is vooral gericht op het proces. Het eindresultaat is minder belangrijk. Leren en ervaren van kunst en cultuur staan centraal. De school is voor het activiteitenaanbod voor een deel afhankelijk van de steunfunctie. De steunfunctie is op verzoek van de school vraaggericht gaan werken. Voor een evenredig deel wordt aanbod ingekocht bij andere partijen. De school werkt graag samen met andere partijen.

Cultuurbeleid: Grote lijnen staan op papier of zitten in het algemene onderwijsbeleid.

ICC: Ja, een of meer.

Fundament en bouwstenen voor cultuur

School 9:

Algemeen: OGO Aansluiten bij kind en actualiteit Kansrijke taal	Cultuureducatie: ICC Consulent cultuureducatie van het bestuur Poëzie Theater
--	---

School 10:

Algemeen: Plezier in school Blikvangers, structuur en draagvlak	Cultuureducatie: Profilering kunst en cultuur ICC Coördinator kunstgeoriënteerde basisscholen Denktank met ouders Steunfunctie Kunstenaars Keuzemiddagen
---	---

School 11:

Algemeen: Jenaplan EGO Team Contacten in de omgeving	Cultuureducatie: Bestuur Kunstdisciplines Steunfunctie
--	---

School 12:

Algemeen: Team en taakbeleid Netwerken en ondernemerschap Reflectie en evaluatie Techniek	Cultuureducatie: ICC en werkgroep cultuureducatie Provincie en gemeente Steunfunctie(s) Kunstenaars Nieuw aandachtsgebied: cultureel erfgoed
---	---

Knelpunten:

- Te weinig tijd en ruimte om leerkrachten te begeleiden op team-, klas- en individueel niveau.
- Beperkte beschikbaarheid ouders voor het halen en brengen naar culturele activiteiten.
- Tekort aan financiële middelen voor vakleerkrachten door het vervallen van de gewichtenregeling.
- Subsidies op projectbasis brengen grote papierlast met zich mee.
- Onduidelijkheid over wie verantwoordelijk is voor cultuur in school. Culturele instellingen of school?
- Overheid en opleidingen? En/en? Of en/of?

Scenario 2 onderweg naar 3

Algemeen

Motto: Leren en ervaren.

Leren: Het team streeft duidelijke onderwijsuitgangspunten na. Cognitieve, emotionele en sociale ontwikkeling zijn even belangrijk. Cultuur heeft een vanzelfsprekende plek in de onderwijsvisie. De school maakt gebruik van de omgeving. Ook na schooltijd worden culturele activiteiten voor leerlingen georganiseerd.

Cultuur: Kunst en cultuur is een vanzelfsprekend onderdeel van het onderwijsprogramma. Kunst en cultuur is vooral gericht op het proces. Het eindresultaat is minder belangrijk. Leren en ervaren van kunst en cultuur staan centraal. De school is voor een klein deel afhankelijk van de steunfunctie en koopt vooral in bij andere partijen. Er wordt actief samen-gewerkt met instanties en personen in de omgeving van de school.

Cultuurbeleid: Grote lijnen staan op papier of zijn deel van het algemene onderwijsbeleid.

ICC: Ja.

Fundament en bouwstenen voor cultuur

School 13:

Algemeen: OGO Thematisch werken ICT	Cultuureducatie: Directeur en ICC Managementcontract voor cultuureducatie Steunfunctie Culturele commissie gemeente Financiering: schoolbudget en sponsoring
--	---

School 14:

Algemeen: Brede school Team Gemeente Veilige school	Cultuureducatie: Directeur en ICC Emotie Creatief therapeute Samenwerking met museum Steunfunctie Portfolio's
---	---

Knelpunten:

- Punt van aandacht: vasthouden OGO in midden- en bovenbouw.
- Afnemend aantal uren voor de ICC: continuïteit van cultuur loopt gevaar.
- Vervoerskosten.
- Tijd die zit in de afstemming met externe partijen voor de realisatie van aanbod op verzoek van de school.

Leer leerlingen kijken, dan is cultuur overal. Bij cultuureducatie is het belangrijk om mensen te 'begeesteren' en prikkelen. Uwideevancultuur. Cultuureducatie creëert diepgang. Cultuureducatie maakt een positieve kijk op de maatschappij mogelijk. Ze leren respect te hebben voor elkaars inbreng.

Hoofdstuk 5 De portretten

Omschrijving school

De protestants-christelijke school ligt in een klein dorp op de Veluwe. Het dorp heeft circa vijfduizend inwoners. De kinderen uit de omliggende dorpen komen ook naar deze school toe. In totaal zijn er 280 leerlingen. De weg naar de school is uitgestrekt. Het gebied is bosrijk. Her en der zijn grote agrarische bedrijven te zien. De gemeente ligt in de zogenoemde 'bible belt', waar het geloof een belangrijke rol speelt in het dagelijkse leven.

De school heeft twee gebouwen: het hoofdgebouw en het kleutergebouw. Ze dateren beide uit de jaren tachtig. Voor de twee gebouwen ligt het schoolplein. In de pauze klimmen leerlingen op speelapparaten. Ook de bomen rondom het plein zitten vol klimmende kinderen. Veel ouders in deze landelijke omgeving zijn ondernemer en hebben een boerenbedrijf. De kinderen zijn

School1: De cultuur van de omgeving

gewend om heel veel buiten te zijn. De directeur vertelt dat veel kinderen aan het begin van hun schoolcarrière leren dat ze niet zomaar op het schoolplein mogen plassen. Ondanks dat sommige kinderen dit thuis, op het boerenbedrijf gewend zijn. De kinderen zijn bijna allemaal blank. De enkele gekleurde kinderen zijn geadopteerd.

Samen met twee andere scholen valt deze school onder één bestuur. Het bestuur geeft de scholen de ruimte om invulling aan het schoolbeleid te geven.

Fundament en bouwstenen voor cultuur in school

De cultuur van de omgeving en het geloof

In de omgeving waarin de school staat, is het christelijke geloof erg belangrijk. Het is bepalend voor de invulling van het leven en de weekindeling. Door de week werkt iedereen aan een stuk en op zondag gaat iedereen naar de kerk. Vrijtijdsbesteding heeft een lage prioriteit.

Wel wordt er veel aan muziek gedaan. Muziek en kerk horen bij elkaar. Vooral orgel, keyboard, dwarsfluit en harp zijn belangrijke en populaire instrumenten in deze omgeving. Het samen zingen in de kerk, soms begeleid door deze instrumenten, is voor ouders en hun kinderen van grote betekenis. Door de week op school en thuis wordt er veel geoefend.

Vakken als dans en drama liggen op deze school een stuk gevoeliger. Volksdans is voor ouders nog acceptabel, lessen dans en drama om religieuze redenen niet.

twee basisscholen, waardoor hij weinig tijd heeft. “Managen is leuk, maar je krijgt in een meerschoolse situatie minder mee van het primaire proces.” Zijn hobby's zijn muziek, ICT en heemkunde. Dit zijn de onderwerpen die we ook op school tegenkomen en waarin hij een rol speelt.

De directeur weet veel van de omgeving en woont als enige van het team in het dorp. Samen met de onderbouwcoördinator is hij verantwoordelijk voor de werkgroep cultuureducatie. Er is nog een vacature in deze werkgroep voor een derde persoon. Hij bekijkt het aanbod van de gemeentelijke en provinciale steunfunctie en maakt zijn keuze. Hij heeft ook op www.cultuurplein.nl gekeken hoe je een cultuurplan schrijft. Voor het cultuurplan heeft de werkgroep met alle collega's een inventarisatie met het Cultuurkompas van de Stichting Leerplanontwikkeling (SLO)

Kinderen enthousiast maken

De invloed van het geloof is ook merkbaar aan het tv-bezit. Bij een aantal gezinnen, vooral in de orthodoxe kringen, is geen tv in huis omdat gevreesd wordt voor de invloed van buitenaf die via tv het huis inkomt. Wel hebben bijna alle kinderen thuis een computer en toegang tot internet. Internet wordt over het algemeen minder gewaardeerd, maar er is in verschillende kerkgenootschappen wel een discussie gaande over deze invloed van buitenaf.

In het dorp is naast andere politieke partijen een lokale partij actief. De lokale partij behartigt de belangen van de dorpscultuur. Ze wil de dorpscultuur zoveel mogelijk in ere houden en herstellen. Een recent wapenfeit van deze partij is het herstel van een aantal oude kerkpaden.

Het toekomstbeeld van de leerlingen is niet gevarieerd. De jongens willen graag zelfstandig ondernemer worden en rijden in een Golf GTI. Het beroep leraar basisonderwijs is voor meisjes het ideaal. De school kampt met taalachterstanden van leerlingen. De directeur vertelt dat dit hoort bij deze leerlingpopulatie. Hij ziet het als een gevolg van het ondernemerschap van ouders: hierdoor hebben ze weinig tijd om de ontwikkeling van hun kinderen te stimuleren. Sommige leerlingen lijken zich hier ook van bewust. Een jongen uit groep 8 antwoordt op onze vraag waar de school goed in is: “Gemiddeld goed, maar woordenschat wat minder.”

Werkgroep cultuureducatie:
directeur, onderbouwcoördinator en vacature
De directeur is de drijvende kracht achter de expliciete keuze van de school voor cultuureducatie. Op dit moment is hij directeur van

gedaan.

De directeur is zoekende naar een structurele vorm om cultuureducatie toe te passen in het reguliere onderwijs. “De verleiding is groot het geld van de Regeling Versterking Cultuureducatie Primair Onderwijs uit te geven aan de inkoop van projecten”, vindt hij. De subsidie van het ministerie heeft ervoor gezorgd dat cultuureducatie in school tot leven is gekomen.

Gemeentelijke en provinciale steunfunctie
Op dit moment koopt de school culturele activiteiten in bij een gemeentelijke en provinciale steunfunctie. De gemeentelijke instelling is in 2004 opgericht met als doel te adviseren en bemiddelen tussen het basisonderwijs en culturele instellingen. Via deze instelling heeft de school onder andere een muziekdocente voor het hele schooljaar kunnen aantrekken voor een aantal uren per week.

De school en zijn keuzes

Visie school

Het motto van de school is: *de school waar elke leerling telt*. Dat betekent dat er ruimte is voor verschillen en dat leerlingen op hun eigen niveau benaderd worden.

De directeur heeft veel affiniteit met het ontwikkelingsgericht onderwijs (OGO). Zittende leerkrachten en nieuwe collega's in de onderbouw werken - na een bijscholing bij de OGO-academie - met veel enthousiasme volgens de principes van het OGO. De directeur wil de school niet profileren als OGO-school. Hij heeft het, op advies van de OGO-academie, liever over adaptief onderwijs. OGO en adaptief onderwijs sluiten beide bij het niveau van de leerling aan.

Bij OGO wordt de motivatie van het kind geprikkeld door het spelelement in de hoeken. “Het gaat in het OGO niet om OGO, maar om het kind dat op de eerste plaats staat”, vertelt de directeur.

De directeur wil ICT, OGO en cultuureducatie integreren in het reguliere onderwijs. “ICT, OGO en cultuureducatie zijn geen vakken, maar verbindingen net zoals sociale redzaamheid en seksuele voorlichting. Hoe deze verbinding toegepast kan worden en nuttig kan worden ingezet, ben ik aan het onderzoeken”, aldus de directeur.

Onderbouw: het kind centraal

De directeur vindt principes van het OGO belangrijk. Uitgaan van het kind staat voor hem centraal. Hij merkt wel dat bovenbouwcollega's daar anders over denken. De directeur is verbaasd dat de leerkrachten in het algemeen na een voorjaarsvakantie bijvoor-

voor een museum waardoor ze hun ouders meenemen

beeld beginnen over de lammetjes, omdat dit in het seizoen past, terwijl nogal wat kinderen van wintersport terugkomen. Hij zou willen dat collega's de buitenwereld meer de school in halen. “Het kind staat op één. Je moet uitgaan van wat er leeft bij die kinderen. Methodes zijn droog, daar moet je een draai aan geven, zodat het zin heeft en toegepast wordt”, meent de directeur.

In de onderbouw stimuleert men de betrokkenheid en inbreng van leerlingen met OGO. Er zijn thema's en themahoeken in de klas. Op dit moment staat in elke kleuterklas een personage centraal. De personages Kiki de Eend, de haas Paultje en Pluk van de Petteflet ontdekken de wereld en maken allerlei dingen mee. In prentenboeken, door knuffels, via het planningsbord, op prenten en op de ramen van de klas komen deze figuren in de klas tot leven.

Dokter, ziekenhuis, restaurant zijn voorbeelden van ander thema's die in de klassen zijn behandeld. De speelhoek wordt dan een restaurant of een ziekenhuiszaal. De kinderen bedenken zelf welke spullen in de speelhoek kunnen blijven en welke spullen nog meer nodig zijn voor het thema. De leerkracht gaat mee in het spel en wordt dokter of ober.

Bovenbouw: methodes

Vanaf groep 5 krijgen de leerlingen klassikaal les. Er is een grote methodegebondenheid vanaf deze klassen. Voor de bovenbouw zou de directeur graag methodes met ontwikkelingsgerichte principes hebben, maar die methodes bestaan niet. Verder vinden de bovenbouwcollega's het bereiken van leerdoelen belangrijker. Dit met het oog op de Cito-scores, die soms wat laag uitvallen.

Op bezoek bij groep 7 praten we over muziek: Eenderde van deze klas volgt de muzieklessen van de muziekschool. De kinderen leren daar een muziekinstrument spelen. In deze klas zijn dat klokkenspel, dwarsfluit, gitaar, orgel en keyboard. Op de vraag of ze veel samen zingen, reageren de leerlingen allemaal positief. “'s Morgens wordt er gezongen. Op school of thuis.” “De psalmen die we moeten leren.” “Soms bij het orgel, dan speelt mijn papa”.

Door creatieve expressie krijgen leerlingen

Taalontwikkeling

De reden voor de implementatie van het OGO in de school heeft ook te maken met de taalachterstand die voorkomt bij veel kinderen binnen de 'bible belt'. Met OGO wordt de taalontwikkeling gestimuleerd. Vanaf groep 1 is er verder de methode van *Bas* in gebruik, *Ik ben Bas*, *Ga je mee Bas* en *Bas gaat digitaal*. Deze methode heeft zijn oorsprong in de regio. Prentenboeken, spelletjes en oefeningen stimuleren de taalontwikkeling in deze methode. Naast een docenthandleiding is er ook een ouderhandleiding. De ouders van kleuters krijgen die als ze voor het eerst op school komen. Sinds 2004 heeft de school ook een 'prentotheek' in huis om de taalontwikkeling te stimuleren.

ICT

In de kleutergroepen wordt een begin gemaakt met het werken met de computer via het programma *Bas gaat digitaal*. Vanaf groep 3 zijn er computers die gebruikt worden voor lesondersteuning. De groepen 3, 4 en 5 hebben een centrale ruimte met twintig computers. De groepen 6, 7 en 8 hebben een vergelijkbare ruimte. De computer is ondersteunend bij de vakken taal, rekenen, topografie en aardrijkskunde. Vanaf groep 6 maken leerlingen gebruik van internet als ze hun spreekbeurt voorbereiden, onder toezicht van de leerkracht weliswaar.

Evaluatie

De evaluatie van het schoolprogramma gebeurt in team- en bouwvergaderingen. Daarnaast zijn er werkgroepen die zelf zaken ontwikkelen en zelfsturend zijn. Er zijn de werkgroep BHV³, themakisten (OGO), samen zingen, methodevernieuwing en ICT.

De directeur evalueert het schoolprogramma ook door te kijken naar de betrokkenheid van leerkrachten bij leerlingen en activiteiten. Bijvoorbeeld op basis van de vraag of leerkrachten enthousiast aan een vernieuwing van het onderwijs willen werken. Soms zou de directeur sneller willen vernieuwen. "Vaak denken leerkrachten verder te zijn dan ze in de praktijk van alledag werkelijk zijn. Implementatie van het nieuwe duurt lang, dit is inherent aan het onderwijs", constateert de directeur.

Uitwerking in de school

Muziek

De school zet een deel van de subsidie van OCW in voor muziek. Vanaf 1997 worden lessen algemene muzikale vorming (AMV) na schooltijd gegeven. Dit wordt aangeboden via de lokale muziek-scholen. De school was betrokken bij het opzetten van deze lessen

stap voor stap meer zelfvertrouwen

voor de scholen in de dorpskernen van de gemeente. Ondanks dat ouders dit aanbod waarderen, neemt het aantal deelnemers af. De school heeft de subsidie voor schooljaar 2005/2006 toegekend gekregen. De directeur wil voor cultuur graag inzetten op muziek, hierbij voortbouwend op de naschoolse lessen Algemene Muzikale Vorming. Met de subsidie van OCW huurt de school dit jaar via de gemeentelijke steunfunctie een muziekdocente in. De directeur heeft, om het inhuren mogelijk te maken, nascholingsbudget aan de subsidie gekoppeld. De muziekdocente kan elke klas dertien weken 45 minuten per week lesgeven.

Naar een doel voor het resterende deel van de subsidie wordt nog gezocht. Er is geïnformeerd naar een theatergroep, maar de directeur vindt dat het geld dan te snel wordt uitgegeven. Nu wil de school een cultuureducatieve activiteit combineren met het afscheid van een juffrouw. Landen zijn dan het uitgangspunt, omdat de betreffende juf nogal reislustig is.

Heemkunde

De school heeft goede ervaringen met een heemkundeproject, waarbij ICT en cultuur samenkomen door gebruik te maken van een digitaal gemeentearchief. Het project is geïnitieerd door de directeur. De prioriteit ICT en de nieuwe prioriteit cultuureducatie vielen mooi samen. Er zijn werkbladen gemaakt waaraan webquest⁴ ten grondslag ligt. Via internet en klassikale lessen ontdekken de leerlingen met deze werkbladen hun eigen omgeving. In een klas die het project heeft gedaan, valt op hoe enthousiast zij vertellen over dokter Jesse uit het dorp. Bijna alle kinderen hebben wel ouders, tantes, opa's en oma's die dokter Jesse hebben gekend.

Groep 8:

De leerlingen hebben een heemkundeproject gedaan. *Wat hebben jullie gedaan en wat was daar speciaal aan?*

"Het gaat over de dingen die er niet staan en vroeger wel", vertelt een jongen. Meisje vult aan "Een schoolgebouw en huizen tegenover de slager, de Zweedse molen, wegen en een oude boerderij." Opeens herinnert een van de leerlingen dat ze ook gehoord hebben over dokter Jesse. De ogen van de leerlingen beginnen te glimmen. In een snel tempo vertellen ze het verhaal, elkaar aanvullend. Dokter Jesse was een dokter uit het dorp, die nooit een rekening stuurde... tot hij het geld nodig had. Dan stuurde hij een rekening over 25 jaar doktersconsulten. Een aantal kinderen vertelt dat ouders, grootouders, ooms en tantes wel eens een rekening hebben gehad. De vrouw van dokter Jesse heeft over hem verteld in de klas. De leerlingen zijn met het verhaal naar huis gegaan en toen bleek bijna elke familie dokter Jesse te kennen. Het verhaal spreekt bij de leerlingen erg tot de verbeelding.

³ Bedrijfs Hulp Verlening

⁴ Webquest is ontwikkeld om leerlingen gestructureerd aan de slag te laten gaan met informatie op internet. Een webquest is een opdracht waarbij leerlingen een groot deel van de informatie via internet vinden. Zie: www.webkwestie.nl.

Contact met Belgische school

De school heeft sinds 2001 contact met een school in Gent. Dit is ontstaan via het Europees Platform voor het Nederlands Onderwijs met als doel “het versterken van de Europese dimensie, het bevorderen van de internationalisering van het Nederlandse onderwijs en daarmee een bijdrage leveren aan de kwaliteit van het onderwijs.”⁵ De leerkrachten van de scholen hebben op elkaars school lesgegeven. De leerlingen van beide scholen corresponderen met elkaar. Groep 7 is op bezoek geweest in Gent en vice versa.

Incidentele activiteiten

De andere activiteiten die de school organiseert, vinden vooral incidenteel plaats. Zoals ooit een project over bijzondere hobby's van ouders. Of de opening van de herstelde kerkpaden die als fietspad voor de kinderen fungeren. Bij dit laatste maakte de

plaatselijke bevolking kunstwerken. Elke school in het dorp heeft een plaquette gemaakt die de verbondenheid met de natuur verbeeldt.

De school koopt elk jaar een aantal activiteiten in via de gemeentelijke en provinciale steunfunctie-instelling. Bij de gemeentelijke steunfunctie gaat de school naar het speelgoedmuseum. Via de provinciale steunfunctie is geïnformeerd naar het aanbod voor het resterende subsidiebedrag.

Toekomst

In de toekomst wil de directeur de muzieklessen voortzetten. Ook als straks de financiering verandert en de oormerking van het geld van overheidswege vervalt. De verdere invulling van cultuureducatie in de school staat nog niet vast.

De directeur wil zich inzetten om de kinderen over hun grenzen te laten kijken. Hoe hij dit exact wil aanpakken, weet hij nog niet. Wel weet hij dat cultuureducatie een toepassing in school moet hebben. “Dat cultuureducatie een context moet hebben en onderdeel moet worden van het reguliere onderwijs. Niet als vak, maar als verbinding.”

Knelpunten en eventuele oplossingen volgens de school

Cultuurbeleid

De directeur is tevreden met de muziekdocente, maar vraagt zich af wat hij nog meer kan doen. Hoe krijgt hij dans, drama, de omgeving van de school en poppentheater in school? “Hoe kan ik de kinderen uit deze school laten zien dat er meer is dan deze school en deze gemeente? De kinderen zijn burger van Europa.

Hoe koppel je dit aan een context? De bevolking van deze gemeente staat op zich open, maar weet niet wat er geboden wordt.”

Vernieuwing een zetje geven

De directeur geeft aan dat vernieuwingen langzaam op gang komen. Graag zou hij wat sneller vernieuwen. Een oplossing hiervoor zijn schoolbezoeken aan andere scholen. Bij een regionaal directeurenoverleg doet hij dit zelf ook. De directeur zou ook meer tijd willen hebben voor klasbezoek en gesprekken met leerkrachten. Door zijn directeurschap op twee scholen is dit vrijwel onmogelijk.

De directeur zou ook meer niet-lesgebonden tijd aan leerkrachten willen bieden om inzet te stimuleren en waarderen.

Ruimte

In het gebouw zijn onvoldoende werkplekken voor de directeur en leerkrachten. De directeur zou een plek willen waar hij gesprekken kan voeren met leerkrachten of gasten. Voor leerkrachten wil hij ruimte om te kunnen werken of praten met ouders en leerlingen. Ruimtegebrek is een probleem van veel oude gebouwen.

Reflectie

Scenario

De school is een startende school op het gebied van cultuureducatie. Deze school kenmerkt zich door ‘alle begin is moeilijk’. De activiteiten hebben een incidenteel karakter en volgen niet uit een beleid of een visie. De wens om cultuureducatie uit te bouwen is aanwezig, zij het voornamelijk bij de directeur, die slechts parttime bij de school betrokken is.

Omgeving

Opvallend is de mate waarin de cultuur van de gemeenschap de school beïnvloedt. De school wil graag het wereldbeeld van de kinderen verbreden. Het is de intentie van de directeur om dit te doen met de door het ministerie geboden financiële ruimte voor cultuur.

Teambetrokkenheid

Om de vernieuwing van cultuureducatie in school te realiseren is het aan te bevelen dat de directeur meer medestanders in zijn team vindt. Door bijvoorbeeld een leerkracht uit de dagelijkse lespraktijk in de werkgroep cultuureducatie te vragen. Ook de expliciete keuze voor muziek zou verder uitgewerkt kunnen wor-

Een contextrijke omgeving ontstaat door te werken met thema's die alle vakken raken. Geloof en natuur creëren een culturele omgeving. De geur van cultuur – de beleving van de zintuigen door cultuur de school in te laten komen. “Dat stinkdier stinkt”. Uwideevancultuur. Cultuur is de wereld om ons heen; huizen, stijlen, de dakpannen.

den. Nu zijn het de dertien lessen per klas en wil men daarnaast andere cultuurdisciplines in huis halen. De vraag is of het als school die start met cultuur niet beter is de dertien lessen op te volgen met verdieping in andere muziekactiviteiten. Dit is echter een keuze die de directeur met zijn team moet maken. Het streven van de directeur om te onderzoeken hoe cultuur het verbindende element kan zijn in school, hoort ook thuis in die discussie van het team, waarbij de link tussen ICT en cultureel erfgoed al eerder een interessant onderwerp bleek.

OGO en verder

Ander opvallend feit is de overgang van groep 4 naar groep 5. In de onderbouw is het spelelement en de vraag en behoefte van het kind heel belangrijk. Vanaf groep 5 moeten leerlingen zich aanpassen aan een klassikaal en methodegebonden systeem. Dit verschil in lesaanpak zal niet eenvoudig zijn voor kinderen. Oorzaak van deze breuk is dat er nog geen alternatief is voor methodes in de bovenbouw. De principes van OGO sluiten nog steeds het best aan bij de onderbouw. Ook andere OGO-scholen lopen tegen dit dilemma aan. Een oplossing die we gezien hebben is het werken met thema's. Schoolbezoeken naar aanleiding van deze onderwijsvraag zijn interessant en van belang. Verder is OGO wel een motor die een bijdrage levert aan een vanzelfsprekende plek van cultuur in het onderwijs. Vooral de nadruk op het spelelement en het feit dat de leefwereld van het kind centraal staat, zorgen daarvoor. •

⁵ www.europeesplatform.nl

School 2: Kunstdisciplines en technieken

Omschrijving school

De openbare school ligt in een stad in de laatst ontgonnen provincie. De stad telt ongeveer zeventigduizend inwoners. De school bestaat inmiddels 28 jaar. Drie jaar geleden is een stuk bijgebouwd en heeft de rest van het gebouw een opknappbeurt gekregen. In het aangebouwde deel zit de buitenschoolse opvang. De school trekt veel kinderen van hoogopgeleide mensen. Kinderen van wie de ouders beiden werken, zijn soms van acht uur 's morgens tot zes uur 's avonds in het gebouw.

De speelplaats is ruim. Naast gewone speelattributen zoals een zandbak en klimtoestellen, zijn er speelattributen waarmee leerlingen zich kunnen oefenen in het reizen met de auto of de bus. Er is een bushalte en er zijn praatpalen en tankmogelijkheden op het schoolplein. Dit zijn herkenbare voorzieningen voor leerlingen. De gemeente ligt niet op fietsafstand van andere plaatsen. Voor de invulling van de speelplaats zijn twee leerkrachten verantwoordelijk.

Er zijn circa 460 leerlingen op deze school, verdeeld over negentien groepen, en 39 fulltime en parttime leerkrachten. Veel van de leerkrachten wonen in de nabije omgeving van de school.

De leerkracht van groep 1 vat de reputatie van de school als volgt samen: "De aandacht voor kunstzinnige vorming, het onderwijs algemeen en de sfeer op school bezorgen de school een goede naam." Het team zelf is ook tevreden over de school. De leerkrachten weten niet zo snel wat ze zouden willen veranderen. Ook leerlingen zijn erg te spreken over hun school, zo blijkt als we de leerlingenraad spreken.

Fundament en bouwstenen voor cultuur in school

Historie school

In 1980 benaderde het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen de basisschool en nog zeven andere basisscholen in het land, met de vraag of de school wilde deelnemen aan een ontwikkelingsproject op het gebied van kunstzinnige vorming. Hier heeft de school ja tegen gezegd. Dit resulteerde in extra aandacht voor alle kunstdisciplines in het lesprogramma. De directeur haalt uit een kast een oude map met daarin het hele plan.⁶ "De aandacht voor kunstzinnige vorming werkte toen goed, maar door wijzigingen in het team is de aandacht daarvoor in de loop van de tijd weggezakt. De huidige subsidie Versterking Cultuureducatie Primair Onderwijs van het ministerie van OCW was aanleiding om het weer op te pakken", licht de directeur toe. De reden hiervoor is dat de school

niet alleen maar de cognitie van het kind wil ontwikkelen, maar ook de creativiteit. "Kunstzinnige vorming gaat over de vormgeving van de wereld om je heen. Anderen hebben de wereld vormgegeven en wij willen graag dat kinderen zelf de wereld om zich heen ontdekken en vormgeven. We vergeten vaak écht te kijken, alles is zo vanzelfsprekend." Er wordt daarom nu ingezet op doorlopende leerlijnen kunstzinnige vorming. Vorig jaar is de leerlijn beeldende vorming ontwikkeld. Dit jaar richt het team zich op de ontwikkeling van een leerlijn dans en drama.

Organisatie

De directeur, die zich bezighoudt met het cultuurbeleid, is op deze school vanaf het begin werkzaam. Zij is groepsleerkracht en adjunct-directeur geweest en sinds drie jaar directeur. Op de vraag waarom cultuur belangrijk is, antwoordt ze: "Je ervaart de wereld met je verstand én je gevoel. Dat maakt je een rijker mens. Niet alleen de cognitie is belangrijk. Cultuur is de wereld om ons heen. Om dicht bij huis te blijven: kijk alleen al eens naar de verschillende huizen, de verschillende bouwstijlen, de dakpannen. Dit heeft iemand bedacht en vormgegeven. Je vindt een huis mooi of lelijk, waardoor komt dat?"

Er is geen interne cultuurcoördinator (ICC) op school. De school werkt met een taakbeleid waardoor bepaalde onderwerpen met zekerheid aandacht krijgen, zoals het schoolplein, gevonden voorwerpen, de inkoop van koffie, het fotoarchief, maar ook de feest-

Gesprek met de leerlingenraad.

Sinds het schooljaar 2005/2006 heeft de school een leerlingenraad die bestaat uit twee meisjes uit groep 8, twee jongens uit groep 7 en een jongen en een meisje uit groep 6. Ze nemen hun taak serieus en hebben elk hun eigen aanpak om zich te informeren over besprekpunten voor de leerlingenraad. Een van de meisjes gaat geregeld bij groepjes leerlingen langs en een ander meisje vergadert met de klas, waarbij zij voorzitter is. Het is een belangrijke taak. "Je vertegenwoordigt toch je klas" en "het is leuk om kinderen te helpen", vinden ze.

De leerlingenraad vergadert een keer per maand en heeft een openingsvergadering met de directeur gehad. De directeur wordt aangesproken met haar voornaam. "Leerlingen mogen kiezen om juf of meester te zeggen of om de leerkracht met de voornaam aan te spreken, als het maar met respect gebeurt", licht de directeur toe.

Waarom is dit een goede school?, vragen we de leerlingen.

"We doen speciale dingen zoals tripjes en de creatieve middagen." "Je leert iedereen kennen. Het is een grote school, maar je ziet elkaar in de pauze en tijdens de overblijf." "Er wordt veel naar de kinderen geluisterd en veel voor de kinderen gedaan." "Er wordt nauwelijks gepest en anders wordt er wat aan gedaan."

Wat zou je willen veranderen aan school?

"Er moet een voetbalveld met doeltjes bij." Dit blijkt een van de drie agendapunten van de leerlingenraad te zijn. Er is veel behoefte aan een voetbalveld en de school onderzoekt nu waar en hoe dat verwezenlijkt kan worden. De andere twee punten zijn het overblijven en de creatieve vrijdagmiddagen. "De creatieve middagen moet niet al te veel knutselen zijn, maar ook andere dingen", licht een jongen toe.

Tijdens het overblijven willen de leerlingen meer activiteiten. Ook wordt er nagedacht over feestjes voor de bovenbouw die binnen het thematische onderwijs van de school passen.

⁶ Een quickscan in de bibliotheek van Cultuurnetwerk Nederland levert vier publicaties van het project op.

dagen en meehelpende ouders. Elke leerkracht heeft meerdere taken waarvoor hij verantwoordelijk is. Voor cultuur zijn er meerdere taakgroepjes, zoals voor de kinderboekenweek, het 'gemeenschappelijk project', kunstbeschouwing bij projecten en contact met de steunfunctie. De directeur en leerkrachten zijn tevreden met het taakbeleid. De leerkrachten onderbouw geven lachend aan dat er wel veel taken zijn, 55 taken voor 39 leerkrachten. "Maar het werkt!"

Thema's, kunstdisciplines en technieken

De school biedt wereldoriëntatie en kunstzinnige vorming thema-gewijs aan. Voor groep 1 en 2 zijn taal- en rekenactiviteiten ook gekoppeld aan een thema. Voor groep 3 tot en met 8 staat een thema naast de methode voor rekenen, taal, aardrijkskunde en geschiedenis. De beeldende, dans- en muzikale activiteiten zijn voor deze

Cultuur is alles

groepen wel aan een thema gekoppeld. De thema's worden in mei van het schooljaar ervoor bepaald. De thema's voor schooljaar 2005/2006 zijn bijvoorbeeld *het paard van sinterklaas*, *magie* (in het kader van de boekenweek) en *feest* (meester en juffendag en het grote gemeenschappelijk project *het landenfeest*).

De school heeft in schooljaar 2004/2005 zijn subsidie van het ministerie ingezet om met hulp van de steunfunctie een doorgaande leerlijn beeldend met textiel, schilderen en beeldhouwen voor de school op te zetten. Deze leerlijn is gericht op kwaliteitsverbetering, zoals het doorbreken van stereotypen in beeldend werk van kinderen en aandacht besteden aan allerlei technieken. Groep 5 tot en met 8 heeft bijvoorbeeld gewerkt met keramiek, specifiek de holle vorm. Zo zijn er voor de boekenweek met het thema *magie* heksen gemaakt die een vanuit de holle vorm opgebouwd hoofd van klei hebben.

Sinds vorig schooljaar is er elke vrijdagmiddag een creatieve middag. Nu staan deze middagen vooral in het teken van beeldende vorming, drama en zang. In de toekomst wil het team ook andere kunstdisciplines zoals dans en muziek toevoegen. Bij elk thema krijgen leerlingen ook kunstbeschouwingslessen en is er tot slot eens per jaar een grote kunstmanifestatie. "Kunstdisciplines zijn onderdeel van het onderwijs", aldus de directeur.

Steunfunctie

De school haalt een groot deel van zijn culturele activiteiten bij de steunfunctie, zoals het project *kunst in een kistje*. Een project waarbij een kunstwerk in de klas kwam en het werk aan de hand van een kijkwijzer werd besproken. Leerlingen van de leerlingenraad

herinneren zich: "Een ijsbeer, een vis met een truitje aan en een oud Egyptisch paard." Deze kijkwijzer is ook de basis geweest voor de kunstkijkwijzer die de school nu zelf gebruikt bij de kunstbeschouwingslessen. Andere activiteiten van de steunfunctie zijn dans- en theatervoorstellingen.

De relatie met de steunfunctie is in de loop der tijd veranderd. "Vroeger was er een aanbod met alle kunstdisciplines en daar tekende je op in. Per kind kost dit een bijdrage. Nu komen we zelf met specifieke vragen aan de steunfunctie. Dit jaar willen wij bijvoorbeeld een doorgaande leerlijn dans voor groep 1 tot en met 8, waarbij we zelf leren de lessen te geven. Vorig jaar hebben wij assistentie gevraagd bij de ontwikkeling van een beeldende lijn voor groep 1 tot en met 8.", vertelt de directeur. Het contact met de steunfunctie is makkelijk gelegd. De lerares die contactpersoon is

Dans, drama, zelfrespect ontwikkelen

voor de steunfunctie geeft ook twee dagen les voor de steunfunctie; haar specialisatie is muziek.

Op dit moment betreft de school de culturele activiteiten en projecten vooral via de steunfunctie. Incidenteel is er ook contact met een museum en de bibliotheek. "Het aanbod van de steunfunctie is ruim en doeltreffend. In de tijd dat we ons bezighielden met het ontwikkelproject kunstzinnige vorming hadden we ook contact met het LOKV (het huidige Cultuurnetwerk Nederland)."

Evaluatie

Het team evalueert de gestelde en bereikte doelen op een uitgebreide manier. Naast een vierjarig schoolplan stelt de school jaarlijks een schoolontwikkelingsplan op. Hierop wordt aan het eind van ieder schooljaar teruggekeken. Deze evaluatie wordt vastgelegd in het jaarverslag van een schooljaar. In het jaarverslag 2004/2005 staat onder andere wat de school heeft gedaan met de subsidie Versterking Cultuureducatie Primair Onderwijs en is het actiepunt de beeldende leerlijn uitgebreid geëvalueerd. In het schoolontwikkelingsplan 2005/2006 staat uitgewerkt hoe de lijn beeldende vorming gewaarborgd kan worden en wat de actiepunten voor een leerlijn dans en drama zijn.

De school en zijn keuzes

Visie

De school stelt respect centraal in zijn beleid. Respect voor anderen mening en respectvol met elkaar omgaan zijn de belangrijke peilers in het beleid van de school. Om dit te realiseren wordt gebruik gemaakt van de kanjertraining van Gerard Weide. De

school wil aandacht besteden aan de cognitieve, sociaal-emotionele, maar ook de creatieve ontwikkeling. Voor dit laatste werkt de school nu aan de lijn kunstzinnige vorming.

Kanjertraining en pestprotocol

De kanjertraining is een training voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind, waarbij leerlingen verantwoordelijk worden gemaakt voor eigen gedrag.

Door de hele school zijn drie basisvragen van deze training zichtbaar:

Hoe ga je met elkaar om?

Hoe ga je met materialen om?

Hoe beweeg je je binnen en buiten school?

Het motto van de school is dan ook:

Een veilige basis voor de toekomst.

Het kind staat centraal, je bent deel van de wereld

Plusklassen

De school biedt plusklassen aan voor hoogbegaafde leerlingen. In de middenbouw zitten tien leerlingen voor de plusklas en in de bovenbouw ook. Deze leerlingen krijgen een uur per week verdiepende lesstof of gaan bijvoorbeeld filosoferen. Dit schooljaar hebben de 'pluskinderen' een kerstmusical geschreven en de decors verzorgd. Hiermee geeft de school vorm aan adaptief onderwijs. De directeur: "We geven wat kinderen nodig hebben. We doen geen dingen die ze niet nodig hebben of die ze al hebben gedaan."

Uitwerking in de school

Creatieve middagen

Tijdens de creatieve vrijdagmiddagen kunnen kinderen van groep 5 tot en met 8 kiezen uit poëzie, drama, muziek, schilderen, textiel en beeldhouwen, maar zijn ze wel verplicht iedere discipline minimaal één keer te kiezen. Groep 1 tot en met 4 is tijdens deze middagen vrij. Deze leerlingen krijgen de beeldende vorming op de andere dagen in de klas. De leerkrachten van de groepen 1 tot en met 4 helpen deze middagen organiseren. In de eerste vier weken van het schooljaar hebben de leerkrachten van groep 1 tot en met 4 de tijd om deze middagen voor te bereiden en uit te werken. Als de creatieve middagen bezig zijn, hebben deze onderbouw-leerkrachten ook een groep. In de groepen, van maximaal twaalf leerlingen, zitten de leerlingen van verschillende leeftijden bij elkaar. De kinderen evalueren de lessen schriftelijk. Deze informatie blijft bij de leerkracht van de middag. Die beoordeelt de eindresultaten. Deze gegevens krijgen de kinderen mee naar hun groepsleerkracht. Bovenbouwleerkrachten vinden het prettig dat de onderbouw-

leerkrachten de middagen helpen ondersteunen, maar zien ook een gevaar. Ze geven geen beeldende vorming op de andere lesdagen. “Oppassen voor verarming in de bovenbouw gedurende de rest van de week” staat dan ook in het jaarverslag 2004/2005. Voor elk thema worden drie vrijdagmiddagen uitgetrokken. De eerste les is voor uitleg en oriëntatie. De twee lessen erna zijn de leerlingen bezig met het thema en materiaal. De methode *Beeldvaardig* is leidraad voor de beeldende technieken.

Kunstbeschouwingslessen

Bij de kunstbeschouwingslessen maakt de school gebruik van reproducties van kunstwerken en een kunstkijkwijzer. Aan de hand van de kunstwijzer wordt met alle groepen onder meer gesproken over wat te zien is op het kunstwerk, waar het van

Cultuur is de steunfunctie die faciliteert

gemaakt is, beeldaspecten en de bedoeling van de kunstenaar. Bij het thema *magie* worden kunstwerken van Jeroen Bosch in de kunstbeschouwingslessen besproken.

Voor de leerkrachten van de onderbouwgroepen vinden de kunstbeschouwingslessen niet zo eenvoudig. Oorzaak zijn de gekozen kunstwerken. De selectie van de kunstwerken voor alle groepen gebeurt door twee leerkrachten. “In een bovenbouw zou ik meer met dit kunstwerk kunnen. Voor de onderbouw zou ik andere werken uitkiezen”, vertelt een invalkracht voor groep 2 die net een kunstwerk heeft besproken. Een vaste leerkracht van groep 1 vindt hetzelfde. “De vragen uit de kunstwijzer vind ik lastig met groep 1. De kinderen zien geen details, dus met hen kijk ik naar kleur of ga ik tellen.”

Kunstmanifestatie

Vorig schooljaar stond de jaarlijkse kunstmanifestatie in het teken van beeldende vorming. Op een zaterdag werden alle door de kinderen gemaakte werken tentoongesteld in de school, die op die dag als museum fungeerde. Dit schooljaar staat de kunstmanifestatie in het teken van dans en drama.

Weeksluiting

Elke week is er een weeksluiting. Tijdens de weeksluiting treden klassen op. Soms zijn dit een paar kinderen en soms de hele klas. De school is echter zo groot dat niet alle groepen in de speelzaal passen. Daarom gaan een aantal groepen de ene week en de andere groepen de week erna. Jaargroepen worden hierbij wel gemengd.

Knelpunten volgens de school

Tijdsdruk

De tijdsdruk die het onderwijs in het algemeen ervaart, wordt ook in deze school door meerdere leerkrachten aangehaald. De juf uit groep 1: “Er komt zoveel bij, toetsen, registreren, enzovoort. Ik ben als kleuterjuf gewend te observeren in plaats van te administreren. Het administreren kost veel tijd! Dit geldt niet alleen voor de onderbouw. De druk van bovenaf op de zaakvakken is groter geworden. Dit komt vooral vanuit de methoden. Je moet doelen bereiken.” De hoge werkdruk heeft ook een effect op de kijk op cultuur. “Je ziet mensen wel eens denken, wanneer moet dat? Het komt erbij!”, vertelt een onderbouwleerkracht. “We werken nu meer methodegebonden dan in het verleden. Zo weet je zeker dat je alles gehad hebt. Je laat hierdoor andere dingen vallen. Wat je laat vallen, is

en organiseert.

afhankelijk van je interesse. Vaak zijn dit de creatieve vakken. Daarom zijn de creatieve middagen er om de kwaliteit van de kunstzinnige vorming te verhogen.”

Lijn beeldende vorming

In het jaarverslag 2004/2005 is teruggekeken op de lijn beeldende vorming. Het team constateerde onder andere een breuk in de doorlopende leerlijn na groep 5, doordat vanaf die groep de leerlingen met kinderen uit andere leeftijdsgroepen samen deelnemen aan een activiteit in een creatieve middag. Het overzicht op de gedane activiteiten per leerling ontbrak. Deze leerlingen moeten nu elke discipline een keer gekozen hebben. Tot slot vonden leerkrachten dat ze in de beeldende lijn ook aandacht willen besteden aan fotografie, textiel en sieraden maken. De school hoopt deze activiteiten in de toekomst in de creatieve middagen aan te kunnen bieden.

Toekomst

De school blijft inzetten op de lijn kunstzinnige vorming. De leiding consolideert de doorlopende leerlijn beeldende vorming en werkt aan een lijn voor dans en drama. Ook de kunstbeschouwingslessen gaan verder. Hiervoor schaft de school een beamer aan. De school beschikt al over een grote collectie reflectiedia's.

Reflectie

Scenario

Het team is wat betreft aanpak en organisatie op weg naar een scenario 2-school, omdat keuzes goed doordacht zijn en de school hierbij de krachten in school bundelt. Het takenbeleid van de school ondersteunt dit streven. Onderbouwleerkrachten zijn

Een kunstbeschouwingsles.

Groep 2 bespreekt een mozaïek met paarden en soldaten:

“Wie weet wat kunst is?”, vraagt de juf. “Dat is als je iets moet maken en als het klaar is, is het kunst”, antwoordt een leerling.

De juf vraagt verder: “Wat zie je op deze plaat?” De kinderen antwoorden: “Dat is oorlog. Hadden ze vroeger gemaakt.” “Dat is kunst.”

Juf: “Wat valt je als eerste op?” “Een mens onder het paard”, aldus een leerling. “Wat zie je nog meer?” De kinderen: “Heel veel paarden.” “Dat het oorlog is.”

“Waarom?”, vervolgt de juf. “Je ziet zwaarden en dat ze aanvallen.” “Ze gaan ook vechten omdat ze het land voor zichzelf willen houden”, fantaseert een jongetje enthousiast. “Ja, ruzie met een ander land”, vertelt een andere jongen. “Waarom ruzie?”, vraagt de juf. “Mijn moeder weet het”, antwoordt het jongetje onmiddellijk.

Hierna wordt er gekeken naar de kleuren en hoe het gemaakt is. Met dit laatste hebben de leerlingen moeite omdat het een foto van een mozaïek is. Hierdoor denken ze dat het werk geschilderd is. Na een uitgebreide kijkronde ziet een aantal leerlingen dat het steentjes zijn.

Op de vraag of leerlingen wel eens naar het museum zijn geweest, blijken ze al veel verschillende musea bezocht te hebben, zoals “het dinomuseum”, “het vliegtuigenmuseum” en “het vissenmuseum”.

Cultuur is waardering van wat ons eigen is

medeverantwoordelijk voor de creatieve middagen. Deze vrijdagmiddagen worden met veel enthousiasme en organisatietalent opgezet en uitgevoerd. Elke leerling maakt tijdens een cyclus lessen met elke kunstdiscipline minimaal een keer kennis.

Verder worden plannen goed uitgewerkt en geëvalueerd. Op directie- en teamniveau stelt men vooraf doelen vast en evalueert deze aan het einde van het jaar. Dit alles wordt vastgelegd in het schoolontwikkelingsplan en het jaarverslag. Dit is ook gebeurd met de kunstzinnige lijn in school. Ook op klas- en leerlingniveau wordt geëvalueerd. Leerlingen vullen na elke cyclus creatieve middagen een evaluatieformulier in met vragen over de activiteit: of ze het leuk vinden, de activiteit voldeed aan de verwachting en ze geleerd hebben wat ze wilden leren. Sinds dit jaar is er ook een leerlingenraad die namens de leerlingen bij de directeur aangeeft wat anders op school zou kunnen. Een van de onderwerpen is het aanbod van de creatieve middag. Leerlingen willen naast beeldende lessen meer dans en drama. De schoolleiding wil aan deze behoefte tegemoet komen.

De school lijkt qua inhoud een scenario 1-school door de grote gerichtheid op de technieken van de verschillende kunstdisciplines en het aanbod van de steunfunctie. De omgeving van de school wordt weinig in het onderwijs betrokken.

De creatieve lessen ogen 'frontaal' en zouden wellicht meer naar de verschillen tussen leerlingen kunnen kijken. Door te variëren in aanbieding van opdracht, materiaal en benadering van leerlingen, worden verschillen tussen leerlingen zichtbaarder. Elke leerling bewerkte in de les die wij bezochten een plaquette klei tot een reliëf van een paard. Wanneer kinderen hun fantasie meer zouden

mogen aanspreken dan zou het thema paard en het materiaal klei kunnen leiden tot andere, minder eenvormige, eindresultaten. De school heeft zelf ook geconstateerd dat de creativiteit van kinderen niet altijd goed aan bod komt en gaat hier in de volgende lessenserie meer ruimte voor bieden. Om het ontwikkelproces van de creatieve middagen te ondersteunen, zou het kunnen helpen samenwerking te zoeken met beeldende kunstenaars in de omgeving én een analyse te maken van verschillende methodes voor beeldend onderwijs met het team. De nadruk bij dit onderzoek moet liggen op de belevingswereld van de verschillende leeftijdsgroepen, verschillen tussen leerlingen, creativiteit en eigen inbreng van leerlingen in beeldende opdrachten.

Dit geldt ook voor de reproducties voor de kunstbeschouwingslessen in alle groepen. Het beeldmateriaal dat nu wordt gebruikt, sluit niet altijd bij de belevingswereld van bijvoorbeeld een kleuter aan. De onderbouwleerkrachten vinden dit zelf ook. Een bespreking van de gekozen reproducties met het team zou de twee leerkrachten die de werken uitzoeken feedback kunnen geven. Deze aanpak past goed in de procesmatige aanpak van evaluatie in de school.

Tot slot zou de school ook kunnen kijken welk aanbod er is naast dat van de steunfunctie. Dit als aanvulling op het aanbod van de steunfunctie, waar de school erg positief over is. Verbreden van het aanbod van kunst naar cultuur levert interessante invalshoeken op. Een verkenning naar bijvoorbeeld kunstenaars of het culturele erfgoed in de buurt van de school zou inspirerend kunnen werken. Deze inspiratie kan weer ten goede komen aan de vragen die de school aan de steunfunctie stelt. •

Een creatieve middag.

In alle klassen zitten leerlingen van verschillende leeftijden door elkaar. Ook alle onderbouwlokalen zijn bezet. Het thema is *het paard van sinterklaas*. In sommige klassen zijn ze met een sokpop bezig, of een paard aan het scheuren. Anderen zijn een reliëf van een paard uit een tablet klei aan het maken.

In weer een andere klas zijn ze aan het dichten. De leerlingen zitten in een kring om de juf en dragen hun sonnet voor. De lerares reageert enthousiast op de resultaten.

Een paard

Het paard staat in de wei

Het paard is oud

Dus niet stout

Hij is niet vrij

Het paard kan niet pinnen

En dit zijn mijn zinnen

"Mooi hoor, heb je nog hulp gehad?", vraagt de juf aan een leerling. "Ik heb het helemaal van mezelf." Juf legt aan de kinderen uit dat ze van de moeder van deze leerling ook een sonnet heeft gekregen. "Je hebt het niet van een vreemde", complimenteert ze de leerling.

"Wat heb je nu anders gedaan?", vraagt de juf. "Het rijmde niet aan het einde, maar aan het begin", zegt een meisje. Na nog even het sonnetschema ABBACC te herhalen, vraagt de juf: "Vind je een gedicht maken makkelijk?"

"Makkelijk want een sonnetschema helpt om een gedichtje te maken."

School 3: Een leerkracht

Omschrijving school

De school ligt tussen twee drukke wegen. Het schoolplein opkomen is nog niet zo eenvoudig. Er is een laag hek rond de school. Alle poorten zijn vergrendeld met een ketting, behalve een aan de zijkant van de school, bij een voetpad. Het wordt ons duidelijk dat dit is om te voorkomen dat kinderen de drukke straat oplopen.

Bij de kennismaking vertelt een leerkracht enthousiast over de zwaluwen die hun nesten onder de dakoverkapping maken. De school wordt volgend jaar afgebroken en hij heeft, in samenwerking met de natuur- en milieueducatieconsulent (NME-consulent), een project georganiseerd waarbij mensen in de omgeving een nest hebben geadopteerd. De zwaluwen zijn echter teruggekomen en hebben de nesten weer onder het dak van de school gemaakt. De eitjes zijn iets later uitgekomen, maar verder hebben de vogels hun huis weer in de school gevonden. De leerkracht speelt, terwijl hij enthousiast vertelt, met zijn ogen de dakranden af.

De katholieke dorpsschool is gevestigd in twee oude scholen: de huishoudschool en jongensschool, die met elkaar in verbinding staan door een gang. Volgend jaar wordt de school een brede school met in het gebouw ook een bibliotheek, peuterspeelzaal en sporthal. Bovenop de nieuwe school komen woningen. Ook komen er nog vier extra grote lokalen bij, die bij teruglopende leerlingaantallen kunnen worden omgebouwd tot woningen. Hiervoor heeft de woningbouwstichting, de eigenaar van het gebouw, gekozen.

De school is de enige school in een dorp met ongeveer 3500 inwoners; de leerlingen komen ook uit omliggende dorpen. Het

leerlingenaantal is 350. De gemiddelde klas bestaat uit dertig leerlingen. De klassen zijn groot omdat de school weinig kinderen heeft met een sociale achterstand of taalachterstand, die voor de klassengrootte voor meer dan één kind meetellen.

De school kampt echter wel met achterstandsproblemen, vindt de directeur. Veel van de ouders zijn gescheiden. “Dit is zo ingrijpend, dat veel van deze kinderen een taalachterstand hebben”, aldus de directeur. “Wij hebben hier grote zorg over.”

Fundament en bouwstenen voor cultuur in school

Een gedreven leerkracht

In de school is één leerkracht van groep 6 de initiërende en organiserende voortrekker achter buitenschoolse lesactiviteiten voor bijvoorbeeld natuur- en milieueducatie. Al twintig jaar lang zijn in elke groep terugkerende activiteiten in de nabijgelegen natuur. Oorspronkelijk werd het opgezet door een collega, die nu is gepensioneerd, zij vervult nog wel een spilfunctie in de natuurochtenden en -middagen.

De groepsleerkracht, tevens interne cultuurcoördinator (ICC), houdt zich nu ook bezig met cultuureducatie. De culturele activiteiten zijn op dit moment nog vooral incidenteel van aard. Hij bedenkt projecten in zijn vrije tijd en tijdens zijn verlofdagen als gevolg van bapo⁷. Hij woont in het dorp en verwerkt in lessen wat hij ziet en doet in zijn vrije tijd. Naast amateurschilder en IVN-gids⁸ is hij in zijn vrije tijd ook imker. Hij is de vijftig gepasseerd en verwacht na zijn pensionering bij de school betrokken te blijven.

Taal leren door samen muziek te maken op woorden

Natuur- en milieueducatie

De plek voor natuur- en milieueducatie in de school vindt zijn oorsprong in het landschapskaartenproject dat in het verleden door de overheid werd aangeboden. Dit zagen de ICC en zijn voormalige collega toentertijd als een mooie kans om natuur- en milieueducatie in school op te zetten. Elke groep heeft activiteiten buiten de school en in de natuur.

Deze activiteiten zijn de afgelopen jaren zorgvuldig ontwikkeld, uitgetest, geëvalueerd, bijgesteld en ingevoerd in alle klassen. Op eenzelfde wijze wil de ICC cultuureducatie opzetten en structureren.

Ouderraad

De ouders van deze school zijn actief betrokken. Ze springen bij met onder meer overblijven, handvaardigheid, lezen en natuuruitstapjes buiten school. Ook de ouderraad is erg actief. De ouders uit de ouderraad vonden dat er meer met cultuur moest gebeuren op deze school en nu organiseren ze zelf het een en ander. De ouderraad richtte een culturele commissie op die zocht naar geschikte activiteiten en stelde geld beschikbaar. Na overleg met de directie werden de plannen definitief uitgewerkt.

Met ingang van het schooljaar 2005/2006 zal de ICC leiding gaan geven aan de cultuurcommissie. “Het is voor ons een zorg dat het aanbod van de cultuurcommissie te incidenteel blijft. Echter te grote bemoeienis vanuit de school en het programma is ook niet goed. Het enthousiasme van de commissie mag ook niet kapot gestructureerd worden”, aldus de directeur.

De school en zijn keuzes

Visie

De school wil ontwikkelend werken vanuit het kind. Er wordt een jaarklassensysteem gehanteerd. Door het hoge leerlingaantal zijn er een aantal combinatieklassen. Rust en orde in de klassen is hierdoor erg belangrijk. De combinatieklas zorgt ervoor dat leerlingen voor een groot deel zelfstandig moeten werken. Volgend jaar gaat de school experimenteren met coöperatief leren. De school heeft al een experiment gedaan met tutorlezen, waarbij leerlingen uit de bovenbouw leerlingen uit de onderbouw begeleiden bij technisch lezen. Hierdoor kunnen de jonge leerlingen meer hardop lezen en van een oudere leerling leren. De bovenbouwleerling leert omgaan met verantwoordelijkheid.

De school stelt zich ten doel een veilige haven voor leerlingen en leerkrachten te zijn. De directeur besteedt veel tijd aan persoonlijke problemen van leerkrachten. Hij ziet het als zijn taak om een luisterend oor te zijn. De directeur vindt de school een goede school omdat het onderwijs erop is gericht het ‘hele’ kind aan te spreken. “Er is meer dan alleen rekenen en taal”, vult de ICC aan.

Managementteam

Sinds het schooljaar 2004/2005 wordt de directeur ter zijde gestaan door een managementteam, bestaande uit de bouwcoör-

⁷ Bapo (Bevordering arbeidsparticipatie ouderen) is een verlofregeling voor leerkrachten van 52 jaar en ouder.

⁸ IVN: Instituut voor Natuurbeschermingseducatie (Vereniging van Natuurwachten en Natuurgidsen).

Cultuur hoort bij het leven

dinatoren⁹. De directeur heeft wekelijks overleg met het managementteam. Binnen de school moeten velen nog wennen aan deze nieuwe situatie.

Ken je omgeving

Het motto van de school is: *KEN je omgeving*. KEN staat voor Kunst, Erfgoed en Natuur. Natuureducatie heeft al heel lang een vanzelfsprekende plek in school. De school sluit hiermee bij de belevingswereld van de leerlingen aan, omdat de activiteiten dicht in de buurt van school zijn. Leerlingen leren natuurgebieden en cultureel erfgoed in hun leefomgeving kennen, zoals molens, een opgraving en landhuizen. Het gericht omgaan met kunst moet nog verder ontwikkeld worden door de ICC. “We willen leerlingen verschillende uitdrukkingvormen laten uitproberen en ermee experimenteren”, zegt de directeur.

Proeftuinen

De school werkt met proeftuinen om vernieuwingen en nieuwe activiteiten op kleine schaal uit te proberen. “Zo worden niet alle klassen belast met nadelen, als iets niet lukt. Als de proeftuin wel een succes is, wordt deze op de school breed uitgezet”, vertelt de ICC. De directeur wil losse activiteiten graag structureel maken, zodat het geen incidenten blijven. Een proeftuin in schooljaar 2004/2005 was het tutorlezen bij technisch lezen. In 2006/2007 komt er een proeftuin coöperatief leren. Nieuwe natuur- en milieueducatieactiviteiten worden ook op deze manier geïntroduceerd en vervolgens onderdeel gemaakt van het programma natuur- en milieueducatie.

De ICC organiseert nu proeftuinen op het gebied van kunst en cultuur. Zo kijkt hij of de aanpak werkt, maar ook of een gastdocent, bijvoorbeeld een kunstenaar, goed functioneert op school. Proeftuinen zijn er voor de ICC ook om collega's te overtuigen. “Om met een voorbeeld te laten zien dat iets ook op een andere manier kan. Vooral bij kunst en cultuur is dit nodig. Sommige collega's zijn terughoudend omdat het voor hen onbekend terrein is.”

Fietsen in de omgeving

De school ligt ver verwijderd van grote culturele instellingen en faciliteiten. Daarom vindt de school dat wat er in de directe omgeving van de school te zien is erg belangrijk. Alles wat bezocht wordt, moet te fietsen zijn. Vroeger fietsten leerlingen in groepjes van vijf onder leiding van ouders. Nu fietsen ze als groep, omdat leerkrachten ervaren hebben dat een grote groep veiliger is. Ouders in oranje jassen houden op kruispunten het verkeer tegen, zodat leerlingen in een keer kunnen oversteken. De school merkt dat leerlingen tegenwoordig minder goed kunnen fietsen. Ze worden vaak gebracht door ouders. De school organiseert daarom een fietsprogramma voor alle groepen, gecombineerd met de activiteiten voor natuur- en milieueducatie. In groep 5 leren ze als groep in de buurt van de school te fietsen. In groep 6 gaan ze ergens naartoe, waarbij ze met de grote weg te maken krijgen. In groep 7 fietsen ze nog verder naar een natuuractiviteit waarbij ze met meerdere grote wegen te maken krijgen. In deze groep doen ze ook het verkeersexamen. Tot slot fietsen de leerlingen van groep 8 naar het schoolkamp, circa 25 kilometer verderop.

⁹ Ten tijde van dit interview bestond het managementteam tien maanden.

Uitwerking in de school

Natuur- en milieueducatie

Het doel van het natuur- en milieueducatieprogramma is kinderen natuur concreet te laten ervaren en waardering op te wekken voor het leefmilieu. Vanaf groep 4 doen de leerlingen jaarlijks aan meerdere excursies mee. Groep 1 tot en met 3 doen een activiteit in de buurt van de school. De nadruk ligt op de omgeving. Daarnaast worden ook natuuractiviteiten georganiseerd met een nabijgelegen tehuis voor verstandelijk gehandicapten. Incidenteel bezoeken leerlingen cultureel erfgoed, een molen of een museumboerderij. Dit alles ligt natuurlijk op fietsafstand.

Kunst en cultuur

Kunst- en cultuuractiviteiten zijn tot op dit moment nog incidenten. Een terugkomende activiteit waar meerdere klassen aan meedoen, is

Leermomenten

Via de natuurprojecten hebben de directeur en ICC geleerd dat niet alles morgen klaar hoeft te zijn. De directeur vertelt: “Het is ook niet altijd goed om in te gaan op alles wat de school aangeboden krijgt. Er zijn veel aanbiedingen, maar als de school iets doet, moet het eigen aan de school zijn.” Daarnaast is het volgens de school ook niet goed om elk jaar hetzelfde project uit de kast trekken. “Niet gelijk een vraag bij een steunfunctie neerleggen, maar afvragen of het bij de school past. Past het binnen de doelstellingen? Past het bij de methodes?”

De vakken aardrijkskunde en geschiedenis zijn leidraad bij cultuureducatie. Daarin staan veel thema's. De groepsleerkracht maakt keuzes uit deze thema's. De ICC zou de groepsleraren hierbij graag meer willen adviseren, maar is enigszins bevreemd daarmee de

Cultuureducatie maakt een positieve kijk op de

de samenwerking met een stichting¹⁰ die exposities voor (amateur) kunstenaars op het gemeentehuis organiseert. Bij elke nieuwe expositie bedenkt de ICC lessen voor alle klassen. De ICC heeft voor zijn eigen klas een proeftuin georganiseerd waarbij op het gemeentehuis leerlingen uit groep 6 rondleidingen gaven aan groep 4/5.

De ouderraad nodigt vaak gastdocenten in school uit voor verschillende klassen. Zo heeft een kunstenaar leerlingen van groep 4 begeleid bij het maken van een wandkleed. Groep 5 heeft onder leiding van een kunstenaar gewerkt met glasbeton en groep 7 heeft gedanst op klassieke muziek, onder begeleiding van een dansdocente. Vaak zijn de gastdocenten contacten van de ouders. Mensen die als externen bij de school betrokken zijn, worden ‘gescreend’ door de ICC. “Ik kan niet exact benoemen waarom ik gelijk weet of iemand geschikt is voor een project op school. Ik doe dit intuïtief. Ik heb snel door wanneer ik te maken heb met een kunstenaar die de kinderen weet aan te spreken.” Tot slot heeft de school ook een eigen schoolband die oefent onder leiding van een ouder.

PowerPoint-presentaties

De school heeft in elke klas een aantal computers staan. Die worden gebruikt voor taal- en rekenprogramma's. Een keer per week mogen kinderen hun e-mail controleren. Leerlingen maken er ook PowerPoint-presentaties op, die presentaties zijn belangrijk op de school. Soms vervangt een PowerPoint-opdracht een proefwerk, boekbespreking of spreekbeurt. Vanaf groep 6 presenteren leerlingen de PowerPoint-presentaties aan de klas en in groep 8 ook aan andere klassen in de bovenbouw.

autonomie van de leraren aan te tasten. “Hier ligt een noodzakelijk groeiproces”, meent de directeur.

Toekomst

De schoolleiding wil de komende tijd het cultuureducatieprogramma stroomlijnen. Op deze wijze hoopt ze de incidentele activiteiten op te nemen in een structureel programma. Verder worden de activiteiten van de ouderraad in dit structurele schoolprogramma opgenomen, zodat ook dit geen incidenten zijn. De school wil meer expertise in huis halen voor dans, drama en kinderliteratuur, zodat ook deze disciplines een plek in het onderwijsprogramma krijgen. Er wordt gedacht aan scholing van leerkrachten op het gebied van dans en drama. Voor dit laatste wil de school de subsidie¹¹ van het ministerie in het nieuwe schooljaar inzetten.

De ICC constateert dat het veel tijd en energie kost om activiteiten te organiseren en ze een plek te geven in het schoolprogramma. Wat echter de meeste energie kost, is het enthousiasmeren van enkele collega's. Dit is lastig als je cultuureducatie wilt ontwikkelen. Hij merkt dat collega's niet durven praten over kunst en gevoelens

¹⁰ De stichting heeft als doel: het bevorderen, stimuleren en organiseren van activiteiten op cultureel gebied binnen de gemeente.

¹¹ Regeling Versterking Cultuureducatie Primair Onderwijs.

¹² De Vincent van Goghbus is een partnership tussen Rabobank en het Vincent van Gogh Museum. De lokale Rabobank kan het project aan de school aanbieden. Deze school zit vast aan het gebouw van de Rabobank. Op de genoemde video spelen Loes Luca en Kim-Lian een rol.

maatschappij mogelijk

Groep 5

Een moeder uit de ouderraad heeft een kunstenaar gevraagd met groep 5 een project met glasbeton te doen. De leerlingen maakten een object met twee onderwerpen. *Wat heb je dan gemaakt?* “Een poes en aan de andere kant een hond”. “Aan de ene kant een bloembakje, aan de andere kant een olifantje.” “Een klavertje 4”.

“Vooral kinderen die zich normaal niet goed kunnen concentreren, hebben lang aan een stuk doorgewerkt”, aldus de juf. Ze vond het een eyeopener.

De leerlingen zijn in het gemeentehuis rondgeleid door groep 6. Een leerling vertelt: “Dat is leuk. Ik kijk ook veel kunst in het museum.” De kinderen uit groep 6 stelden vragen over een schilderij: “Wat je ziet en wat je het mooist vond.”

Op de vraag wie dit regelt, is het antwoord van een meisje uit groep 5: “De directeur gaat naar de ouderraad en die kijken of er geld is.”

Groep 7

De leerlingen van groep 7 hebben een dansproject gehad. De meningen over dit project zijn

verdeeld. Sommige leerlingen geven aan dat ze het saai vonden, omdat het aparte dansjes waren. “Je leerde niet dansen. Je moest foto's maken en dan stilstaan. Dat is geen dansen!” Een leerling vult aan: “Ik vond het stom, want het was alleen klassieke muziek en daar kun je niet goed op bewegen.” “Betere muziek, zoals rapmuziek, zou kunnen helpen”, vertelt een leerling. Niet iedereen is het met de kritiek eens. Een meisje vertelt dat ze van dansen houdt en de rare bewegingen grappig vond.

Wat bijna alle kinderen leuk vonden, was de Vincent van Goghbus van het Van Goghmuseum. Over de introductievideo vertellen de leer-

lingen enthousiast. “Een videoband met gekke mevrouw.” Een leerling vertelt dat het ook leuk was, omdat ze zelf mochten schilderen.¹²

De schoolband

In de pauze is in de gymzaal een repetitie van de schoolband. Vanmiddag is in dezelfde gymzaal EHBO-examen. Deze spullen zijn nu opzij geschoven. Op de tafel liggen verbanden en andere EHBO-attributen. Daartussen staan zangers, een synthesizerspeler en saxofonist om het drumstel geformeerd. Op de laatste rij zit een aantal blokfluiters. De vakleerkracht muziek begeleidt de leerlingen die vrijwillig in de band zitten. De ouder die de leerlingen normaal gesproken begeleidt, moest onverwacht naar het ziekenhuis, maar is wel even aanwezig en moedigt de leerlingen aan met meer pit te spelen. Een keer hard klappen in haar handen is voldoende voor deze leerlingen om harder te zingen.

Veel van de bandleden gaan volgend jaar naar het voortgezet onderwijs. Ze zijn heel erg met muziek bezig. Krijgen les op de muziekschool, zitten in het jeugdorkest en hebben soms zelf een band. “De schoolband is leuk, maar in het jeugdorkest mogen we wel mooiere dingen spelen,” vertelt een meisje.

Een cultuurdocent verweeft zijn

die hierin aan de orde komen. Van de dertig collega's zijn er drie die dit wel durven en de ICC om hulp vragen. De andere collega's zeggen het te druk te hebben. Ze zien kunsteducatieve projecten nog niet zo zitten. Met de proeftuinen cultuur probeert de ICC zijn collega's wel te enthousiasmeren. De ICC wil in een cursus leren draagvlak te creëren bij collega's. Naast het enthousiast, betrokken en verantwoordelijk maken van collega's, wil hij zelf ook graag geïnspireerd worden in een netwerk van gelijkgestemden. Hij zit ook in een biologennetwerk in de regio. Iets vergelijkbaars voor cultuur kan hij zich voorstellen. In de buurt van de school zijn echter nog niet zoveel andere scholen actief met cultuur bezig.

Knelpunten volgens de school

In de methodes voor geschiedenis en aardrijkskunde is een overaanbod aan thema's. Doordat de school hieruit zelf keuzes moet maken en tegelijkertijd moet zorgen voor een afgestemd curriculum, is het niet gemakkelijk een programma voor cultuureducatie in te passen. Verder is het huidige aanbod voor cultuur vooral gericht op groep 7 en 8 en sluit het niet aan op de jaarprogramma's in de methode. Tot slot is vervoer een probleem wanneer de afstand naar activiteiten niet te fietsen is.

Reflectie

Scenario

De school is een scenario 1-school. Op dit moment is cultuureducatie een verantwoordelijkheid van de directeur, de ICC en de ouderraad. De ICC en ouderraad organiseren met veel enthousiasme activiteiten. Er is echter nog weinig samenhang met het onderwijsprogramma en het team. Er wordt veel bedacht en georganiseerd, maar het

wordt niet gedragen door het gehele team. Het team kiest niet voor de activiteiten, maar laat deze door anderen bepalen. In de klas maakt de leerkracht zijn eigen keuzes. Wil cultuureducatie een vanzelfsprekende plek krijgen in het lesprogramma, dan zal hierin vanuit de directie gestuurd moeten worden. Het gevaar zit er nu in dat wanneer de ICC met pensioen gaat, alle activiteiten niet meer worden georganiseerd. De directeur heeft wel de ambitie cultuur een plek te geven in de school en werkt hier graag aan.

Aandachtspunten: ICC, team en ouders

De school is nog geen vragende partij. De ouderraad betaalt het aanbod dat geld kost. Het aanbod dat de ICC organiseert, komt vooral uit de omgeving van de school en kost weinig geld. Ook is er weinig kunstaanbod in de omgeving van school. De directeur kan de inzet van zijn managementteam, de ICC en de ouderraad beter benutten.

De ICC heeft veel expertise op het gebied van buitenschools lesgeven en cultuureducatie. De ICC heeft echter op dit moment geen formele handvatten om zijn collega's te ondersteunen. Ondersteuning kan de ICC geven op basis van vrijwilligheid en niet omdat hij die taak in de school heeft. Wel krijgt hij alle ruimte om zijn ideeën op te zetten en uit te voeren. Door meer structuur en ondersteuning van het managementteam kan hij zijn expertise overdragen aan collega's. Het nieuwe managementteam kan hierin een rol spelen door een gezamenlijke keuze te maken vóór kunst en cultuur. Het managementteam kan dan de ICC ondersteunen en faciliteren. Zelf geeft de ICC aan dat hij een 'maatje' zou willen hebben. Dit zou ook iemand van buiten de school kunnen zijn. De cursus voor ICC is een mogelijkheid. •

In de klas bij de ICC

Groep 6 heeft muziekinstrumenten gemaakt voor een hoorspel. Het verhaal, over twee jongens die naar de zee gaan, schreven ze zelf. De jongens maken onderweg naar zee van alles mee. Voor passende geluiden zijn de leerlingen eerst op zoek gegaan naar geluidjes in en om school. Daarna hebben ze deze geluiden nagemaakt. De leerlingen willen het wel even voordoen. De meester vindt het goed. Dertig leerlingen lopen door de klas en naar buiten. Na drie minuten staat iedereen in de positie. Voorin de klas staan de vertellers en zitten kinderen met blikken en een zelfgemaakte grote trom. Achter in de klas staan twee jongens bij de

persoonlijke interesses in het lesprogramma

met water gevulde wasbak. Aan de zijkant staat een jongen met zijn voet in een doos zand. Twee andere kinderen staan op tafel. Iedereen wacht geconcentreerd tot ze mogen beginnen. De twee jongens springen van tafel als de twee jongens uit het verhaal uit een trein springen. De doos met zand maakt het grindpad hoorbaar. De blikken en trommels laten een heuse sambaband in het verhaal langskomen. De kinderen genieten zichtbaar van het project. De week erna wordt dit hoorspel op cd gezet.

Dezelfde leerlingen vertellen ook dat ze een rondleiding aan andere kinderen hebben gegeven in een tentoonstelling op het gemeentehuis. In de expositie hing ook werk van kunstenaars die ze kennen. "Van de zus van de juf en van meester zelf." Het werk dat een aantal leerlingen het meeste aansprak, was dat van de meester.

Bij dit kunstwerk hoort een verhaal. Een leerling vertelt: "Het gaat over de zus van de meester, die is overleden. Er stonden twee vogels, de ene was geloof ik afscheid." Een andere leerling legt de symboliek uit van de twee vogels. Dit verhaal heeft veel indruk gemaakt. De meester staat aan de zijkant van de klas stilletjes te genieten van wat 'zijn' kinderen allemaal zelf kunnen verwoorden.

School 4: De steunfunctie

Omschrijving school

De school ligt in een dorp met circa tienduizend inwoners, niet ver van de grote stad. Een drukke weg ligt in de buurt. Toch staat deze katholieke school in een groene, dorpse omgeving. De buurman is een grote, massieve, neogotische, katholieke kerk. De school is gebouwd in 1922, maar is in de jaren tachtig opgeknapt. Dit heeft geleid tot vloerbedekking door het gehele gebouw. De vloerbedekking is niet praktisch voor de kleilessen, aldus een van de leraressen, maar is volgens een leerling van groep 6 wel gezellig. In dezelfde tijd is ook de gemeenschapsruimte opgedeeld in twee delen, één op de begane grond en één op de eerste etage. Op de eerste etage is nu de schoolbibliotheek te vinden. De ruimte beneden is groter te maken door de schuifdeuren naar twee lokalen aan weerszijden van de gemeenschapsruimte open te doen. Dit blijkt niet erg praktisch, omdat de spullen uit de klassen nergens anders naartoe kunnen. Toch creëert men de gemeenschapsruimte geregeld, omdat de kinderen, ouders en leerkrachten veel plezier beleven aan gezamenlijke vieringen waarbij groepen iets voorbereiden voor de andere groepen. Voor presentaties aan ouders is er grenzend aan de gemeenschapsruimte een jarentachtig-bar ingericht, inclusief bruine barkrukken.

In de gang en in de klassen zijn presentatieplekken voor actuele gebeurtenissen, zoals een afscheid van een juf of een project over zeehonden en bont.

De school heeft een witte schoolpopulatie bestaande uit driehonderd leerlingen. Er zitten in een paar klassen één of twee kinderen van allochtone afkomst. Op de school geeft men les aan jaargroepen

bestaande uit 28 à 35 leerlingen. Door het hoge leerlingaantal per klas werken op bepaalde dagdelen twee leerkrachten in een klas. De school valt samen met een andere school onder één stichting.

Fundament en bouwstenen voor cultuur in school

Voorgeschiedenis

De school beschouwt de verschillende kunstdisciplines als onderdeel van het gehele onderwijsprogramma. De interesse voor de creatieve vakken heeft de school te danken aan de oud-directeur. Kunstzinnige vorming staat bij hem hoog in het vaandel. “In mijn tijd als directeur moesten we ons als school goed profileren. Dit deden we onder andere met de creatieve vakken. Elke dinsdagmiddag was er een creatieve middag. De resultaten daarvan toonden we in tentoonstellingen in school. Ouders hielpen bij die middagen. Nu willen ouders niet meer elke week helpen, maar wel vier weken achtereen.” Tegenwoordig houdt de oud-directeur zich bezig met een bovenschoolse commissie voor kunst in de school. Deze commissie organiseert voor meerdere scholen in de gemeente bijzonder kunst- en cultuuraanbod.

De steunfunctie

De steunfunctie speelt een grote rol in de school. Deze instantie begeleidt de twee interne cultuurcoördinatoren (ICC-en) van de school bij het opstellen van het cultuurbeleid. De steunfunctie heeft voor cultuurbeleid voor meerdere scholen een traject uitgezet. Zij verzorgt ook het buitenschoolse aanbod voor de bovenschoolse kunstcommissie in de school.

Cultuur in de school verbreedt het referentiekader. Cultuur betekent spannende opdrachten. Uwideevancultuur. “Met de djembé tussen je benen voel je het ritme van de cultuur”. Natuur is een inspiratiebron voor cultuureducatie. Het team zet zijn eigen culturele expertise in.

Aanbod van de bovenschoolse kunstcommissie

De bovenschoolse commissie organiseert het buitenschoolse aanbod voor scholen in zes dorpen. Naast de oud-directeur zitten er leerkrachten en ouders van de negentien scholen in de commissie. Zij verzorgt de culturele activiteiten waar de school zelf niet aan toekomt, zoals een bezoek aan een theatervoorstelling of een schrijver. Gedurende de basisschooltijd maakt elke leerling kennis met alle kunstdisciplines. Sinds 1993 krijgen scholen van de gemeente een bedrag per leerling.

Aanvankelijk zochten de schooldirecteuren zelf culturele activiteiten uit door bij allerlei instanties langs te gaan. Dit was te tijdrovend, vandaar dat er een commissie met leerkrachten en ouders in het leven is geroepen om de keuze te bepalen. De steunfunctie heeft hierbij een adviserende en organiserende rol. De commissie stelt onder andere een brochure samen met informatie over het aanbod en verricht hand- en spandiensten bij de educatieve activiteiten op locatie. De oud-directeur kent de commissie, de doelstellingen, het aanbod en de organisatie van binnen en buiten. Ouders nemen vaak maar twee jaar zitting in de commissie. “Het is lastig om steeds nieuwe mensen in te werken, maar ik weet niet direct een oplossing voor dit probleem.”

De gemeente overweegt de subsidie voor het bovenschoolse aanbod te stoppen. “Wij als school kunnen dit aanbod niet betalen en organiseren”, vertelt de huidige directeur. “Ik begrijp niet hoe het landelijke beleid voor cultuureducatie in tegenspraak met het gemeentelijke beleid kan zijn”, vult de oud-directeur aan.

De interne cultuurcoördinator (ICC)

De keuze voor twee ICC-en, de kleuterleerkracht en de leerkracht van groep 5, heeft te maken met de visie van de directeur dat je een ‘maatje’ in je directe omgeving nodig hebt voor uitwisseling en steun. “Het is veel werk en dat kun je beter met zijn tweeën doen”, aldus de directeur. Daarnaast hebben ze ook verschillende kwaliteiten: de een is meer thuis in beleid en de ander erg goed in het opzetten en uitvoeren van projecten, de een heeft meer interesse in drama en de ander in beeldende vorming.

Momenteel is het cultuurbeleid in wording. Vanaf volgend jaar gaan de ICC-en ook projecten organiseren. Het beleidsplan is wat later klaar dan gepland omdat het lastig bleek tegelijkertijd vrijgeroosterd te zijn, waardoor een lerares haar vrije tijd in het plan moest investeren. Volgend jaar zijn ze tegelijk vrijgeroosterd. De ICC-en informeren het team op dit moment vooral informeel. Het team is geïnteresseerd, maar een echte uitwisseling van ideeën op basis van het geschreven plan moet nog plaatsvinden.

De steunfunctie heeft de ICC-en begeleid bij het bedenken van het cultuurplan.

De ICC-en vonden de aanpak van de steunfunctie handig, maar die had wel tot gevolg dat het voor hen minder een ‘eigen ding’ was. De aanpak begon bij abstract beleid zoals missie en kerndoelen. Dat vonden de ICC-en lastig. “We waren liever begonnen bij ‘wat wil je en wat wil jouw team?’, om daarna pas de visie en de missie van de school erbij te halen. We konden niet aan de slag met enthousiaste ideeën die een gedreven leerkracht heeft.” Door deze aanpak is er volgens hen veel tijd verloren gegaan aan het zelf

Door het culturele klimaat ontstaat

uitzoeken van algemene beleidszaken. Hierdoor had de medewerker van de steunfunctie geen tijd meer om de ICC-en te begeleiden bij het maken van het feitelijke beleidsplan. Wel hebben de ICC-en een inhoudsopgave gekregen aan de hand waarvan ze het plan kunnen schrijven.

Voor de twee leerkrachten is het allemaal nieuw. Ze zeggen ook dat ze aan het plan kunnen werken als “ze niet gewoon hoeven te werken”. Ze zien het als een bijkomend aspect van het onderwijs en (nog) niet als een geïntegreerd onderdeel ervan.

Op internet heeft een van de ICC-en gezocht naar theorie, zoals de kerndoelen, maar ze had er graag wat meer praktijkvoorbeelden van andere scholen gevonden. De opleiding voor ICC is bij de leerkrachten niet bekend.

De school en zijn keuzes

Visie

In het schoolplan en de schoolgids staat expliciet vermeld dat de school het welbevinden van leerling, leerkracht en ouder erg belangrijk vindt. Iedereen moet zich geaccepteerd voelen. De laatste jaren is veel aandacht besteed aan het leerlingvolgsysteem. Het motto van de school is *De school van je leven*.

Er is in de school veel aandacht voor omgangsvormen en respect voor de ander. Dit is goed merkbaar in de klassen. De school heeft geen pestprotocol, maar vanaf de laagste groepen krijgen de leerlingen les uit de methode *Leefstijl*. Nieuwe leerkrachten moeten, als zij op school komen werken, de cursus volgen die bij de methode wordt aangeboden. Ook de gezamenlijke vieringen van

samenwerken op een natuurlijke manier

de school hebben volgens de directeur een positief effect op het schoolklimaat.

Op de school heerst een open houding. Zo delen leerkrachten op sommige momenten een klas. De klassen zijn groot. Door meer handen in de klas kunnen de leerlingen meer aandacht en begeleiding krijgen. Uitwisseling tussen leerkrachten gaat dan vanzelfsprekend. Daarnaast weet men elkaar ook buiten de klas te vinden. Leerkrachten zijn op de hoogte van elkaars expertise en lopen bij elkaar binnen wanneer ze een vraag hebben.

De leerkrachten en leerlingen zijn trots op de school. Dit komt onder meer tot uiting in het schoollied waarin duidelijk wordt dat de school “nooit verloren gaat”. Dit lied wordt altijd gezongen bij de vieringen. Een jongen uit groep 5 gaf aan hier erg trots op te zijn. “We hebben een lied. Dat heeft bijna geen een school.” De oud-directeur heeft er voor gezorgd dat de school het schoollied heeft.

Creativiteit is in de visie van de school een even vanzelfsprekend onderdeel van het onderwijs als de andere vakken. De verschillende kunstdisciplines zijn hierbij het uitgangspunt. Leerkrachten zijn daar niet specifiek voor opgeleid en hebben soms behoefte aan inspiratie.

De leerkrachten werken vooral met methodes en integreren soms op eigen initiatief interessante projecten in hun programma.

Vakleerkrachten

Tot tien jaar geleden was er een vakleerkracht handvaardigheid

op de school. Samen met de groepsleerkrachten ontwikkelde zij het teken- en handvaardigheidprogramma. De technieken van beide vakken stonden hierin centraal. De resultaten werden in school tentoongesteld. Na haar vertrek tien jaar geleden bleek er in het team meer behoefte aan een vakleerkracht gym. “Leerkrachten vinden dit lastige lessen en de nieuwe lichter leerkrachten heeft geen aantekening gymnastiek”, vertelt de directeur. Bovendien konden de leerkrachten zo meer aandacht besteden aan het leerlingvolgsysteem. “Het leerlingvolgsysteem had in die tijd prioriteit vanuit het ministerie. Cultuuronderwijs kwam op een laag pitje te staan. Een tijd hebben we dit opgelost met vakleerkrachten die we via de steunfunctie inhuurden.” Om de drie maanden kwam een andere vakleerkracht vanuit een andere kunstdiscipline om aandacht te besteden aan de verschillende kunstdisciplines. De idee hierachter was, dat de leerkrachten inspiratie opdeden voor eigen lessen. Door de korte tijd dat de vakleerkrachten bij school betrokken waren, kwam het niet tot uitwisseling en zat er ook geen lijn in de lessen. Er is daarom gekozen voor twee kunstdisciplines waarbij voor elke discipline een vakleerkracht een half jaar op school kwam. Nu geeft de groepsleerkracht zelf de lessen en worden soms losse workshops van verschillende kunstdisciplines aangeboden via de steunfunctie.

Sinds het vertrek van de oud-directeur en de vakleerkracht tekenen en handvaardigheid is de school op zoek om naast de cognitieve vakken ook aandacht te besteden aan de kunstdisciplines. De vraag van de steunfunctie om na te denken over cultuurbeleid was dan ook erg welkom.

Uitwerking in de school

Kunstdisciplines

In het schoolplan staan op dit moment de beeldende vakken en muziek op het rooster. De groepsleerkrachten geven de creatieve vakken. Incidenteel worden workshops van de steunfunctie ingekocht.

Projecten

Wanneer er losse projecten worden aangeboden zoals *Vikingen* van het Centraal Museum of *Indianen* bij de Kunsthall, dan springen leerkrachten hierop in. De projecten zijn een kans om leerlingen op een andere manier te prikkelen en vakoverstijgend te werken. Dit aanbod is wel uitzondering en moet enigszins in het lesprogramma passen. De methode is leidend voor de leerkrachten.

Cultuur is de wereld om ons heen

Groep 5 gebruikt de methode *Bij de tijd*. Voor de geschiedenisles heeft groep 5 de tentoonstelling *Vikingen* bezocht. Het onderwerp stond niet expliciet in de methode, maar paste wel bij de geschiedenisperiode. Voorafgaand aan en na afloop van een dergelijk bezoek is hiervoor aandacht in allerlei lessen.

Aanleiding om een project te organiseren kan ook in de school liggen. Zo zijn er in groep 6 twee kinderen uit Afrika, een uit Ghana en een uit Marokko. De klas is daarom intensief bezig geweest met Afrika in verschillende vakken.

Aanbod bovenschoolse kunstcommissie

Het aanbod van de bovenschoolse kunstcommissie is gericht op een kennismaking met de verschillende kunstdisciplines. Het gaat onder andere om theatervoorstellingen, muziekvoorstellingen, een bezoek aan een schrijver en tentoonstellingen. Alle disciplines moeten in acht jaar basisschool aan bod komen.

Excursie in de buurt van school

Elk jaar heeft iedere groep twee excursies in de buurt van de school. Elke groep heeft een excursie-ouder die samen met de leerkracht de excursies organiseert. Deze ouder is de gehele basisschooltijd de excursie-ouder van een klas. Dit heeft als voordeel dat er geen dubbele excursies worden gedaan. De ouder kijkt samen met de leerkracht wat er op dat moment in het lesprogramma speelt en wat uit de buurt daarop zou kunnen aansluiten.

Toekomst

De twee ICC-en gaan in het eerste deel van het nieuwe schooljaar het cultuurplan afmaken. Dan zal er ook overleg met het team

Groep 6 en Afrika.

Als we de klas met hoofdzakelijk blanke en twee Afrikaanse kinderen binnenkomen, zit de groep al in een grote kring. Minimaal dertig kinderen kijken geconcentreerd naar zes klasgenoten, die in het midden van de klas op de grond zitten. Ze hebben elk een djembé tussen hun benen. Een Ghanees jongetje geeft aan zijn vijf blanke klasgenootjes aan wanneer ze een ritme moeten spelen. Ze zingen er met zijn allen bij, "Zilvi hoho hohoho". Het ritme komt van een cd van de Ghanees vader en de tekst is door het jongetje zelf verzonnen. "Het is een vrouwen naam die iets slechts heeft gedaan... ik ben vergeten wat."

Groep 5 en een schrijver.

Groep 5 zit met 34 leerlingen in een grote kring in de klas. Vol spanning wachten ze, met elk een kladblaadje en pen in de hand, geduldig af wat de juffrouw heeft te vertellen. Ze pakt een mand op haar schoot en vertelt dat ze naar iemand op zoek zijn die te maken heeft met groep 5. Hiervoor haalt ze 'aanwijzingen' uit de mand. "Als je het weet schrijf je het op."

Voorwerp 1: een boek, *Sjakie en de grote glazen lift*. Er wordt duchtig geschreven.

Voorwerp 2: een plaatje van een soldaat.

Voorwerp 3: een pen.

Huizen, stijlen, de dakpannen

Op de vraag wat voor nieuwe dingen de leerlingen over Afrika hebben geleerd, schieten de vingers de lucht in. De antwoorden komen snel en zijn divers. "Welke ziektes er zijn." "Dat er mensen in de woestijn wonen." "Dat er veel water onder de woestijn zit." "Dat er een heel klein beestje is waar je ziek van kunt worden... een mug."

Een aantal leerlingen hoopt ooit op vakantie te kunnen gaan naar de woestijn.

Wat hebben ze allemaal gedaan?

De juf heeft verteld over de woestijn. Ze heeft hier een boek over. Ze hebben maskers gemaakt. En een spel Makala gespeeld dat ze in de woestijn ook spelen. De moeder van een Marokkaans jongetje heeft eten voor de klas gemaakt. De kinderen mochten vragen aan de moeder stellen. Ook heeft de moeder laten zien hoe je een hoofddoekje omknoopt, maar dat ging heel snel.

Door de hele klas hangen A4-vellen met Nederlandse woorden en de vertaling naar andere Afrikaanse talen. De vellen hangen op ooghoogte van de leerlingen. Maar hoe weet de juf al die dingen over Afrika? "Internet", bekent juf. Waarom ben je trots op de school is de vraag aan groep 6: "Omdat we over dit soort dingen (Afrika) praten," vertelt een jongen.

Voorwerp 4: een gitaar.

Voorwerp 5: giraf.

Voorwerp 6 (heel snel): een foto.

"Wie is het?", vraagt de juf. Geduldig gaan de vingers in de lucht. "Schrijver Hans Kuyper".

Waarom voorwerp 1? "Hij heeft een boek geschreven", antwoordt een leerling. En waarom dan de soldaat? "In het boek *Het geheim van het Kruitpaleis* schrijft Hans Kuyper ook over militaire oefeningen." *En de pen?* "Hij kan niet goed schrijven." *En de gitaar?* "Hij speelt gitaar." *En dan de giraf.* "Dat is zijn lievelingsdier."

De leerlingen hebben een gedicht van de schrijver gelezen. Verder moesten ze een tekening maken van het leukste moment en zijn ze zelf bij de schrijver op bezoek geweest.

Op de vraag wat de tekenopdracht was bij het boek van de schrijver, steekt een jongetje zijn vinger snel op en trekt hem ook weer snel in: "Oh nee, dat was bij de Vikingen."

Op de vraag of kinderen na die tijd ook boeken van Hans Kuyper bij de bibliotheek hebben gehaald, antwoordt een leerling bevestigend. "Ja, ik lees namelijk heel veel."

plaatsvinden. In het tweede deel van het jaar gaan de ICC-en projecten organiseren; twee keer per jaar een groot schoolproject en twee keer per jaar 4 à 5 weken lang workshops in de verschillende kunstdisciplines. De school wil daarnaast verder werken aan een doorgaande leerlijn voor de verschillende kunstdisciplines. Deze ontbreekt op dit moment. De ICC-en willen meer groepsactiviteiten. “De school moet bruisen. De leerlingen en leerkrachten moeten geïnspireerd bezig zijn”, zegt een van de ICC-en. In de schoolprojecten wil men met klassen door elkaar gaan werken, zodat kinderen ook van elkaar kunnen leren. Het betrekken van ouders bij het kunst- en cultuuraanbod is ook een wens van de school. De wijze waarop dit gaat gebeuren is nog niet duidelijk.

Het zoeken is naar een balans tussen

Knelpunten volgens school

Steunfunctie

De steunfunctie is belangrijk voor de school, omdat de steunfunctie goedkoper kan inkopen, op de hoogte is van het aanbod en goed organiseert. Wel zou de school en de bovenschoolse kunstcommissie willen dat de steunfunctie beter naar hen luistert. De steunfunctie heeft bijvoorbeeld een film uitgekozen, die qua ondertiteling te snel ging. Waardoor leerlingen de film niet konden volgen.

Verder wilde de school bij het opstellen van het cultuurbeleid eerst gaan samenwerken met drie andere scholen. Dit heeft de steunfunctie tegenhouden. Nu ziet ze het belang hiervan in en werken nieuwe scholen wel met andere scholen samen.

Organisatie en financiën

Ruimtegebrek is vaak een probleem. Tijdens workshops moet een klas van 30 à 35 kinderen opgesplitst worden in twee groepen. “Het is vaak wel wat passen en meten om een goede ruimte te regelen”, aldus de directeur.

De betrokkenheid van ouders bij de bovenschoolse commissie is ook een knelpunt. De ouders blijven vaak maar twee jaar betrokken. De commissie werkt bovenscholse waardoor het effect op het eigen kind voor de ouder minder zichtbaar is. Deze ‘korte’ betrokkenheid belemmert de voortgang van de commissie. Op dit moment is de oud-directeur de drijfveer achter de commissie. De vraag is of de commissie zo actief blijft, als de oud-directeur dit niet meer zal doen. Wanneer de subsidie voor het bovenschoolse aanbod verdwijnt, is de school op dit moment niet in staat het aanbod zelf aan te

creatief en cognitief

schaffen. De directeur denkt overigens wel dat de ouders een extra ouderbijdrage hiervoor willen geven. Eerst gaat zij andere routes onderzoeken om het geld voor de commissie te waarborgen.

Reflectie

Scenario

De school is een scenario 1-school en zal dit waarschijnlijk blijven. De steunfunctie is een aanbieder en de school maakt daar een keuze uit. Contact met andere instellingen is er niet. Ook de bovenschoolse commissie bepaalt wat de school te zien krijgt. De school maakt wel de bewuste keuze aandacht te willen besteden aan de kunstdisciplines. Wat de school van de kunstdisciplines wil laten zien, is echter niet duidelijk. Die expertise is er niet in school. Leerkrachten springen wel in op onverwachte projecten die aansluiten bij de methoden, zoals *Vikingen* en *Indianen*, maar ook het geboorteland van een klasgenoot kan als uitgangspunt dienen. Deze vakoverstijgende projecten worden goed doordacht opgezet en uitgevoerd.

De school heeft veel aandacht voor de omgang tussen leerlingen onderling, maar ook die met de leerkrachten. Daardoor heerst er rust in de klas en functioneren leerlingen goed. De leerlingen gaan uitermate respectvol met elkaar om en staan open voor andere mensen en manieren. De oud-directeur vertelt dat de leerlingen van deze school zich in het theater altijd goed gedragen. De methode *Leefstijl* levert hieraan een bijdrage. De aandacht voor omgangsvormen blijkt een voorwaarde om de vakoverstijgende projecten te doen slagen.

Omgeving

Over het algemeen kijken de leerkrachten bij het lesgeven niet naar de directe omgeving van school. In de methodes is hiervoor weinig aandacht. De school heeft wel een unieke aanpak met de excursie-ouder. De aanpak van de excursie-ouder is een goed voorbeeld hoe de leerkracht verder kan kijken in zijn omgeving. De ouder weet wat er in de klas speelt en kijkt in de omgeving van school naar aanbod. Doordat de excursie-ouder de hele schooltijd aan een klas is verbonden, worden nooit dezelfde excursies gedaan. Een ouder voor cultuureducatie zou een idee kunnen zijn om verder uit te werken.

Erfgoededucatie

De erfgoededucatie is in school, vooral in de bovenbouw, onderbelicht. Leerkrachten volgen de methode waardoor er tijdens de lessen weinig in de omgeving van de school wordt gekeken. Groep 5 heeft het bij aardrijkskunde bijvoorbeeld over ‘ik en de straat’ en ‘ik en het dorp’. De leerlingen bekijken de plattegrond van het dorp in de klas, maar lopen geen route. Oorzaak hiervan is onder andere dat de ouders niet willen dat er activiteiten ondernomen worden met de fiets, omdat zij dit te gevaarlijk vinden.

Steunfunctie

De steunfunctie is in deze school aanwezig. Daar kan men nog meer gebruik van maken. De school zal dan zelf duidelijk moeten zijn in wat en hoe hij bepaalde zaken zou willen. Daarnaast kent de school alleen het aanbod van de steunfunctie en heeft hij nog niet de mogelijkheden in de buurt van de school onderzocht. •

School 5: Geloof en vertrouwen

Omschrijving school

De gereformeerde school ligt in een klein afgelegen dorpje in de buurt van de zee. Het dorp waarin de school ligt, is klein, de omgeving weids. De meeste van de veertienhonderd inwoners zijn gereformeerd. Er zijn twee basisscholen: een openbare basisschool en de gereformeerde school die we hier bespreken. De gereformeerde school heeft veruit de meeste leerlingen, 209 kinderen. Ook kinderen uit omliggende dorpen komen naar deze school, want de school heeft een streekfunctie voor reformatisch onderwijs.

Het verenigingsleven in het dorp is gerelateerd aan de kerk. Er is geen 'gewone' muziekvereniging. Hierdoor hangt alles wat in het dorp aan muziek wordt gedaan samen met de 'geestelijke' muziek. Wel zijn er een knutselclub en voetbalvereniging die niet aan de kerk verbonden zijn.

De school en de gemeenschap geven, mede door het geloof, een traditionele invulling aan man-vrouwverhoudingen. Alle meisjes zijn verplicht een jurk of rok te dragen, en dat gebeurt ook. Veel moeders zijn huisvrouw en de vaders werken. Ook zijn er weinig kinderen met gescheiden ouders op deze school.

De school is gebouwd in de jaren negentig. Het is er ruim en licht. In 2007 komt de openbare school in dit gebouw en krijgt de gereformeerde school een nieuw gebouw achter de kerk. De nieuwbouw wordt gecombineerd met seniorenwoningen.

De huidige school heeft twee ingangen, een voor de onderbouw en een voor de bovenbouw. In het midden van de school ligt de centrale ruimte: het handvaardigheidslokaal. Aan de centrale ruimte grenzen de directie- en docentenkamer. In de school hangt een sfeer van

geborgenheid. Dit is onder andere te merken aan omgang tussen leerlingen en leerkrachten. Als we de school bezoeken zien we dat de leerlingen ontspannen en geconcentreerd aan het werk zijn. Hun werk wordt met zorg in school gepresenteerd. In de gang van de onderbouw hangen mooie kleurrijke appels en bomen. Die zijn op verschillende papierformaten geschilderd en hangen zorgvuldig uitgelijnd naast, onder en boven elkaar. Het zijn resultaten van een boomgaardproject in de onderbouw.

Het team bestaat uit tien fulltimers en zes parttimers. Drie fulltimers en drie parttimers wonen in het dorp zelf.

Fundament en bouwstenen voor cultuur in school

Het geloof en de cultuur

De geloofsovertuiging is leidend bij de invulling van het onderwijs op deze school. Dit heeft tot gevolg dat de school bepaalde culturele activiteiten wel doet, zoals samen zingen, en andere niet. Theatervoorstellingen bijvoorbeeld passen niet in de geloofsovertuiging van de school en de ouders. Ze hebben bezwaar tegen het onechte van toneel, het doen alsof. "Zowel het woord als het vak drama ligt gevoelig op school. Dit wordt dan ook niet gegeven. Wel is er aandacht voor spel en beweging. Deze woorden zijn wel geaccepteerd.

Eigenlijk zijn wij qua identiteit cultuurmijdend. Wij gebruiken alleen instrumenten die ten dienste staan van geestelijke muziek zoals orgel", aldus de directeur. Ook ritmische muziek en dansen worden afgewezen vanwege het geloof. Muziek van na de jaren zestig wordt niet beluisterd en besproken. De directeur: "In de kerk

Hoe typeren leerlingen hun school?

In gesprek met twee meisjes en twee jongens uit groep 8.

Wat is er zo leuk aan school?

"Dat we leuke dingen samen doen. Eerst doorwerken en dan voorlezen."

"Er is niet te veel huiswerk. Wij krijgen het woordpakket niet mee naar huis."

Welke lessen vinden jullie leuk?

"Handvaardigheid (de meisjes noemen hun handwerkles ook handvaardigheid), gym en muziek."

Drie van de vier leerlingen bespelen een muziekinstrument. Een jongen vertelt enthousiast over een man die een orgel op school demonstreerde. Hij speelt nu zelf ook orgel en krijgt bij een neef les. De meisjes spelen beiden ook een muziekinstrument. De een volgt harples bij de muziekschool twintig kilometer van het dorp vandaan. Het andere meisje krijgt panfluit- en orgelles bij de dochter van de schooldirecteur thuis.

Op de vraag hoe ze op het idee zijn gekomen een instrument te bespelen, vertellen de leerlingen over concerten die ze hebben gezien. "Ik heb een concert van panfluitiste Noortje van Middelkoop gezien. Daarna wilde ik ook panfluit spelen."

Ook vertellen de leerlingen over muzikanten op school. "Ja, in de gymzaal speelde iemand trompet op een tuinslag," vertelt een jongen. "Ik heb het thuis nog wel eens geprobeerd, maar dat lukte niet." Een meisje vertelt dat zij wel een instrument van een pvc-buis heeft gemaakt. De kinderen praten honderd uit, ze voelen zich op hun gemak, ook in het bijzijn van de directeur en hun leerkracht.

De vier leerlingen hebben thuis een computer, maar niet allemaal internet. Een meisje heeft wel internet, maar mag alleen internetten als haar vader erbij zit. De kinderen geven aan dat ze liever buitenspelen. "De computer is wel leuk als het regent", vertelt een jongen, "maar het regent nu niet zo veel."

Gaan jullie allemaal naar de kerk?

Alle vier de kinderen knikken.

wordt niet ritmisch gezongen, daarom doen wij dat bij psalmen zingen op school ook niet. Geestelijke liederen wel, maar die zingen wij niet in de kerk. Popmuziek wijzen wij als school af, maar oudere kinderen luisteren er soms toch naar. Ooit belde een ouder ongerust toen uitgenodigde muzikanten een drumstel de school indroegen. Op dat moment beschouwden wij een drumstel uitsluitend als een verzameling ritme-instrumenten en niet als een middel om popmuziek te maken. Wij gebruiken ritme-instrumenten bij kinderliedjes en gym, maar eerlijk gezegd, met mate. Bewegen op basis van ritmische muziek gaat ons te veel in de richting van dans." In school is wel aandacht voor klassieke muziek en orkestmuziek. De school gaat met de leerlingen naar educatief getinte concerten. Tien jaar geleden was er alleen ruimte voor blokfluitles. Nu wordt klassieke muziek meer gewaardeerd en is er ook aandacht voor instrumenten als harp en viool.

De basis van cultuur is vragen stellen

Interne cultuurcoördinator (ICC) en directeur

De ICC is de leerkracht van groep 8, die sinds een week de cultuur-educatieve taak overneemt van een collega die in het voortgezet onderwijs is gaan werken. Hij moet zich dus nog inlezen en inwerken. Hij weet wel dat hij wil vasthouden aan wat er nu gebeurt. Vooral muziek vindt hij belangrijk. Hij vindt het interessant dat er door de subsidie van het ministerie meer mogelijkheid is om concerten bij te wonen. Ook het in school halen van musici, die laten zien hoe ze werken, spreekt hem aan. "En niet incidenteel, maar in een goede opbouw."

Vanaf 2007 zal cultuur in het beleidsplan staan. Dit is al een hele stap. "We hebben hier toch wel met, zeg maar soms, 'cultuurbarbaren' te maken," vertelt de directeur. "Het woord cultuur roept bij gereformeerde mensen vragen op."

Cultuur gaat volgens de ICC over: "Kunst en kunstgeschiedenis. Dan bedoel ik de oude meesters zoals Rembrandt, maar ook beeldhouwen en boetseren, werken met concreet materiaal, museumbezoek en excursies. Kinderen en hun ouders komen op niet zoveel plekken. Ouders zijn erg gericht op hun directe omgeving. Je zou het een plattelandsmentaliteit kunnen noemen. Met muziek sluit je als vanzelf op deze omgevingsgerichte mentaliteit aan. Muziek hoort bij het gelovige leven."

De directeur heeft zich tot op heden het meest op het cultuurbeleid toegelegd. Cultuur bijbrengen is voor hem: "Schatten uit het verleden. Kinderen nieuwsgierig maken naar deze schatten. Museumbezoek bevorderen. Vroeger gingen mijn ouders niet met ons naar het museum. Met mijn eigen gezin doe ik dit wel. Musea moeten niet alleen vragen of je wilt komen, maar ook vertellen wat er te zien is. Ik heb goede ervaringen met stadsmuseum Flehite in Amersfoort."

ICT

Op school zijn computers. Er zijn ongeveer vijftig werkplekken, twee in elke klas, vijftien laptops en twee ruimtes met een tiental computers. De directeur: "Ook een gereformeerde school moet meegaan met de veranderde wereld. Computers zijn hier een onderdeel van."

Behalve dat de leerlingen op school moeten leren omgaan met computers, zijn de computers er ook voor aanvullende training bij het onderwijsprogramma. De school doet mee aan het POVO-project met als doel ICT gericht in te zetten in de dagelijkse onderwijspraktijk. De leerlingen krijgen Word en PowerPoint en maken gebruik van een mediatheek en een documentatiecentrum. De computer is voor de school een belangrijk instrument voor informatieverzameling.

Cultuur = communicatie

De school heeft gefilterd internet en neemt binnenkort met groep 7 en 8 bij wijze van proef deel aan Klikwereld. Dit is een gereformeerd platform voor scholen en thuis. Er zijn open opdrachten en een digitale mediatheek. De provider is Kliksafe, speciaal voor gereformeerde scholen. Kliksafe is een initiatief van het Reformatorisch Dagblad. Ook voor ouders en grootouders faciliteert de school toegang tot de computer. "Sommige ouders zijn computerbarbaren. Wij bieden ze de mogelijkheid na schooltijd onder leiding van een leerkracht computerles te volgen." De directeur schiet in de lach als hij denkt aan een van de cursisten, een opa van een leerling, die veel moeite had om de muis te bedienen.

Uitwerking in de school

Cultuurmenu

"We doen leuke dingen, maar nog niet vanuit een visie. Wel zien we dat kinderen van de cultuureducatieve activiteiten genieten", aldus de directeur. De school doet al jaren mee aan het gereformeerde cultuurmenu.

Een gereformeerd cultuurmenu bevat veel muziekprojecten met klassieke instrumenten zoals viool, cello, orgel en blaasinstrumenten. Ook valt er te kiezen voor een batikkist en een schrijver of illustrator in de klas. De school is tevreden met het menu. Wij vroegen de leerlingen wat ze van de batikkist vonden. Dit project hebben ze gedaan toen ze in groep 7 zaten. "We moesten met knikkers en elastieken een T-shirt beschilderen. Dat was leuk omdat we met de knikkers gingen verven", vertelt een van de meisjes.

Muziek

Er zijn op school relatief veel kinderen die een muziekinstrument spelen. Populair zijn dwarsfluit, panfluit, harp en orgel. Vóór schooltijd krijgen leerlingen de mogelijkheid om een half uur een blokfluitles te volgen bij eigen leerkrachten. De afstand naar een officiële muziekschool is zo'n twintig kilometer. Hierdoor gaan veel kinderen daar niet naar toe. Sommige kinderen volgen les bij een familielid of dorpsgenoot. De school heeft tot zijn spijt nog geen methode voor het muziekonderwijs. De directeur en ICC hopen dat ze er in de toekomst een vinden.

Concerten bezoeken vindt de school belangrijk. Dat is echter wel kostbaar. Busvervoer naar concerten is niet altijd gratis. Het is goedkoper als er muzikanten naar de school komen. "Het moeten dan wel mensen zijn die passen. Dat ze geen dingen met muziek maken, die wij niet willen." Op de vraag hoe de directeur dat beoordeelt, geeft hij aan dat hij zijn intuïtie volgt. "Uit welke cultuur komt de muziek? Muziek vanaf de jaren zestig komt de school niet in. Hierin zet men zich af tegen de maatschappij."

Er wordt veel gezongen op school. Vier keer per dag zingen de kinderen psalmen. In de ochtend en de middag. Daarnaast worden er ook niet-religieuze liedjes gezongen.

Handvaardigheid en handwerken

Op school krijgen de jongens handvaardigheidles en de meisjes handwerkles. Tekenlessen hebben de leerlingen weer samen. "De scheiding in handwerk- en handenarbeidlessen is ontstaan uit traditie. Iedereen vindt het leuk, daarom laten we het zo. De

Oude mensen laten vertellen over vroeger laat

lessen zijn allang niet meer gericht op het aanleren van breien, het stoppen van sokken en andere nuttige zaken”, vertelt de directeur met een glimlach. Beide lessen zijn gericht op het stimuleren van creativiteit. Daarnaast zijn materiaalgebruik en het aanleren van technieken ook belangrijk. Op de vraag aan de leerlingen uit groep 8 wat ze bij handvaardigheid hebben gemaakt, barsten de verhalen los. De jongens hebben veel met hout gewerkt. “Een bootje gebeiteld. Dat ging over... scheepvaart... of was het met slavernij.” Ook zijn er vliegtuigen gemaakt “met kurken, lollystokjes, wattenstokjes en...”

Op de vraag wat de kinderen van de gescheiden lessen vinden, geven de jongens aan erg tevreden te zijn. Ze vinden het houtbewerken, wat ze vaak doen, heel erg leuk. Na schooltijd wordt er ook veel gebouwd en verbouwd. Van hutten tot het ombouwen van kinderwagens. Ze moeten er niet aan denken handwerkles te krijgen. Een van de meisjes vindt het ook prima. Maar het andere meisje zou ook graag handvaardigheidles krijgen. “Thuis maak ik ook veel dingen van hout.”

Toekomst

De directeur en ICC willen dat het cultuurmenu blijft en hopen dat er meer activiteiten bijkomen. Bijvoorbeeld via de geschiedenisles, waar de school veel waarde aan hecht. De leerlingen hebben twee keer per week geschiedenis. Hierbij wil de directeur het culturele erfgoed in en rondom de gemeente betrekken. Bijvoorbeeld klederdrachten. “Dit is acceptabel en gewenst”. De school gebruikt de reformatische geschiedenis methode *Er is geschied*.

de beleving van de cultuur van toen, nu herleven

De directeur ziet mogelijkheden om in de toekomst een thema te vervangen door gebeurtenissen en gebouwen uit de omgeving. Zo vertelt hij dat het onderwerp de schoolstrijd uit de methode zo zou kunnen vervangen door verhalen van dorpsbewoners. Ook denkt de directeur aan de oude schoolwoning en een heuvel waar vroeger een kasteel stond. De kennis over deze plekken kan uit het gemeentearchief komen. De christelijke pabostudenten ondersteunen dit traject door gerichte opdrachten vanuit de pabo. Op de pabo is al langere tijd aandacht voor het werken met de omgeving van de school. Veel van het nieuwe personeel komt ook van deze pabo.

ICT maakt het mogelijk geschiedenis en toekomst te verbinden. Hierbij denkt de directeur aan digitale archieven en het internet. Ook voor aardrijkskunde kan hij zich voorstellen dat meer met de omgeving wordt gedaan. Die mogelijkheid is er al door de methode *Hier en daar*. Hierin kan een hoofdstuk omgezet worden in een opdracht waarmee leerlingen zelf op onderzoek uit kunnen gaan. De leerlingen mogen nu echter nog niet op het internet. Ook niet wanneer het gefilterd is. De directeur ziet dit in de toekomst wel veranderen. “Onderwijs groeit naar het internetgebruik toe. We zullen wel moeten, ondanks dat het identiteitgevoelig is.”

Knelpunten volgens de school

De directeur verwacht geen knelpunten met betrekking tot cultuureducatie op school. Hij heeft er veel vertrouwen in. “Niet te hard van stapel lopen. Vooral door de klank die het woord cultuur in deze school en omgeving heeft. Stap voor stap, elk jaar een paar activiteiten erbij.”

Reflectie

Scenario

De school is een scenario 1-school. Culturele activiteiten worden vooral via het gereformeerde cultuurmenu aangeboden. De geloofsovertuiging is leidend principe in het onderwijs en de cultuureducatie. De school wil graag naar scenario 2. Er is een cultuurbeleidsplan dat aansluit op de identiteit van de school en de intentie bestaat om de muziekactiviteiten en het cultuurmenu uit te breiden en er collega's bij te betrekken. De verwachting is dan ook dat de school hierdoor een scenario 2-school kan worden.

Wel blijven in de school bepaalde kunst disciplines en cultuuruitingen buiten beeld. Het zou interessant zijn als de bovenschoolse studie- en ontwikkelgroep kunst en cultuureducatie voor christelijk reformatisch primair onderwijs dit fenomeen eens nader bekijken. Zoals de directeur al zei is niet iedereen muzikaal. Toch kiezen gereformeerde scholen bij cultuureducatie voor muziek en cultureel erfgoed. Het grensgebied van de mogelijkheden met spel en beweging wordt vaak niet verkend. Deze school heeft goede ervaring met spel- en werklessen volgens de OGO-aanpak in de onderbouw. Misschien liggen hier een uitdaging en een aanknopingspunt voor nader onderzoek. Net als met het internet, waar het grensgebied tussen toelaatbaar en onontbeerlijk voor de ontwikkeling van gereformeerde kinderen nog niet helemaal in kaart is gebracht. Ook met betrekking tot het internet geeft de school aan met de tijd mee te moeten. •

School 6: De methodes

Omschrijving school

De katholieke basisschool staat in een arbeiderswijk van een middelgrote stad. De school, laagbouw, omsluit het schoolplein aan twee kanten. Op de twee andere zijden van het schoolplein kijken woningen uit. Eenmaal de ingang door loop je bijna direct de docentenkamer binnen. Naar links, langs de directiekamer, is de weg naar de onderbouwklassen. Naar rechts, de weg naar de bovenbouwlokalen.

De school telt circa 220 leerlingen van verschillende nationaliteiten. Een klas is speciaal voor anderstalige kinderen. Het merendeel van deze kinderen is naar Nederland gekomen als gevolg van gezinshereniging. Deze school is een van de weinige scholen in de buurt die de taak heeft de anderstaligen op te vangen.

In de docentenkamer valt op hoe licht en modern deze is. Hij is recentelijk opgeknapt. Het tweede wat opvalt, is de tekst op het mededelingenbord: *31-5 bouwvergadering vervangen voor teamvergadering: ICC.*

De interne cultuurcoördinatoren (ICC-en) gaan met hun collega's het cultuurbeleid bespreken. Het is begin april wanneer deze boodschap aan het team wordt doorgegeven, twee maanden voor de vergadering: cultuur wordt blijkaar belangrijk gevonden. Maar ook duidelijkheid is belangrijk voor het team.

Cultuureducatie draagt in deze school bij aan een rijke, uitnodigende en betekenisvolle leeromgeving voor leerlingen. Cultuureducatie en de Regeling Versterking Cultuureducatie Primair Onderwijs worden als een 'kans' gezien. De school nam in het verleden vooral cultuureducatief aanbod af, terwijl hij nu geleidelijk aan meer als vragende partij optreedt. Het team wil hierbij vooral werken vanuit de lesmethodes voor wereldoriëntatie.

Fundament en bouwstenen voor cultuur in school

Methodes

In de onderbouw heeft de school goede ervaringen met de kleutermethode Ik & Ko. In deze methode zitten veel contextrijke en concrete leersituaties. Dankzij deze methode hebben leerlingen al het reptielenhuis en de bibliotheek bezocht en zijn op school een kapster en pedicure geweest. In geuren en kleuren vertellen de leerlingen over het bezoek aan het reptielenhuis. Over de kleur van de kikker, de geur van het stinkdier, de slaapgewoonte van de vleermuis en het vasthouden van een grote spin. Ze herinneren het zich nog precies. "De spin mocht je niet over zijn kontje aaïen, want dan kwam er vies spul uit", legt een jongetje uit die de spin had mogen vasthouden.

In de hogere groepen willen de leerkrachten binnen de lesstof ook realistische leersituaties creëren. Dus niet alleen leren door te lezen in een boek, maar de praktijk in school halen of leren op een andere plek. Omdat de methodes van de diverse zaakvakken nieuw zijn, is ervoor gekozen om eerst alle lessen uit de lesboeken te geven en daarna te kijken welke onderdelen vervangen en verrijkt kunnen worden door concrete leersituaties. Bijvoorbeeld een bezoek aan de Deltawerken. Het team kijkt welke activiteiten het best aanslaan bij de leerlingen.

Interne cultuurcoördinatoren (ICC-en)

Deze school kiest ervoor om drie mensen uit de drie verschillende bouw ICC te laten zijn. Deze leerkrachten hebben zichzelf aangemeld. Ze hebben alledrie de cursus voor ICC gevolgd. De

ICC-en zeggen veel aan de cursus te hebben gehad. Ze hebben aan de hand van het Cultuurkompas van de Stichting Leerplanontwikkeling (SLO) in kaart gebracht wat ze op school aan kunst- en cultuureducatie doen en de eerste lijnen van het cultuurbeleid op papier gezet. Vooral de netwerkfunctie van de cursus vinden ze belangrijk. In het netwerk hebben de ICC-en contact gelegd met andere scholen en culturele instellingen. De contacten met andere scholen zijn belangrijk voor de uitwisseling. Het contact met culturele instellingen is ook heel positief ervaren. "Het is prettig te weten bij wie van de culturele instellingen je je vragen kwijt kunt. Ook vond ik het verrassend om te merken dat niet alleen scholen, maar ook culturele instellingen graag samen aan goed aanbod voor leerlingen willen werken. Dit biedt mogelijkheden voor samenwerking", aldus een ICC. Ze hebben handvatten gekregen om het beleid op te zetten, uit te voeren en te bewaken. De informatie over mogelijke geldstromen, zoals van de gemeente en van het bankwezen, was ook interessant.

Draagvlak: ICC-en en team

Drie ICC-en waarborgen draagvlak in school. De ICC-en komen elk uit een andere bouw, waardoor ze kunnen werken aan een doorlopende leerlijn, iets wat het hele team belangrijk vindt. Bij methodes is daarom bewust gekozen voor het schelpenmodel (thematisch concentrische model), waarbij elk jaar onderwerpen terugkomen, steeds een gradatie moeilijker en uitgebreider. Ander voordeel van drie ICC-en is dat de taken gespreid kunnen worden. Voortgang is, ook bij ziekte, gewaarborgd.

De ICC-en zijn op sommige momenten vrijgesteld van lesgeven om zich toe te leggen op de uitvoering van het cultuureducatiebe-

leid. Het is de bedoeling dat leerkrachten op termijn de activiteiten zelf organiseren. De ICC-en blijven wel de contactpersonen voor de culturele instellingen.

Een grote onderlinge betrokkenheid binnen het team is kenmerkend voor deze school. Dit is merkbaar in de wijze waarop directie, leerkrachten, maar ook de conciërge over het team praten. Antwoord van de conciërge op de vraag wat hij het leukst aan de school vindt: "De kinderen én dat je bij het team hoort. Ik moet na zeventien jaar door het afschaffen van de ID-banen een andere baan zoeken en merk dat het niet op alle scholen zo is. Ik hoor van conciërges die op hun eigen kamertje moeten zitten en niet betrokken worden bij het team."

Steunfunctie

Een lokale steunfunctie biedt de school ondersteuning bij het cultuurbeleid. De steunfunctie is onderdeel van een regionale onderwijsbegeleidingsdienst. De leerkrachten van de school weten de weg naar deze steunfunctie goed te vinden en hebben daar ook de cursus voor ICC gevolgd. Ook kopen zij op dit moment jaarlijks bij deze steunfunctie cultuureducatief aanbod in.

De school en zijn keuzes

Visie

"Het nieuwe leren is belangrijk", vertelt de directeur, "maar dan wel op een gestructureerde manier." De school gaat niet alleen uit van de intrinsieke motivatie van het kind.

Leerkrachten werken op deze school met het overdrachtsmodel en geven directief les. Op een schoolse manier bieden ze leerstof aan

Cultuur doet dat ter zake?

die het kind nodig heeft in de maatschappij ('het oude leren'). De reden hiervoor is dat de achterstandsl leerlingen op deze school geen lestijd mogen missen.

Het team begeleidt daarnaast het kind volgens de principes van 'het nieuwe leren' door zoveel mogelijk aan te sluiten bij de behoeftes en interesses van het kind. De school wil leerlingen op den duur steeds meer 'contextgebonden' en 'concrete' leersituaties aanbieden. Dit betekent dat het team mensen van buiten in school wil halen en vaker met de leerlingen de school uit wil gaan. In school worden interessante leersituaties georganiseerd. Op deze manier kan de leerling zijn omgeving beleven en eigen interesses ontwikkelen.

Cultuureducatie kan een bijdrage leveren aan dit 'contextrijk' onderwijs. "Bij cultuureducatie staat verwondering, beleving en genieten bij het opdoen van ervaringen centraal. Deze ervaringen leveren een bijdrage aan de sociaal-emotionele ontwikkeling, aan algemene vaardigheden zoals presenteren, improviseren en reflecteren én aan de taalontwikkeling van het kind", aldus een ICC.

Taalverwerving

Taalverwervende activiteiten hebben op deze school een hoge prioriteit. Veel van de leerlingen hebben een taalachterstand. Er zijn veel verschillende nationaliteiten en er is de groep anderstaligen met kinderen die nog niet zo lang in Nederland zijn. Er is veel aandacht voor mondelinge vaardigheden. Iedere leerkracht bouwt altijd een reflectiemoment in aan het einde van de les. Dit is merkbaar aan de vanzelfsprekendheid waarmee (bijvoorbeeld de anderstalige) kinderen antwoord geven op vragen die de leer-

kracht stelt. In de klas nemen kinderen de tijd om in hun beste Nederlands hun ervaringen te vertellen. Hiervoor krijgen ze ook de ruimte van hun klasgenoten, die rustig luisteren.

De school hoopt dat het leren in een rijke omgeving een positief effect heeft op taalverwerving.

Werkwijze school

Het team heeft bij het vormgeven van het gehele onderwijs in de school een aanpak met de fases inventariseren, analyseren, vereenvoudigen en teruggeven aan de leerkrachten en/of leerlingen. Zo zijn er bijvoorbeeld drie schoolregels opgesteld die voor leerkrachten, leerlingen en ouders gelden. Deze basisregels zijn ontstaan nadat de ordeafspraken die in alle klassen werden gemaakt eens goed zijn bekeken.

De drie basisregels van de school zijn:

- respectvol met elkaar omgaan
- zuinig zijn op materiaal en omgeving
- je aan de afspraken houden en daarvoor verantwoordelijk zijn

Jaarlijks worden in elke klas deze drie basisregels met de leerlingen op hun eigen niveau uitgewerkt en door elke leerling ondertekend. Deze aanpak zorgt voor heldere afspraken waaraan iedereen zich gemakkelijk kan houden. Dit is ook zichtbaar in het gebouw, dat schoon en schadevrij is. De directie geeft aan dat leerlingen en ouders de prettige sfeer die hierdoor ontstaat waarderen. Voor cultuureducatie inventariseert, analyseert en vereenvoudigt de school ook.

Uitwerking in de school

Op dit moment zijn cultuureducatieve activiteiten incidenteel. De leerkracht bepaalt of activiteiten aansluiten bij het lesprogramma. De school koopt aanbod in, vooral via de steunfunctie. Maar er zijn ook activiteiten van andere aanbieders, zoals de Heart Dance Award van de Hartstichting (www.hartvoorschool.nl). Groep 8 doet elk jaar mee en bereidt voor deze danswedstrijd een dans voor. De dans, maar ook de styling en haardracht bepalen de leerlingen zelf. De groepsleerkrachten zijn geen specialisten op het terrein van de dans en geven de leerlingen de ruimte in creativiteit, lestijd en apparatuur om hun talent in te zetten. Leerlingen leren bij dit project veel van elkaar en hebben bovenal erg veel plezier.

De school vindt culturele activiteiten erg belangrijk, vooral met het oog op taalverwerving. De groepen waarin de culturele activiteiten op dit moment een bijdrage aan taal leveren zijn de kleutergroepen (via de methode Ik & Ko) en de groep anderstaligen.

Toekomst

De school wil van scenario 1 naar scenario 2. De school wil meer regie over de culturele activiteiten: zelf vragen formuleren vanuit het onderwijsprogramma in plaats van cultuureducatief aanbod afnemen. In eerst instantie ligt de nadruk op het inventariseren van de mogelijkheden met cultuureducatie vanuit de wereldoriëntatievakken in de midden- en bovenbouw én met de methode *Ik & Ko* voor de onderbouw. Hierin hoopt de school een doorgaande lijn te realiseren. Wat betreft de kunstvakken en creatieve vakken is nog niet helemaal helder hoe culturele activiteiten een plek krijgen. Ook hier wil het team lesstofvervangend en lesstofverrijkend werken. Er is echter

Klas anderstaligen

De sfeer in de klas anderstaligen is er een van opperste concentratie, respect en openheid. De leerlingen reconstrueren onder leiding van de leerkracht de ervaringen tijdens het bezoek aan een boerderij. Doordat de leerkracht haar leerlingen goed kent en vertrouwen geeft, ontstaat een gesprek over de koeien op de boerderij, de producten van de boerderij, maar ook over persoonlijke herinneringen aan de boerderij van familieleden in hun geboorteland.

"Wat wordt er allemaal van koeienmelk gemaakt?", vraagt de juf. "Yoghurt en kaas. We mochten ook melk drinken." "Ik heb van mijn opa leren melken", vertelt een jongen met een zwaar accent. "Waar woont je opa dan?" "In Joegoslavië."

"Wie willen er boer of boerin worden?" De Joegoslavische jongen en nog twee andere kinderen steken hun vinger op.

Van alle bijzondere activiteiten met de klas wordt een verslag met foto's in de schoolkrant gemaakt. "De schoolkrant is vooral dankzij de foto's erg populair onder de anderstalige leerlingen en hun ouders", vertelt de lerares.

Cultuur is belangrijk want je ervaart

nog geen methode gekozen voor de creatieve vakken. Tot op heden zijn er vooral incidentele contacten met culturele instellingen.

In het kader van de Brede Wijschool, waarin vier directeuren hun basisschool afvaardigen, zijn nog niet veel activiteiten georganiseerd. Doordat de vier directeuren teveel in gezamenlijkheid voor een heel groot gebied wilden organiseren, was de brede wijschool niet slagvaardig. Nu zijn ze afgestapt van die gedachte en is elke school op zichzelf slagvaardiger geworden. De school kan de financiële middelen die hij krijgt voor de Brede Wijschool inzetten voor culturele activiteiten na schooltijd. Dit kan een verdieping zijn van het aanbod tijdens schooltijd.

Met de diversiteit van de culturen doet de school nog weinig. In de toekomst wil de school meer gebruik maken van wat ouders in huis hebben. "Ook de Nederlandse cultuur vind ik erg belangrijk. Ik heb het gevoel dat de eigen cultuur te vaak en te snel wordt gerealiseerd en losgelaten", aldus de directeur.

Knelpunten volgens de school

De directeur ziet twee knelpunten die beide met financiën te maken hebben. "Ten eerste zijn het de kosten voor vervoer naar activiteiten. Ten tweede de entreekosten van culturele instellingen. Deze kosten zijn voor een school aan de hoge kant."

Reflectie

Scenario

De school is op dit moment een scenario 1-school en heeft de wens om een scenario 2-school te worden. Op dit moment is cultuur-

de wereld met je verstand én je gevoel

educatie een incident, afhankelijk van de keuzes van de leerkracht. Er wordt veel georganiseerd, maar er is nog geen samenhang tussen activiteiten en lesprogramma in de gehele school.

De voorwaarden om zich van scenario 1- naar scenario 2-school te ontwikkelen zijn goed. De drie basisvoorwaarden zijn het benaderen van cultuureducatie in samenhang met andere aspecten van school, het creëren van intern draagvlak en het waarborgen van de gemaakte keuzes. Hierdoor is de verwachting reëel dat de school over een aantal jaren een coherent onderwijsprogramma heeft met daarin vanzelfsprekend culturele activiteiten. Hieronder zijn de drie basisvoorwaarden puntsgewijs uitgewerkt.

Samenhang

- Cultuureducatie wordt in samenhang met de rest van het onderwijs bekeken.
- Er worden heldere afspraken gemaakt tussen directie, leerkrachten en leerlingen. Zo zijn er de basisregels die elk schooljaar weer 'actief' worden gemaakt bij leerlingen. Hierdoor heerst er rust en overzicht in de school.
- Door in methodes te kijken welke lesonderdelen vervangen en/of verrijkt kunnen worden door culturele activiteiten kan cultuur een vanzelfsprekend onderdeel van de lessen worden.

Draagvlak

- De directie onderschrijft het belang van cultuureducatie en denkt mee met de ICC-en.
- Er is draagvlak door de betrokkenheid van het team. Dit ontstaat door teamvergaderingen en het teruggeven van verantwoordelijkheden. Leerkrachten gaan bijvoorbeeld op termijn zelf culturele activiteiten

organiseren en de ICC-en blijven contactpersonen voor cultuureducatie. In eerste instantie hebben de ICC-en wel een organiserende rol.

Waarborgen

- Drie ICC-en uit de verschillende bouwen waarborgen de plek van cultuureducatie in de gehele school. Deze aanpak zorgt ook voor samenhang en draagvlak.
- Evaluatie en reflectie vindt de school belangrijk in de lessen, maar ook in beleid en organisatie van de school.

Aandachtspunten: kunstzinnige oriëntatie en cultureel erfgoed

Het cultuurbeleid kan door een aantal aspecten geïntensiveerd worden. Het gaat hierbij om de methode voor de kunstzinnige oriëntatie, het cultureel erfgoed en de betrokkenheid van de ouders. De school neemt de methode als uitgangspunt van het onderwijsprogramma en ook het cultuureducatiebeleid. Dit heeft voordelen en nadelen. Het voordeel is dat binnen de methode duidelijke keuzes gemaakt kunnen worden om een lesstofvervangende activiteit buiten de school aan te bieden. Op dit moment heeft de school echter nog geen methodes voor de creatieve vakken. De school streeft er wel naar deze aan te schaffen, maar tot die tijd is niet duidelijk hoe cultuureducatie in de kunstzinnige oriëntatie een plek krijgt. Verder is in de methode wereldoriëntatie geen aandacht voor het cultureel erfgoed in de wijk. Door de nadruk op samenhang tussen methodes en culturele activiteiten komt de directe omgeving van de school niet aan bod. Omdat de ouders uit verschillende landen afkomstig zijn, is het voor de school interessant dit cultureel kapitaal in te zetten. Dit ziet de school ook. •

uren. Ze heeft veel steun van de directeur van de school, die er sinds twee jaar werkt. De directeur heeft, net als de ICC, grote affiniteit met cultuur. Beiden houden van theaterbezoek. De directeur speelt een instrument en zingt. Voor overleg en besluitvorming is die affiniteit van de directeur erg handig, maar voor de praktische organisatie en uitvoering zou ze het fijn vinden een maatje te hebben in het team van leerkrachten.

De ICC onderhoudt contact met de provinciale steunfunctie, de provincie, andere instellingen zoals de bibliotheek, musea en de lokale kunstenaarsvereniging. De school werkt ook samen met een eenmanszaak die begeleiding, coaching en aanbod van cultuureducatie voor basisscholen in de regio verzorgt. “Bezig zijn met cultuureducatie kun je heel ruim zien. Het is verweven met alles waar we mee bezig zijn”, vertelt de ICC. Wat

School 7: Meervoudige intelligentie en betrokkenheid

Omschrijving school en omgeving

De protestants-christelijke school met circa 200 leerlingen ligt in een bosrijke omgeving niet ver van de zee. In de directe omgeving van de school liggen mooie vrijstaande jarennegentig-woningen. Het schoolgebouw is gebouwd in 1975 en twee jaar geleden opgeknapt. Bij de renovatie is een verdieping bovenop het gebouw geplaatst met de directiekamer, een keuken en een klaslokaal. Door de verbouwing is extra lichtinval gecreëerd. Dit, in combinatie met het gebruik van veel licht houten meubels, geeft een Scandinavische en warme sfeer aan het gebouw.

Veel bewoners van het dorp hebben een bovenmodaal inkomen. De gemeente heeft 31725 inwoners en bestaat sinds 2001 uit drie dorpen. Op de school zit welgeteld één allochtoon.

De school valt onder een bestuur, dat 29 scholen in de provincie onder zijn hoede heeft. Het is een bestuur op afstand.

Fundament en bouwstenen voor cultuur in school

Interne cultuurcoördinator (ICC) en directeur

Voorheen legde de school een grote nadruk op de cognitieve ontwikkeling van het kind. “Spel was ondergeschikt, hapsnap gebeurde er wat. We hadden creatieve middagen. We deden veel, maar het was los zand en leerkrachtafhankelijk”, aldus de ICC. Maar de nieuwe Regeling Versterking Cultuureducatie Primair Onderwijs heeft de school aangezet tot visieontwikkeling. Er is een expert op het gebied van cultuureducatie ingehuurd om gedachtevorming daarover te begeleiden en volgens de ICC “vooral om aan het begin een nuttige start te maken”. De ICC werkt circa 25 jaar op deze school en geeft op dit moment les aan groep 4. Voor haar ICC-taken krijgt ze extra

gebeurt er met de leerlingen wanneer jullie aandacht besteden aan cultuur, is onze vraag. “Een mooi voorbeeld is dat van een timide leerling die niet op toneel wilde en durfde. Toch bood hij zich aan om iets te doen. Eigenlijk was er geen plek in het toneelstuk, maar ik heb hem toch een kleine rol gegeven. Dit deed hij heel goed. Nu is de leerling een stralend kind dat trots door de klas loopt.” De directeur heeft vergelijkbare ervaringen. Zij heeft zelf ook jaren voor de klas gestaan. “Ik heb de meerwaarde van drama en literatuur in de klas aan den lijve ondervonden. Leerlingen krijgen dan opeens een andere rol.” De ICC is er trots op: “Dat we bewust met cultuur bezig zijn en dit in de praktijk werkt. Wanneer ik met mijn groep 4 na een activiteit in de klas terugkom, hoor ik ze met warmte tegen elkaar zeggen ‘Wat was dat leuk, hè!’ En dat is oprecht.”

De ICC betreft de rest van het team bij de ontwikkeling van cultuurbeleid. “Ik wil dat de ideeën niet alleen uit mijn koker komen. Het is een proces. Een cultuurvisie moet breed gedragen worden door het team en passen binnen het onderwijsconcept. Op dit moment kan ik nog niet zeggen hoe cultuur in het onderwijsconcept past, omdat we het algemene concept aan het ontwikkelen zijn.” De ontwikkeling van een nieuw onderwijsconcept van de school is zo’n anderhalf jaar geleden gestart. Het concept wordt gebaseerd op twee punten, namelijk de theorie van de meervoudige intelligentie en de aanpak van adaptief onderwijs. De school wil in de toekomst werken en van elkaar leren met jaarklassen die door elkaar heen lopen.

Team

De directeur omschrijft het team als jong en leergierig. Het team

heeft onderzocht wat cultuur voor de teamleden en de school betekent. “De basis van cultuureducatie in deze school ligt in goede omgangsvormen en veiligheid. Deze basisvoorwaarden zijn voor de school erg belangrijk. Van daaruit werken we aan integratie van ‘kunstdisciplines in leerstof’ en ‘teamscholing’.” Hierbij baseert de school zich op meervoudige intelligentie en lesmethodes. Met deze aanpak zoekt de school naar een balans tussen creatief en cognitief. De school wil op termijn zijn eigen vraag naar cultuureducatieve aanbieders formuleren, zodat een rijkere leeromgeving ontstaat.

De ICC heeft veel tijd in de ontwikkeling van het cultuurbeleid gestoken. Ze heeft alle teamleden geïnterviewd. Haar bevindingen gaat ze in een teamvergadering bespreken. “De grootste verrassing was dat mijn collega’s nog meer willen dan ze al doen. Dit biedt mij de mogelijkheid om nog meer plannen te ontwikkelen.” Cultuureducatie is steeds meer gaan leven door de stappen die de ICC heeft ondernomen.

Leerkrachten zagen cultuureducatie vroeger als iets ‘erbij’, maar zien het nu als onderdeel van het onderwijs. “De reden dat leerkrachten enthousiast zijn over cultuureducatie is te danken aan de reacties van leerlingen. Leerkrachten ervaren hoe leuk kinderen het vinden en maken er daardoor meer ruimte voor. Leerlingen zijn meer gemotiveerd om sommen te maken als er ruimte is voor zingen en drama”, vertelt de ICC. De leerkrachten vinden rekenen het lastigste vak om met cultuur te combineren.

De school zou best meer kunstenaars in de klas willen en weet

ook welke kunstenaars interesse hebben. Maar dat is te kostbaar. Daarom kiest de school er nu voor om creatieve expertise uit het eigen team te benutten. Een leerkracht maakt zelf werk van zandsteen, de ICC doet veel met theater en er was een muziek-specialist. In het verleden bundelden ze die krachten in creatieve middagen. Over de inzet van eigen expertise verschillen de meningen in het team. “Het is organisatorisch mogelijk, maar wel lastig. De constructie werkt nog niet helemaal”, vertelt de ICC.

Steunfunctie

De steunfunctie is bepalend voor de invulling van cultuur op de school. Per cluster van gemeentes wordt een kunstmenu samengesteld. De provinciale steunfunctie stelt in overleg met vertegenwoordigers van scholen vast wat voor dat schooljaar de centrale kunstdiscipline van het kunstmenu wordt.

Afhankelijk van de keuze voor een bepaalde kunstdiscipline bepaalt de school wat er naast het kunstmenu nog meer wordt aangeboden. Nu heeft de school besloten de gekozen kunstdiscipline centraal te stellen en daar het onderwijsaanbod bij aan te laten sluiten. In 2004/2005 richtte de school zijn cultuuractiviteiten op dans en in schooljaar 2005/2006 staat theater centraal. Op school wordt geregeld gesproken over ‘het jaar van het theater’.

De discipline voor schooljaar 2006/2007 is nog niet bekend. De directeur zou graag meer met muziek willen doen. De steunfunctie mag van hem wat vraaggerichter gaan werken. Dat is ook een wens van de steunfunctie zelf. Dit schooljaar organiseert de steunfunctie daarom een netwerkbijeenkomst met scholen om te kijken wat die van de steunfunctie verwachten. Dit kan consequenties

Cultuureducatie is samen leren

voor de werkwijze, maar ook voor het aanbod hebben. De ICC wacht deze bijeenkomst af voordat zij gaat nadenken over schooljaar 2006/2007.

Regionaal initiatief

De externe expert die de school helpt bij het maken van keuzes voor cultuureducatie is een theatermaker met een onderwijsbevoegdheid. De theatermaker staat zelf midden in het onderwijs. Hij begeleidt met zijn eenmanszaak meerdere scholen in de regio, hij verzorgt theatervoorstellingen in school en is ook in te zetten als invalkracht. Als invaller houdt hij wel het recht om met zijn klas veel met muziek en theater te doen.

Hij heeft voor de scholen die hij begeleidt een 'snelplanner' ontwikkeld. Aan de hand daarvan vormt de school zijn gedachten en visie. Ook brengt de snelplanner tijdsbesteding, budget en ondersteuning in kaart.

Provincie

Op initiatief van de provincie heeft een aantal scholen meegedaan aan een groot project over een monument in de gemeente. De scholen hebben het monument geadopteerd. Bij de adoptie waren allerlei educatieve activiteiten georganiseerd om de leerlingen bij het monument te betrekken. Bijvoorbeeld een concert, een tentoonstelling in de bibliotheek, een leskist op school en natuurlijk een rondleiding in het monument. De school kreeg voor dit project subsidie van de provincie. Vier scholen deden mee aan het project. De scholen zijn enthousiast en willen het project graag voortzetten. Hiervoor ligt een aanvraag bij de provincie.

Meervoudige intelligentie

Zoals al gezegd is sinds dit schooljaar meervoudige intelligentie een van de uitgangspunten van de pedagogische visie van de school. Hierover later meer in de paragraaf *De school en zijn keuzes*. Het begrip meervoudige intelligentie is geïntroduceerd door de Amerikaanse psycholoog Howard Gardner, die aantoonde dat er meerdere intelligenties zijn naast de cognitieve. Hiermee relativeerde hij het belang van de IQ-test. Gardner onderscheidt zeven intelligenties: de linguïstische, de logisch-wiskundige, de muzikale, de ruimtelijke, de interpersoonlijke en intrapersonlijke intelligentie en de lichamelijke-bewegingsintelligentie.

Het team is instrumenten aan het ontwikkelen om alle intelligenties aan bod te laten komen. De leerkracht van groep 1-2 heeft dit voor deze leeftijdsgroep gedaan. Ze heeft een schema waarin ze voor elke

intelligentie een activiteit bedenkt. Thema's en de seizoenen fungeren daarbij als kapstokken. De kinderen kiezen deze activiteiten op een planbord. "De interpersoonlijke en intrapersonlijke intelligentie vind ik wel lastig in te passen. Je komt snel uit bij drama of groepswork. Ik moet meer moeite doen om op ideeën te komen. Ik ga liever met ze dansen dan iets met drama doen", aldus de lerares. Persoonlijke voorkeur en dus enthousiasme blijken een positief effect op de lesinhoud te hebben. "Ik ben een natuurmens en kan dus sneller wat vertellen over een paddenstoel dan over een ruïne." Oplossingen om meer te weten te komen over kunst en cultureel erfgoed zijn er wel. "Ik zoek het thuis op, via het internet, ga naar het museum en we kunnen hulp vragen bij de steunfunctie en de bibliotheek. Ik zoek eigenlijk altijd heel grondig."

Ouders

Ouders vinden cultuur in het onderwijs erg belangrijk. De gemeente staat bekend om haar culturele klimaat. Dit in combinatie met het milieu waaruit de leerlingen komen, maakt dat ouders waarde hechten aan culturele vorming. "Ouders willen weten wat wij aan cultuur doen en vinden het leuk dat wij actief cultuur in het onderwijs betrekken", aldus de directeur. Incidenteel leveren ouders een bijdrage aan culturele activiteiten van school. De ICC: "Een van de ouders is betrokken bij het lokale museum en heeft ons met elkaar in contact gebracht. Met dit museum verloopt de samenwerking erg goed. Het is een blijvend contact. Het museum vraagt wat wij nodig hebben en wil meer over de school weten. Zodoende is er sprake van een wisselwerking. In het museum zijn om die reden onderwijsmensen als vrijwilliger aangesteld." De ouderraad heeft het initiatief van de directeur om meer met

Groep 7

Na een zware rekenles in groep 7 willen de juf en de kinderen hun gedachten verzetten. Ze bespreken hoe ze 'in het jaar van het theater' zelf een toneelstuk kunnen schrijven. Ze lezen een boek over theater en zijn nu aan het nadenken over de taakverdeling.

Wie wordt acteur?

De helft van de klas steekt de vinger op.

Wie producent?

3 Kinderen steken hun vinger op.

Wat is dat dan?

"Iemand die voor alle acteurs, spullen, reclame en alles zorgt."

De leerkracht is erg tevreden over de aandacht voor theater: "Ik ben niet goed in tekenen, maar wel in drama en theater. Ik zie dan andere kanten van kinderen."

De persoonlijke inbreng van mensen

muziek te doen ondersteund met de aanschaf van een geluidsinstallatie, cd-spelers en liedbundels. Via diezelfde ouderraad komt er een muzikant op school. Ouders hebben in het verleden trommellessen gegeven.

De ICC heeft zelf goede ervaringen met ouders die spreekbeurten over hun werk voor haar groep geven. Ook voor cultuur zouden ouders, met bijvoorbeeld een cultureel beroep of culturele hobby, ingezet kunnen worden. De ICC gaat er nog over nadenken of ze dit zelf wil en ook voor andere groepen kan doen.

De school en zijn keuzes

Visie

De school is een protestants-christelijke school. Leerkrachten die op school werken, hoeven niet protestants-christelijk te zijn, maar moeten de achtergrond wel respecteren. Ouders kiezen de school niet alleen om de geloofsovertuiging. De keuze wordt gemaakt voor de combinatie van wijk, aandacht voor normen en waarden en de sfeer op school. Met name vanwege de sfeer staat deze school goed bekend. De geloofsmethode die de school gebruikt heet *kind op maandag*. De lokale kerk gebruikt *kind op zondag*. In de methode staan normen en waarden centraal. Die maakt de leerkracht bespreekbaar met bijbelverhalen, spiegelverhalen of in een andere werkvorm zoals een klassengesprek.

MIA: meervoudige intelligentie en adaptief onderwijs
Sinds anderhalf jaar werkt de school aan een nieuwe visie die onlangs door de school MIA is genaamd. MIA staat voor meervoudige intelligentie en adaptief onderwijs.

Van groep 1 tot en met 3 krijgen leerlingen opdrachten en activiteiten aangeboden die aansluiten bij een van de intelligenties. Om iedereen aan bod te laten komen is er een kiesbord met alle activiteiten en opdrachten.

Vanaf schooljaar 2006/2007 gaat groep 4 ook meedoen aan dit systeem. Van groep 5 tot en met 8 wordt het kiesbord met intelligenties losgelaten en staan de intelligenties centraal in werkwijzers met opdrachten. De onderwijsbegeleidingsdienst verzorgt de bijscholing van leerkrachten over meervoudige intelligentie. De onderwijsbegeleidingsdienst heeft geen expertise op het creatieve vlak en de steunfunctie heeft voor deze intelligenties geen aanbod. De school mist dit aanbod van de steunfunctie niet.

De school biedt leerlingen zoveel mogelijk op verschillende niveaus werk aan. Op deze manier geeft de school vorm aan adaptief onderwijs. Tot en met groep 3 werken leerlingen in hun klas op verschillende niveaus. Uitzondering hierop zijn elke week zeven momenten van een uur. Dan lopen groep 1 tot en met 3 door elkaar heen. Zo doen leerlingen uit groep 1 en 2 mee met het leren lezen van groep 3. Leerlingen uit groep 3 gaan naar groep 1 en 2 om zich verder te oefenen in bepaalde bouwactiviteiten of spellen. De uitwisseling van leerlingen richt zich nu nog vooral op taal en lezen. De wens is dit in de toekomst naar andere vakken uit te breiden.

In hogere groepen werken de leerlingen alleen in de klas op verschillende niveaus. Op termijn zullen in de hogere groepen ook jaarklassen door elkaar lopen.

Uitwerking in de school

Disciplines ingegeven door de steunfunctie:
dans en theater

Schooljaar 2004/2005 stond het gehele jaar in het teken van dans, 2005/2006 staat in het teken van theater. Dit uit zich in activiteiten en projecten door het hele jaar heen. De keuze voor de kunstdisciplines wordt bepaald door het aanbod van de steunfunctie. Als de kunstdiscipline is vastgesteld kijkt de ICC hoe het aanbod in het lesprogramma past en of het team nascholing nodig heeft.

Ter voorbereiding van de discipline dans volgde het team de cursus *Dans met je klas*. Leerlingen namen deel aan het wereldkinderfestival, waarbij het land Marokko centraal stond. Ook bezochten leerlingen de voorstelling *Dance4ever* van het Internationaal Danstheater. Voorafgaand aan de voorstelling kregen ze een gastles.

Bij de discipline theater begon het team met een verkenning van wat er allemaal bij theater komt kijken, zoals decor en licht, en welke theaterdisciplines er zijn, bijvoorbeeld schimmenspel, poppentheater, dans en muziek.

Zoveel mogelijk activiteiten hebben betrekking op theater. Er zijn voorstellingen, maar ook in de vieringen en een kunsttiendaagse wordt gebruik gemaakt van de discipline theater. De school hoopt het jaar af te sluiten met een groot theaterproject voor alle klassen met een gezamenlijke eindpresentatie.

Elk jaar is er een kunsttiendaagse. Lokale kunstenaars komen in de klas. In het schooljaar 2005/2006 is vanuit beeldende vorming een link gelegd naar theater. Het dorp heeft een grote kunstenaarsgemeenschap. Hierin ligt de oorsprong van het project. "De kunsttiendaagse is een bijzonder aanbod, maar komt niet de school in wanneer wij erom vragen. Het zou beter zijn als we de kans krijgen om een kunstenaar in te zetten als we met een bepaald onderwerp of materiaal in de klas bezig zijn. Dat ik bijvoorbeeld een echte beeldhouwer kan uitnodigen als ik met de kinderen aan het beeldhouwen ben", aldus de ICC.

Per periode zijn er vieringen. "Vroeger hadden we maandvieringen, maar we vieren nu als het ons uitkomt. Bijvoorbeeld met de kinderboekenweek. Tijdens de kinderboekenweek stond dit jaar het verhaal van Assepoester en de discipline theater centraal. Ik was verrast door deze laatste viering. Een groep deed wat met klassieke muziek, groep 8 zong Assepoester als opera, leerlingen hadden kleding geregeld. Dit was de eerste viering met zoveel variatie en om die reden zeer geslaagd." De directeur ziet de

Vieringen in de school

We praten met de leerlingen van groep 7 over de viering waarbij deze groep het verhaal van Assepoester heeft omgezet in levende schilderijen. Elk groepje verzorgde een scène, inclusief kleding en decor.

De leerlingen willen wel even een tableau vivant laten zien. Wij mogen raden welke scène het is. Juf fluistert nog snel in dat de twee jongens eigenlijk vrouwen zijn.

Nadat elk kind verkapt heeft wie hij naspeelt, valt het kwartje: de stiefzusters ontvangen een uitnodiging voor het feest van de prins, terwijl Assepoester hard aan het werk is.

Groep 4 heeft voor de viering ook iets met Assepoester gedaan. De kinderen hebben scènes nagespeeld. *Mocht je praten?*

"Nee, dat is mime. Ik deed een kraai na."

Wat was de leukste scène?

"De stiefmoeder die de schoen aandeed en de teen werd afgehakt." Hilariteit in de klas.

Wat vond je leuk van de andere groepen?

"Groep 5 ging met een doek..." "Schimmenspel", vult een kind snel aan. Een ander kind haalt het voorval van de afgehakte teen weer terug, "die vond ik toch het leukst."

ICT en cultuur samen

viering als een indrukwekkend resultaat van de aandacht voor cultuureducatie in school. De leerlingen zijn ook enthousiast over de vieringen.

Gebruik omgeving

Een goed voorbeeld van een project waarbij gebruik wordt gemaakt van de eigen omgeving, is het monumentenproject dat de provincie initieerde.

De school ligt in de buurt van het bos en de zee. De leerlingen gaan dan ook makkelijk naar buiten voor een strand- of bosdag of “een rondje dorp, langs de beelden.” Ze gaan lopend of met de fiets. Een dramadocent ‘huurt’ de speelzaal van de school om in de avonduren les te geven aan volwassenen. In ruil voor het gebruik van de ruimte geeft de dramadocent 1 uur per week les aan wisselende groepen. Op die manier is de dramadocent op verzoek van school vakleerkracht drama geworden.

De school stelt vragen aan de plaatselijke bibliotheek. De laatste vraag ging over een leesbevorderingstraject. De school zit met de bibliotheek in een overleg waarin jeugdbeleid wordt besproken. In het overleg zitten de wethouder, de GGD, een wijkagent, directeurs van scholen en de bibliotheek. Er is in dit verband nog niet over cultuureducatie gesproken.

Evaluatie

De ICC evalueert met leerlingen en leerkrachten de verschillende projecten. Leerkrachten vullen hiervoor een evaluatieformulier in. Een van de vragen bij het monumentenproject was: Zou je jaarlijks

een thema cultureel erfgoed op de agenda willen zetten en hoe zou jij daar vorm aan willen geven?

De collega's reageerden positief, maar ze willen niet elk jaar zo'n groot project. “Een project van die omvang neemt teveel tijd in beslag”, licht de ICC toe.

Knelpunten volgens de school

Tijdsdruk

De ICC vraagt zich af welke keuzes gemaakt moeten worden. Leerkrachten hebben veel werk. “Hoe doe je een beroep op collega's zonder hun motivatie en betrokkenheid op het spel te zetten?”, vraagt de ICC zich af. “Leerkrachten ervaren een tijdsdruk, ook met cultuureducatie. Die druk ervaar ik ook. De vraag is wat je ermee doet: hoe los je het op? Is er wel echt tijdsdruk en wat is dat dan? Men moet leren dat het geen tijdsdruk is, doordat cultuureducatie onderdeel van het onderwijsprogramma is. Ik onderzoek of en hoe we dit kunnen bewerkstelligen.”

Faciliteiten

De directeur zou graag wat meer financiële ruimte willen hebben voor met name het muziekonderwijs. “Er gebeurt veel op het gebied van theater. Muziek komt niet zomaar van de grond. Er ontbreken materialen en kennis.” De directeur zou graag een vakdocent in school willen hebben. Een vakdocent biedt mogelijkheden om breder in te gaan op muziek.

De directeur heeft haar vraag naar beter muziekonderwijs proberen op te lossen door een oproep binnen het team te doen. Ze heeft gevraagd wie zich wil specialiseren in muziek. Een collega bood zich aan. Deze is ook aan de slag gegaan. “De leerkracht

is echter vertrokken. Vorig jaar hebben we met kerst wel nog een musical gehad. Ik zou dit graag gecontinueerd zien.”

“Cultuur is op elke school in Nederland belangrijk. Een ministerie moet dan ook de mogelijkheid bieden om iets met cultuur te doen. De overheid moet cultuureducatie structureel maken, dan pas kan cultuureducatie in een school stand houden”, aldus de directeur. De leerkracht van groep 7 wil dit ook graag: “Ik zou zonder beperkingen in geld mensen willen inhuren die nog beter cultuuronderwijs kunnen geven. En materiaal kopen dat meer dan papier en verf is.”

De ICC vindt dat er in de school nog steeds een heel grote nadruk op cognitie en toetsmomenten ligt. Tot slot vertelt de directeur: “Er zou meer ruimte moeten zijn om samen te beleven en vieren. We hebben een prachtig podium, een geluidsinstallatie, zelfs licht en rook, maar we hebben beperkte ruimte om het op te bouwen. Daarnaast past slechts een deel van de leerlingen in de gezamenlijke theatteruimte.”

Subsidiegelden van de provincie

De adoptie van het monument en alle activiteiten daaromheen waren een succes. De school heeft voor het project voor een tweede jaar subsidie bij de provincie aangevraagd. Een reactie van de provincie is nog niet binnen. Of het project dit schooljaar door kan gaan is onzeker. “Dat motiveert niet. Het eerste project is goed gegaan. Een uitgebreide verantwoording vind ik dan prima, maar voor een tweede jaar moet je helemaal van voor af aan beginnen.” Ook motiveert de provincie niet om zuinig met de

Cultuur = identiteit

middelen te zijn. “Je hebt een plan, voert het goed uit en bent zuinig met middelen. Je reserveert geld voor het zelfde project voor het volgende jaar. Maar als je het geld niet gebruikt, moet het terug naar de provincie.”

Toekomst

De school wil de tijd nemen om een definitieve cultuurvisie vast te leggen. Hiervoor gaat de ICC procesmatig te werk met collega's en externe partners. Ze hoopt dat na de bijeenkomst met scholen en de steunfunctie duidelijk is hoe de steunfunctie de scholen gaat ondersteunen. De ICC gaat binnenkort de interviews met de collega's in het team bespreken. Zo werkt ze langzaam toe naar het maken van keuzes om vervolgens de visie op cultuureducatie vast te leggen.

Verder wil de school de jaarklassen vaker door elkaar heen laten gaan. “De samenwerking tussen leerlingen van groep 3 en 8 is belangrijk. Er is iemand uit het museum die een project wil opzetten waarbij leerlingen uit groep 3 leerlingen uit groep 8 gaan rondleiden.” De school heeft positieve ervaringen met het inzetten van kinderen om een andere leeftijdsgroep te woord te staan. “Tijdens een markt ter ere van het monumentenproject had elke groep ook iets voorbereid om te presenteren aan andere leerlingen en ouders. Iets vertellen, iets zelf doen. Maar er waren ook leerlingen die workshops gaven.”

Reflectie

Scenario

De school is een 'scenario 1- onderweg naar scenario 2-school'. De school maakt op dit moment nog voornamelijk gebruik van het aanbod van de steunfunctie en andere partijen. De school bekijkt dit aanbod vooral om te experimenteren met wat wel en niet werkt en wil zo komen tot aanbod dat bij de visie van school past. Onder andere de steunfunctie moet hiervoor in een andere rol groeien. Op dit moment werkt zij nog niet vraaggericht. De steunfunctie onderzoekt wel of dit mogelijk is. De provincie zou ook haar rol ten opzichte van scholen kunnen bekijken. De subsidie-systeem van de provincie en de wijze waarop scholen met geld omgaan, zijn verschillend. De provincie wil een boekjaar afsluiten, waarbij het geld door subsidiënten moet uitgegeven zijn, terwijl een school geld reserveert voor een volgend schooljaar. De systematiek van de provincie stimuleert scholen niet om geld voor cultuureducatie efficiënt in te zetten.

MIA en cultuureducatie

De aandacht voor meervoudige intelligentie en adaptief onderwijs lijkt nu nog enigszins los van de ontwikkeling van de visie op cultuur te staan. Aangezien de school procesmatig met het formuleren van visies en het vormen van onderwijs bezig is, is de verwachting dat deze ontwikkelingen steeds meer naar elkaar toe gaan groeien. De school lijkt voldoende motivatie en energie in huis te hebben om duidelijke keuzes te maken op basis van een goed onderwijsconcept. •

Als je verdriet hebt, dan ga je schilderen

School 8: Netwerken en Onderwijsadviesdienst

school en omgeving

De protestants-christelijke school ligt in een oud boerendorp en bestaat sinds 1901. De school huist in een klein oud gebouw, een samenvoeging in 1974 van de kleuterschool en de lagere school. Voor groep 7 is een noodlokaal achter de school geplaatst. De lokalen zijn niet groot, waardoor een aantal groepen in de zogenoemde busopstelling zit, in rijen achter elkaar. De school is uit zijn jasje gegroeid. De oefenruimte voor het schoolorkest is het speellokaal van de kleuters. De docentenkamer wordt ingezet als werkplek voor het adaptief onderwijs. Binnen twee jaar krijgt de school een nieuw gebouw. Binnenkort worden bouwvoorstellen voorgelegd.

In totaal zitten er 240 leerlingen op deze school. De protestants-christelijke school heeft in het dorp nog twee collegascholen van een andere denominatie.

Het team bestaat uit achttien leerkrachten waarvan zes fulltimers en noemt zich hecht. Studiedagen en gezellige uitstapjes, maar ook ingrijpende gebeurtenissen, zoals het overlijden van leerlingen en ouders van leerlingen, hebben het team gevormd. De interne cultuurcoördinator (ICC): "Ik ben trots op de goede sfeer van de school. De contacten tussen het team, leerlingen en ouders zijn heel goed." Ouders zijn betrokken bij school. Zij brengen leerlingen naar activiteiten buiten school en helpen bij het handvaardigheidscircuit. Er is zelfs een 'oud-ouder' die op zestigjarige leeftijd de leerlingen leert solderen.

De school is met zijn eigen bestuur een 'eenpitter'. De directeur vindt dat een voordeel. Hij heeft ervoor gekozen geen adjunct-

directeur aan te stellen, maar diens taken te verdelen over de leden van het team. Deze mensen ontvangen hiervoor een gratificatie. Op de begroting staat standaard een post gratificaties. De directeur vindt het prettig dat hij overzicht heeft over de begroting. Samenwerking met andere scholen is er wel. De school behoort met 28 andere openbare en christelijke scholen tot een scholennetwerk. Het netwerk wordt gecoördineerd door een lokale onderwijsadviesdienst. De directeur zit ook in het directorenoverleg van christelijke scholen.

Fundament en bouwstenen voor cultuur in school

Onderwijsadviesdienst

In deze gemeente speelt de lokale onderwijsadviesdienst voor openbaar en christelijk onderwijs een belangrijke rol voor cultuur. De financiering hiervoor komt van de gemeente en het netwerk van 28 scholen. De scholen leveren een aantal formatieuren in, en daarvan kunnen vier consulenten van de onderwijsadviesdienst lessen in de diverse kunst disciplines geven. "De vier consulenten zijn eigenlijk eigen personeel", aldus de directeur.

De onderwijsadviesdienst coördineert ook werkgroepen met vertegenwoordigers van de verschillende scholen. Deelname van leerkrachten aan een werkgroep gebeurt op vrijwillige basis. Er zijn ook cultuureducatieve werkgroepen zoals een werkgroep muzikale vorming, een werkgroep theater/drama, een werkgroep schrijvers op school en een werkgroep kunst- en cultuureducatie. De dienst verzorgt, aangestuurd door de werkgroepen, het cultuureducatief aanbod.

den, kennis uitwisselen en scholen onderling meer samen gaan werken.

Interne cultuurcoördinator (ICC) en directeur

De directeur is sinds drie jaar in deze functie betrokken bij de school. Bij de onderwijsadviesdienst maakt hij deel uit van de werkgroep kunst- en cultuureducatie.

De ICC is de leerkracht van groep 7. Hij is sinds een paar maanden officieel ICC. Zijn taak is het bewaken van het cultuureducatieve aanbod in school. In de toekomst gaat hij ook bepalen welk aanbod moet worden behouden. “Het scheelt mij veel werk en de projecten moeten ook door de leerkrachten uitgevoerd worden”, verklaart de directeur. De ICC omschrijft zijn drijfveer als volgt: “Waardering voor wat ons eigen is. Bijvoorbeeld de link tussen Turkse volksdansen en de volkdansen uit ons verleden. Maar ook

genieten van ervaringen. De ervaring van de hoogte van een flat als je op het dak staat. Ervaren dat je in het theater bent.” De leerkracht gaat al jaren graag met zijn klas op pad. Dit kan kunst, cultureel erfgoed, maar ook de natuur betreffen. Een meisje uit groep 7: “We gaan met meester en moeders naar het bos. Dan kijken we naar paddestoelen. Meester vertelt er dan over.” Op www.schoolbank.nl vindt de ICC vergelijkbare uitspraken van oud-leerlingen over zichzelf terug. “De lessen bij meester [...] vond ik leuk, want je ging naar buiten.”

De ICC heeft geen uren voor zijn taak. Wel heeft hij een ochtend voor de ICT en wanneer hij tijd nodig heeft voor een vergadering bij of een opdracht van de onderwijsadviesdienst, regelt de directeur een vervanger voor de klas. “Op het moment dat de ICC niet meer op school zou werken, zou er veel wegvallen, zoals het schoolorkest en het bezoek aan natuurgebieden. De ICC pakt snel dingen op en trekt er met leerlingen op uit”, meent de directeur. Hij selecteert nieuwe collega’s nu op vergelijkbaar enthousiasme. “De interesse voor verschillende kunst-disciplines moet in je team zitten. Gelukkig zijn er net een paar nieuwe mensen. Zoals de nieuwe collega die veel interesse voor muziek heeft.” De directeur zou graag zien dat leerlingen live worden begeleid door een instrument. De nieuwe collega bespeelt diverse muziekinstrumenten. Hij heeft op verzoek van de directeur via markt-plaats een piano voor school gekocht.

¹⁵ Weer Samen Naar School (WSNS) is landelijk beleid dat zich richt op zoveel mogelijk leerlingen, eventueel met passende zorg, in de reguliere basisschool. Hiervoor werken scholen samen in zogenoemde WSNS samenwerkingsverbanden, waarin minimaal één school voor speciaal basisonderwijs zit.

Groep 6 krijgt les van meester Bert.

Een piano staat voorin de klas. Het is de vaste piano van de groep, maar wel te verplaatsen als de leraar in andere klassen muziek geeft. Hij draait het bord om, waar een lied opstaat uit de methode *Moet je doen*. “Joepie”, juichen de leerlingen in koor. Uit volle borst zingen ze mee.

Cultuur = wat we delen

Doen jullie veel aan muziek?

“Ja, met het blauwe gitaartje”, antwoordt het meisje. “Met wat?”, vraagt meester. “De ukelele, het zusje van....” Het meisje wijst onder-tussen naar een gitaar die op een kast ligt.

Meester pakt de gitaar en zegt: “Dan gaan we mijn favoriete kerkliedje zingen. Ga maar staan.” Met veel plezier wordt *He’s got the world in his hand* gezongen.

Doe je dit vaak?, vragen wij aan meester Bert. “Op dinsdag krijgen de leerlingen theorieles muziek. Het ervaren en beleven komt tussen de lessen aan de orde.”

Wat zou je willen veranderen aan school?

“Meer geschiedenis met de meester”, antwoor-den meerdere kinderen.

Wat is het dan toch met die geschiedenisles van de meester?

Het blijkt het verteltalent van de leerkracht te zijn. De geschiedenisthema’s worden in verhalen gegoten.

“Aan het einde van de les vertelt de meester een verhaal, dan stapt hij in de tijdmachine en vertelt over bijvoorbeeld ridders, een van de thema’s uit de geschiedenismethode *Bij de tijd*”.

Cultuur is wat mij gemaakt heeft tot wat ik ben

Alle disciplines

De school besteedt aandacht aan alle kunst disciplines. Structurele aandacht in de klas voor beeldende vorming, muziek en drama is er dankzij de methode *Moet je doen*. Om de week komt een consultant van de onderwijsadviesdienst om les te geven, de week erna geeft de eigen leerkracht de les. “Zo ontstaat inspiratie en uitwisseling”, vertelt de directeur. De consultant vraagt altijd aan de leerkracht of hij een les uit de methode zal geven of uit eigen repertoire”, aldus de ICC. De onderwijsadviesdienst organiseert ook teambijeenkomsten over kunst disciplines.

In het verleden bood de school geen dans en drama aan. De oorzaak lag in de christelijke achtergrond van de school en ouders. Nu wordt drama wel gegeven en gaan leerlingen naar theater- en dansvoorstellingen. “De ouders zijn enthousiast. Het zijn andere ouders dan twintig jaar geleden. Gelovig, maar wel van deze tijd. In de kerk wordt ook gedanst, dus mag dat op school ook. Presentaties van leerlingen vinden ook plaats in de kerk. Dan zetten we alle stoelen aan de kant”, vertelt de directeur enthousiast. “We zagen het als een tekort dat we geen dans en drama aanboden. Een ontbrekende doorgaande leerlijn. De onderwijsadviesdienst en de andere scholen uit het netwerk hadden voor deze discipline een goed aanbod samengesteld en wij deden niet mee! Nu dus wel. Dit is geen omslag maar gewoon zo gegroeid. Dit is ook te danken aan de mensen van de onderwijsadviesdienst. Ik zou meer van hen in school willen hebben. Je kan niet alles zelf doen”, verzucht de directeur.

Museumbezoek gebeurt in tegenstelling tot theaterbezoek incidenteel. De ene keer wordt het vooraf gepland, zoals een bezoek

aan het verzetsmuseum. De andere keer wordt de ICC door een folder op het idee van een bezoek gebracht.

Subsidie en cultureel erfgoed

De subsidie Versterking Cultuureducatie Primair Onderwijs was voor de onderwijsadviesdienst en de scholen aanleiding om te onderzoeken welk cultuureducatief aanbod er in de scholen ontbrak. “Cultureel erfgoed in de omgeving van de school bleek een blinde vlek”, vertelt de directeur. Op dit moment wordt het aanbod ontwikkeld. De cultuurdag voor teams van de onderwijsadviesdienst stond daarom in het teken van cultureel erfgoed. “Eerst de leerkrachten prikkelen. Na de cultuurdag zijn we op zoek gegaan naar mensen die leerlingen kunnen inspireren. We hebben iemand gevonden die geweldige verhalen over schaapskooien weet. En een oud-collega die veel kennis heeft over gebouwen in de omgeving. We hoeven dus niet alleen naar de grote stad.”

De directeur vindt het feit dat “je niets moet” positief aan de Regeling. “Het verhaal wordt omgedraaid. Als je succesvolle cultuureducatie wilt, kun je de subsidie aanvragen.”

De school krijgt ook geld voor het project Grassroots en geld van de provincie voor een project met een kunstenaar in de klas. De school ontvangt geen ouderbijdrage voor cultuur. “Misschien later als we bijvoorbeeld kiezen voor museumbezoek voor drie groepen. Dan kunnen we dit aan ouders vragen. Dit hebben we ook met schoolzwemmen gedaan. De gemeente betaalt dit niet meer. Nu betaalt de school de helft van de kosten en ouders de andere helft”, licht de directeur toe.

De school en zijn keuzes

Visie: adaptief onderwijs

In de gemeente werken alle scholen met een onderwijsmodel waarin “omgaan met verschillen” speerpunt is. Dat betekent dat scholen:

- aansluiten bij de onderwijsbehoefte van leerlingen
- gebruik maken van uiteenlopende materialen en instructieroutes
- leerlingen uitzicht bieden in groei van de eigen mogelijkheden
- leerlingen medeverantwoordelijk maken voor het eigen leerproces¹⁶

De scholen gebruiken hiervoor onder andere het zelfstandig werken als doel en middel. Bij het zelfstandig werken gaat het ondermeer om samenwerken, overleggen, zelf oplossingen bedenken, keuzes maken en eigen verantwoordelijkheid. “Zelfstandig werken kunnen we goed!”, vindt een leerling uit groep 7. De leerkrachten organiseren in hun klas andere werkvormen, zoals werken met taakkaarten en instructies geven aan kleinere groepen.

Omdat het schoolgebouw en de klassen klein zijn, is er weinig uitwijkmogelijkheid om leerlingen adaptief onderwijs te bieden. De directeur zou graag de creatieve vakken vaker volgens de principes van het adaptief onderwijs willen aanbieden. Nu worden deze hoofdzakelijk klassikaal aangeboden. Wel werken de leerlingen de opdrachten in groepjes uit, waardoor het kind zijn eigen creativiteit meer kan ontwikkelen. In het nieuwe gebouw wordt rekening gehouden met de ambities van de school.

De directeur is trots op de zorg voor de cognitieve ontwikkeling van de leerlingen. “De intern begeleider zorgt goed voor de leer-

lingen die boven of juist onder het gemiddelde zitten.”

Protestants-christelijk geloof

In de gemeente is deze school een van de tien protestants-christelijke scholen. De directeur zit in een directeurenoverleg met deze negen andere scholen.

De school hecht grote waarde aan de waarden en normen die in de bijbel staan en draagt deze over aan de kinderen. In de school wordt twee à drie keer per week voorgelezen uit de bijbel, elke ochtend starten de klassen gezamenlijk met een gebed en het zingen van bijbelliederen. De leerlingen sluiten de dag af met een gebed in de eigen groep.

De leerkracht vult de godsdienstmethode *Gebed op maandag* naar eigen inzicht aan. Naast ‘het omgaan met de bijbel’ leren leerlingen geestelijke stromingen te onderscheiden met als doel ze respect voor andere godsdiensten en de eigen godsdienst mee te geven.

Friese taal

Veel leerlingen spreken Fries. Friese taal is op de school geen speerpunt, maar wel een aandachtspunt. De provincie stimuleert extra aandacht voor het Fries door begeleiding aan scholen te subsidiëren. “Fries is een directe link naar cultuur.” De directeur vindt het belangrijk dat leerlingen ervaren wat belangrijk en leuk in Friesland is. “Fries lezen is belangrijk, maar moeten leerlingen Fries kunnen schrijven? Fries examen doen? Dat is de vraag.” Dat kinderen die Fries spreken slechter Nederlands spreken, ontkent de directeur.

¹⁶ Uit een visiestuk over Adaptief onderwijs op de schoolwebsite.

Cultuureducatie is met elkaar op pad gaan. Thema's en de seizoenen zijn kapstokken voor cultuureducatie. Uwideevancultuur. Het is mooi om te zien hoe anders kinderen zijn, wanneer ze met kunst en cultuur bezig zijn in plaats van rekenen. Schrijven, exposities maken, allerlei instrumenten bespelen, het aanbod is enorm. Kids van verschillende culturen werken samen projecten uit.

“Iemand die slecht in Nederlands is, is ook slecht in Fries. Iemand die goed is in Nederlands is ook goed in Fries. Dat heeft meer met taalgevoel te maken.”

ICT

De ICC: “We hebben veel computers, laptops en een draadloos netwerk. We zijn geen voorhoedeschool, maar hebben wel faciliteiten.” In groep 8 maken leerlingen voor hun spreekbeurt een PowerPoint-presentatie. Een consulent van de onderwijsadviesdienst heeft met de leerlingen van groep 6 en 7 computerkunst gemaakt; met het computerprogramma Paint hebben ze posters gemaakt. Hierbij zochten ze materiaal via internet. De leerkracht van groep 7 geeft deze les nu in het handvaardigheidscircuit. “We proeven eraan en dan krijgt de activiteit een plek in het onderwijsprogramma”, vat de ICC samen. Leerlingen gebruiken Paint nu thuis ook en zijn er positief over.

Uitwerking in de school

Kunsteducatie op school

De directeur en zijn team vinden het belangrijk dat leerlingen van groep 1 tot en met groep 8 kennis maken met beeldende kunst, dans, drama en muziek. Kinderen gaan naar voorstellingen, tentoonstellingen en ontvangen beeldend kunstenaars en schrijvers in de klas. De werkgroep cultuureducatie bij de onderwijsadviesdienst bepaalt dit aanbod. De consulenten van de dienst begeleiden projecten en voeren veel ervan uit.

Soms regelt de onderwijsadviesdienst extra geld. Bijvoorbeeld voor het project *kunst uit de klas*, waarbij kunstenaars de leerlingen hun werkwijze leren toe te passen en leerlingen op bezoek laten

komen in hun atelier. In deze school was er twee jaar een kunstenares die leerlingen een logboek liet bijhouden over hun creatieve proces en wat zij erbij voelden. “Dit vonden de leerlingen moeilijk. Er kwamen veel dingen boven, zoals een echtscheiding of het verlies van een broertje. Ook andere dingen die ik niet eens wist. Het contact met de leerling krijgt meer diepgang”, vertelt de ICC. De eindresultaten, een plaquette van elke leerling, zijn geëxposeerd in het dorpshuis, bejaardenhuis en nu hangen ze aan de buitenkant van het noodlokaal. Ondanks dit succes gaat het project dit jaar niet door. “Een jaartje niet, want het is heel intensief. Door de ontbrekende onderwijservaring vraagt zo’n kunstenaar veel tijd. Je bent veel begeleidingstijd kwijt”, aldus de directeur. Naast dit project krijgen de leerlingen les uit de methode *Moet je doen*, die is gericht op beeldende vorming, muziek en drama.

Muziek

De school biedt instrumentale muzikale vorming (IMV) aan. In groep 5 maken leerlingen kennis met allerlei instrumenten zoals gitaar, viool, blaasinstrumenten en slagwerk. In groep 6 kiest elke leerling voor een instrument. De hoop is dat leerlingen zo doorstromen naar de muziekschool. Of dit zo werkt weet de school (nog) niet. Het project is erg kostbaar. Dit schooljaar krijgen de leerlingen maar tot kerst IMV. Volgend jaar biedt de school het vak weer het hele jaar aan, maar dan met minder instrumenten. In groep zeven kiezen leerlingen of ze in hun vrije tijd met muziek verder willen. Om toch iets te bieden, is er een schoolorkest opgezet waaraan leerlingen van groep 5 tot en met 8 vrijwillig mee kunnen doen. De instrumenten huurt de school van de muziekschool. Of het zijn instrumenten van school of van de leerlingen zelf.

Projectweek

Twee keer per jaar, in het voor- en najaar, zijn er projectweken die twee weken duren. Een projectweek had bijvoorbeeld het thema Friesland. Leerlingen hebben gekeken naar het cultureel erfgoed over de hele provincie, zijn naar musea en de provinciale staten geweest, maar hebben ook gefierljept. Dit jaar is het thema *beeldende kunst*. De leerlingen gaan naar musea, kunst bekijken en beeldenroutes lopen.

Tijdens projectweken wordt gezocht naar verbindingen tussen de verschillende vakken, ook met rekenen en taal, maar dit is uitzonderlijk. “De inspectie zit boven op de reken- en taalresultaten. Daarom houden wij ons met rekenen en taal aan de methode. En daar voelen we ons ook wel prettig bij”, aldus de directeur. “Natuurlijk zou ik voor een project over wandelpaden in de omgeving het liefst twee hele dagen vrijroosteren. Toch vraag ik de leerkracht zich aan zijn rooster te houden.”

Excursies

Groep 8 gaat elk jaar naar Amsterdam. Dan gaan de leerlingen onder andere naar het Science Centre NEMO en het scheepvaartmuseum. Door omstandigheden is het een keer niet doorgegaan. “De kinderen waren erg teleurgesteld”, volgens de ICC. “Een Amsterdamse school kan echt veel. Ze hebben alles bij de hand”, verzucht de directeur. Leerkrachten bepalen zelf of ze excursies buiten de school organiseren voor hun groep. Leerkrachten in de bovenbouw regelen eerder excursies dan die in de onderbouw, omdat veel leerkrachten het lastig vinden met jonge kinderen op stap te gaan.

Een school wordt een culturele

Knelpunten volgens de school

- Het vervoeren van kinderen en de te overbruggen afstanden belemmeren soms een activiteit buiten school. Dit geldt vooral voor de onderbouw.

- “Door de grote nadruk die de inspectie legt op rekenen en taal ben je als school daarop gefocust. Al die andere zaken worden dan bijzaak en dat vind ik slecht”, zo meent de directeur.

- Het verdwijnen van de onderwijsadviesdienst is negatief voor wat ontwikkeld is voor kunsteducatie. De directeur: “We vechten voor een steunpunt dat de kunsteducatie kan blijven coördineren. Een investering die weer ten goede komt aan alle 28 scholen.”

- Het schoolgebouw heeft weinig mogelijkheden voor allerlei culturele activiteiten. “Als je muziek maakt, zorg je altijd voor overlast. Er is weinig ruimte en het is gehorig. De directeur zal er niks van zeggen, maar hij zit er naast als het orkest oefent”, vertelt de ICC. Dit probleem wordt met de komst van de nieuwbouw opgelost.

Toekomst

Over twee jaar heeft de school een nieuw gebouw. Dit gebouw moet het adaptieve onderwijs in de school ondersteunen. Over de toekomst zegt de directeur: “We zijn vier jaar geleden met adaptief onderwijs begonnen en plukken er nu de vruchten van. Wij hebben veel, maar liefst twaalf, rugzakleerlingen die we goed kunnen opvangen. Nu willen we het adaptief onderwijs in de klas verder uitwerken. We experimenteren op sommige momenten met de

groepssamenstellingen. Bijvoorbeeld de groep 3 met 31 leerlingen in twee groepen verdelen of als groep bij elkaar houden en op momenten in niveaugroepen uit elkaar gaan. Het nieuwe gebouw moet deze vorm van onderwijsorganisatie straks ondersteunen.”

Adaptief onderwijs in de school richt zich nu vooral op de cognitieve vaardigheden van leerlingen. De directeur hoopt dit ook naar creatieve vakken uit te breiden. Op dit moment werken kinderen tijdens de creatieve lessen wel in groepjes. De directeur hoopt in de toekomst creatieve middagen met een gevarieerd aanbod te kunnen bieden. “Basisvaardigheden staan hierin wel centraal. Verdieping kan in de eigen groep plaatsvinden.” Hij droomt van een geluidsdichte ruimte in het souterrain van het nieuwe gebouw voor muziek, handvaardigheid en techniek.

Verder is het een wens dat de maandopening met muziek en toneel voor groep 3 tot en met 8 grootser en vaker te realiseren valt. Ook hoopt de school de ingezette aandacht voor cultureel erfgoed verder uit te bouwen.

Reflectie

Scenario

Leerkrachten vinden de school een scenario 2-school, omdat ze heel bewust kiezen wat ze in school halen. De directeur nuanceert dit: “Sommige activiteiten komen niet terug of het materiaal en werkbladen die de werkgroepen aanbieden worden niet gebruikt. Hierdoor is het soms te vrijblijvend.” Excursies zijn ook vrijblijvend, omdat leerkrachten zelf bepalen of ze met de leerlingen iets buiten de deur ondernemen. Voor de ene leerkracht is dit eenvoudig, een ander vindt dit lastig.

leefomgeving door cultuurwerk

De school is een scenario 1- onderweg naar 2-school. Met de plannen voor de nieuwbouw en het verder ontwikkelen van adaptief onderwijs werkt de school aan voorwaarden voor een gedegen culturele vorming van de leerlingen.

Het team maakt bewuste keuzes voor cultuureducatie. De school zit samen met andere scholen en de onderwijsadviesdienst in een structuur die ervoor zorgt dat de activiteiten en de lessen van de consulenten als van de school voelen. Dit is feitelijk ook zo, omdat de school uren voor de onderwijsadviesdienst beschikbaar stelt. De vraag is of het netwerk van scholen sterk genoeg zal zijn om het cultuureducatieve aanbod met de consulenten gezamenlijk te bekostigen, wanneer de onderwijsadviesdienst is opgeheven. Dit is ook een zorg van de school.

In de lijn van de inspectie legt de school nadruk op de resultaten van de cognitieve vakken rekenen en taal, maar er is ook aandacht voor kunstdisciplines en het verweven van deze disciplines in het onderwijsprogramma. De grotere cognitieve gerichtheid uit zich in het vasthouden aan roosters en methodes. Dit staat experimenten en het leggen van verbanden tussen cultuur en het onderwijsprogramma in de weg. De directeur zou graag een aantal lesdagen vrijroosteren voor een bepaald verdiepingsproject maar durft het niet aan. Misschien dat deze uitdaging aangegaan kan worden wanneer de school zich verder ontwikkelt in de nieuwbouw. •

School 9: De leertheorie

Omschrijving school

We bezoeken een openbare basisschool die zich profileert met ontwikkelingsgericht onderwijs (OGO). Bij aankomst zien we een leeg plein, zonder hek eromheen. Iets verderop zien we een andere school met daaromheen wel een hek. Tussen de twee scholen ligt een grasveld. Het is niet duidelijk bij welke school het veld hoort. Het ontbreken van het hek lijkt een metafoor voor de werkwijze van de school. In OGO is het niet voor iedereen altijd even duidelijk waar leren begint en ophoudt of waar spelen spelen is en spelen leren wordt. Het is woensdagochtend tien uur. In de school heerst een georganiseerde chaos: alle klassendeuren staan open en door het hele gebouw heen zijn groepjes kinderen aan het werk. Ze zitten over hun boeken gebogen. Hier en daar geeft een leerkracht uitleg. Om elf uur is het rustiger in school. De deuren zijn weer dicht en de kinderen zijn allemaal terug in hun klas. Een uur later verspreiden de kinderen zich weer door het gebouw. In de school hangt een geur van gebakken wafels, die uit de richting van de kleuterklassen komt.

Er zitten ongeveer tweehonderd leerlingen op de school, van wie een kwart allochtoon is (zestien nationaliteiten). De helft van alle leerlingen komt uit sociaal zwakke milieus en vereist extra zorg. Het schoolgebouw is laagbouw in de vorm van een L. In het gebouw ligt een grote ruimte die met schuifdeuren naar de klaslokalen groter is te maken. De indeling en de inrichting van de school ondersteunen het OGO met speelhoeken en hoeken met werkplekken. De school ligt in een gemeente van zes dorpen met in totaal 19.552 inwoners. In deze school is de aandacht voor kunst en cultuur een vanzelfsprekend gevolg van de keuze voor OGO.

Fundament en bouwstenen voor cultuur in school

Ontwikkelingsgericht onderwijs (OGO)

Sinds schooljaar 1998/1999 werkt de school vanuit de principes van het OGO, waarin het ontwikkelen van het gehele kind centraal staat. Hierbij nemen de leerkrachten de aanwezige kennis van het kind als vertrekpunt. In de praktijk werken ze met thema's en themahoeken in de klas. De ontwikkelingen van kinderen worden sinds kort bijgehouden in leerlingportfolio's.

Vier jaar geleden heeft de directeur bewust voor deze school gekozen. In het OGO kan hij zich helemaal vinden. Zijn droom is het doorbreken van klassikaal onderwijs. "Het vakgebied techniek vind ik een goed voorbeeld van OGO omdat het daarbij gaat om ontdekken en onderzoeken." De directiekamer puilt dan ook uit met techniekkasten, maar ook met resultaten van kunstprojecten en aankondigingen voor cultuurprojecten. Op de vraag hoe hij het overzicht op alle leeractiviteiten behoudt, antwoordt hij dat hij en de leerkrachten in een oogopslag zien of er wel of niet geleerd wordt: "Alleen moet je wel af van het idee dat een leerling meer leert wanneer hij of zij stil is". Hij houdt de einddoelen goed in de gaten. De kerndoelen worden regelmatig als checklist gebruikt. Om de leerresultaten van leerlingen te garanderen, worden kerndoelen, lessen en de doelen van het OGO naast elkaar gelegd en vergeleken. De school maakt gebruik van een doelencirkel met daarin de doelen van het OGO, zoals samenwerken, redeneren, problemen oplossen, inhouden ordenen, teksten beoordelen en opzetten en communiceren. Op deze wijze wordt gekeken of de einddoelen van school en de praktijk in de klas overeenkomen.

"De keuzes voor culturele activiteiten maken we volgens de principes van het OGO en de onderwijsbehoeften van de kinderen. Dit betekent dat er een culturele activiteit wordt georganiseerd wanneer het kind erom vraagt, als die op dat moment in de actualiteit past van het onderwijsprogramma of past in de ontwikkeling van de klas, of een groep uit de klas", aldus de directeur.

Consulente cultuureducatie bij bestuur

Het bestuur van de dertien scholen waartoe deze school behoort, heeft een consulente in dienst genomen om cultuureducatie op scholen te ontwikkelen. Scholen kunnen hun wensen kenbaar maken bij de consulente, die kijkt of zij passend aanbod kan vinden. Ze wordt hierbij gevoed door een denktank van leerkrachten uit de dertien betrokken scholen. De consulente weet dus wat er speelt op gebied van cultuureducatie en wat er leeft in de scholen. Het lijkt de directeur een lastige taak. "Niet alle directeuren hebben dezelfde opvattingen over onderwijs en de plek van cultuureducatie hierin. Elke benadering vraagt weer om ander cultuureducatief aanbod."

Interne cultuurcoördinator (ICC)

De leerkracht voor de kleuters is de ICC van de school. Net als de directeur heeft ook hij bewust voor deze school gekozen. Op de vraag wat goed is aan de school, antwoordt de ICC: "Dat je jezelf kunt zijn." De ICC is een veelzijdige persoonlijkheid. Hij is een actief amateur-acteur en zit namens de school in de denktank van de consulente. Daarnaast volgt hij een managementcursus en coördineert hij grote cultuureducatieve projecten, is hij de algemeen coördinator van de onderbouw, is hij lid van de regiegroep praktijkconcept

Kansrijke taal en is hij verantwoordelijk voor de ICT in de school. Om al deze taken te kunnen doen, is hij twee dagen in de week vrijgeroosterd. Doordat er voor zijn taken uren beschikbaar zijn, is het makkelijker bij een eventuele uitval een vervanger te vinden.

De school en zijn keuzes

Visie

Het motto van deze school is: *Niet apart, maar samen leren. Samen waar het kan, apart waar het moet*. Met andere woorden: zelfstandig leren, samen leren en op eigen niveau leren. Leerlingen vinden het op eigen niveau werken een verademing en noemen het een van de goede aspecten van school, omdat ze niet zo lang hoeven te wachten. Een jongen uit groep 4: "Af en toe legt meester nog teveel uit vóór de klas. Dan zeggen wij er wat van. Hij heeft beloofd dat het beter gaat", vertelt een jongen uit groep 4.

"Als school hechten wij geen al te grote waarde aan vooraf vastgelegde programma's, eindtermen en Cito. Belangrijkere vragen zijn: wat weet je, wat wil je weten en hoe kom je het te weten", aldus de directeur. De lessen worden rondom thema's opgebouwd. De leerkrachten weten goed wat zij van leerlingen kunnen verwachten. Methodes zijn in deze school niet richtinggevend, maar functioneren eerder als een bronnenboek.

De school zoekt steeds naar mogelijkheden hoe het onderwijs kan verbeteren. Allochtone kinderen, kinderen uit sociaal zwakkere milieus en landelijke ontwikkelingen zoals WSNS¹⁷ maken het volgens de

¹⁷ Weer Samen Naar School (WSNS) is landelijk beleid dat zich richt op zoveel mogelijk leerlingen, eventueel met passende zorg, in de reguliere basisschool. Hiervoor werken scholen samen in zogenoemde WSNS samenwerkingsverbanden, waarin minimaal één school voor speciaal basisonderwijs zit.

Leerlingen zijn meer gemotiveerd om sommen

school noodzakelijk onderwijsbehoeften van een kind voorrang te geven boven de einddoelen. “Immers: heeft een kind dat niet voldoet aan deze eindtermen gefaald? Veeleer moeten we kijken naar waar de kinderen toe in staat zijn, wat ze wel kunnen en hoe we hun ontwikkeling kunnen stimuleren”, aldus de directeur. “Het proces is voor de school belangrijker dan het eindresultaat. Vaak zie je kinderen beter presteren tijdens het proces dan bij de eindpresentatie”, licht de ICC toe. Ook blijkt dat veel kinderen die in de cognitieve vakken minder goed uit de verf komen bij culturele activiteiten juist wel goed presteren. De directeur: “Ik ben trots op de mondigheid van de kinderen van mijn school. Ze lossen dingen zelf op en hebben een positieve kijk op de maatschappij.”

Ontwikkelingsgericht onderwijs (OGO)

De school is in de kleutergroepen gestart met OGO. In de kleutergroepen zijn de leerkrachten nu bezig met evaluatie en verdieping van opgedane ervaringen. De leerlingen werken vanuit thema's die aansluiten bij hun beleavingswereld. Het spel in de diverse hoeken is een belangrijke drijfveer om taal en de sociaal-emotionele ontwikkeling te stimuleren. In groep 3 en 4 werken leerlingen vooral in de middag ontwikkelingsgericht. Ook hier zijn thema's en hoeken belangrijk. In groep 5 tot en met 8 experimenteren leerkrachten met het OGO, vooral met de wereldoriëntatiemethode *De grote reis*. De school is blijvend bezig de principes van OGO te verbreden en verdiepen.

Kansrijke taal

De school voert het praktijkconcept *Kansrijke taal*. Dit is geen methode, maar een aanvulling op de taalmethode en werkt net als

OGO met hoeken en werkplekken. Deze aanpak gaat uit van zes redenen waarom mensen taal gebruiken, zoals ‘communiceren’ en ‘verbeelden en fantaseren’. Kinderen van de school zijn positief over *Kansrijke taal*. Ze vinden de opdrachten leuker dan de opdrachten uit de taalmethode. “De opdrachten uit de oude methode zijn saai”, vertellen leerlingen.

Waarborging

Het grootste deel van de leerkrachten is ingevoerd in het OGO en de ontwikkelingskoers van de school. Startende collega's hebben doorgaans even tijd nodig om te wennen aan het lesgeven zonder vaste methode. De methodeafhankelijkheid probeert de directeur te doorbreken door met leerkrachten hierover te spreken, de onervaren leerkrachten met meer ervaren leerkrachten thema's te laten ontwikkelen en cursussen aan te bieden. Als het personeel eenmaal gewend is, toont het grote betrokkenheid en is er weinig uitval door ziekte.

De ontwikkelingstrajecten zoals OGO en *Kansrijke taal* worden uitgebreid geëvalueerd. De culturele activiteiten, als onderdeel hiervan, ook.

Uitwerking in de school

Dagindeling

Met de uitgangspunten individuele ontwikkeling en zelfstandig werken op eigen niveau, kiest de school ervoor om voor de ochtendpauze leerlingen hun instructie te geven, zodat ze na de pauze zelfstandig aan het werk kunnen. 's Middags krijgen de leerlingen vakken als wereldoriëntatie en creatieve vakken.

te maken, als er ruimte is voor zingen en drama.

Culturele activiteiten

Naast de culturele activiteiten die in het kader van OGO en *Kansrijke taal* plaatsvinden, is er ook een aantal vaste culturele activiteiten in het schooljaar, zoals:

- Presentatie aan ouders. Dit kan een tentoonstelling zijn, maar ook een liedjesavond.
- Theaterbezoek.
- Groep 4 gaat wanneer katholieke kinderen ter communie gaan naar de kerk en de moskee en leert over andere geloven.
- Poëzie. De leerlingen schrijven allemaal elk jaar een gedicht en doen mee aan de poëziewedstrijd van Stichting Kunst en Poëzie. Wanneer het mogelijk is, wordt er een bezoek van een schrijver aan verbonden.

De directeur wijst erop dat leerlingen van zijn school die de poëziewedstrijd winnen vaak allochtone kinderen zijn. “Deze leerlingen gaan puurder met de taal om.” Kinderen vinden de aandacht voor poëzie erg leuk.

De school organiseert zelf ook grote cultuureducatieprojecten samen met andere tot het bestuur behorende scholen en de consulente cultuureducatie. Dit zijn projecten die niet elk jaar terugkomen. In het schooljaar 2004/2005 was dit een groot theaterproject waarvoor leerlingen auditie moesten doen en ook taken kregen bij het maken van een decor, de kleding of grime. De ICC heeft positieve ervaringen met het effect van een dergelijk project. “Ik zag tijdens de auditie een verlegen meisje het podium opkomen. Toen ze ging dansen leek het of de energie eraf vloog. Ook was er een meisje dat heel verlegen haar gedichtje voorlas. Het meisje was zelf niet zichtbaar, omdat ze het blad voor haar gezicht hield. Na wat aanwijzingen

Wat is het leukst op school?

Vier leerlingen uit verschillende groepen noemen het schoolkamp. Daarna komt de excursie naar de Rabobank en poëzie.

De onderwerpen waarover ze bij de poëzielessen hebben geschreven, variëren van ruzie tot dieren, zingen en zoiets vervelends als wachten.

Een meisje uit groep 7 legt uit: “Het is moeilijk om te bepalen waarover je gaat schrijven en daarna hoe je moet schrijven. Ik schrijf thuis wel eens gedichten in een apart schrift als ik daar zin in heb.”

Een jongen uit groep 4 heeft geluk gehad doordat zijn broer de poëziewedstrijd heeft gewonnen en ze met de familie naar het Land van Ooit mochten. Wel voegt hij er snel aan toe: “Het gaat om de lol van het dichten en als je wint is het leuk.”

Knelpunten volgens de school

De directeur vindt dat wanneer je kinderen wilt ontwikkelen, je leerkrachten ook moet blijven ontwikkelen. Hiervoor is te weinig tijd. De directeur zou daar meer aandacht aan willen geven op teamniveau en individueel. Ook zou de directeur meer in de klas willen kijken om het leerproces van leerlingen te volgen. “Kortom ik wil meer tijd voor onderwijsinhoudelijke zaken.”

Ouders zijn steeds minder beschikbaar om kinderen te brengen of halen in schooltijd. Het vervoer wordt daarom begroot bij culturele activiteiten of het komt uit de algemene reserve. Activiteiten worden niet afgezegd ondanks de hoge kosten. Ouders betalen bij. Ze weten dat theater bij deze school hoog in het vaandel staat. De vraag om één euro per kind, maximaal vijf keer per jaar, is bij ouders bekend. Dit blijkt beter te werken dan in

Cultuureducatie staat in het teken van

van mijn kant droeg het meisje vol vertrouwen het gedicht uit haar hoofd voor.” Dit zijn ervaringen waar de directeur en ICC van genieten. “Hier doe je het voor”, aldus de ICC.

Dankzij de ontwikkelingsgerichte aanpak integreert cultuur soms onverwacht in de zaakvakken. De ICC verving in een hogere groep een collega. Hij kent deze goed door het bovengenoemde grote theaterproject. Tijdens de rekenles schoof hij het werkboek opzij en ging de kosten van het theaterproject met de leerlingen berekenen. “Wat het huren van de stoelen kost, als de prijs per stoel bekend is. De leerlingen waren verbaasd over de totale kosten van het project.”

Realisatie projecten

Er wordt eerst gekeken wat het team wil gaan doen, en pas daarna wat het kost en waar de middelen vandaan kunnen komen. De school vond tot nu toe verschillende bronnen:

- Digitale camera's zijn gewonnen met een fotowedstrijd van Jantje Beton. De camera's worden weer gebruikt voor anderen projecten.
- Er is geld gewonnen met de poëziewedstrijd waarmee een schrijver op school is uitgenodigd.
- Een techniekkoffer heeft de school van DSM geleend.
- De schoollokalen worden na schooltijd verhuurd voor bijvoorbeeld het geven van cursussen typen en Engels.

In de exploitatie van de school is ruimte gemaakt voor culturele activiteiten. Als er geen middelen zijn, informeert de directeur bij het bestuur of er mogelijkheden zijn. Ook hebben de directeur van de school en die van het algemeen bestuur een netwerk van mensen die weten waar materialen en financiële middelen zitten.

één keer vijf euro aan de ouders te vragen.

Toekomst

Te organiseren activiteiten worden bepaald door vragen die uit het onderwijs en de groepen voortkomen. Deze vragen zijn nu nog niet bekend.

Het theaterpodium in de centrale ruimte is aan de kleine kant. De ICC heeft de wens dat er een groter podium komt zodat er meer mogelijkheden zijn voor de presentaties aan ouders.

Reflectie

Scenario

Deze school is een scenario 2-school. De school biedt culturele activiteiten aan kinderen aan vanuit de onderwijsuitgangspunten en lesinhoud. Nadruk ligt op de vraag van de leerlingen. Kinderen houden van muziek, tekenen en bewegen. Creativiteit zit van nature in kinderen en de school sluit daar op aan. De leervraag van leerlingen ontstaat door de ontwikkelingsgerichte aanpak in de school en *Kansrijke taal*. Culturele activiteiten volgen als vanzelf uit deze twee ontwikkelingstrajecten. In het team is er daarom ook geen discussie of ze iets aan cultuur moeten doen. Het vloeit voort uit de gekozen onderwijsvisie.

Kansen en knelpunten

Op deze school lijken kansen knelpunten en knelpunten kansen. De uitgangspunten van OGO zorgen voor lesaanbod op basis van de leervraag van leerlingen en zaken die in de actualiteit spelen. In het geval van cultuureducatie betekent dit dat culturele activiteiten vanzelfsprekend onderdeel van het lesprogramma zijn. Het

geloof en vertrouwen.

cultuurbeleid van de school staat niet op papier. “Omdat cultuur van onderaf moet komen”, aldus de directeur. Dit heeft als nadeel dat bepaalde disciplines niet aan bod komen. Taal- en rekenonderwijs ligt in grote lijnen vast, bij wereldoriëntatie en de kunstzin-nige oriëntatie is dat minder het geval. Dit maakt dat er geen garantie is dat leerlingen bepaalde culturele activiteiten zullen meemaken. Dit wordt voor een deel wel voorkomen met de vaststaande onderdelen zoals theaterbezoek en de poëziewedstrijd. Maar niet iedereen zal de les van de ICC over de begroting van het theaterproject meemaken. Ten eerste omdat het theaterproject niet terug hoeft te komen. Ten tweede omdat de kleuterleerkracht die het theaterproject organiseerde toevallig op dat moment een collega in de bovenbouw verving. En ten derde omdat het OGO zich in de bovenbouw op wereldoriëntatie richt en niet op rekenen.

Verder zijn in deze school knelpunten kansen, omdat de school eerst ideeën heeft en daarna pas kijkt waar de middelen vandaan moeten komen. De school organiseert wat belangrijk is en laat zich hierbij niet belemmeren door financiële beperkingen. De directie van de school en het bestuur zijn hierbij de drijvende krachten. •

Omschrijving school

In het centrum van een grote stad ligt de openbare basisschool, net achter een straat met diverse kunstinstellingen. Een groot beeldende-kunstmuseum op loopafstand en een theater om de hoek zijn slechts twee voorbeelden.

De school ligt aan een groot plein met aan een kant herenhuizen met statige trappen. Een kleine, kleurrijke, goed verzorgde kleuterspeelplaats ligt direct voor het schoolgebouw. Bij binnenkomst van het in de jaren zeventig gebouwde hoofdgebouw is niet gelijk duidelijk hoe het in elkaar zit. Er is een centrale ruimte: een meerhoekige kuil met de randen als zitplek, waar vijf lokalen op uitkomen. De centrale ruimte is van origine het speellokaal van de kleuters, maar wordt ook voor andere activiteiten gebruikt.

School 10: Kunst als profiel

Vandaag oefent groep 8 er musicalliedjes. Een trap in de centrale ruimte gaat naar de eerste etage met nog eens vier klaslokalen en een grote lichte docentenkamer. In de docentenkamer kijkt een wandbreed raam uit op de centrale ruimte beneden. De school heeft ruimtegebrek. In de jaren tachtig is er een vleugel aangebouwd. Sinds 2005 staan portal cabins met vier noodlokalen buiten de school. Het aantal aanmeldingen blijft toenemen. Er zitten circa vierhonderd leerlingen op de school, met ouders van verschillende afkomst en opleidingsniveaus. Zwart en blank zitten zij aan zij in de klas. In 1988, toen de interne cultuurcoördinator (ICC) bij de school kwam werken, was het een zwarte buurtschool. “In de jaren negentig was er een goede directeur en een goed functionerend team, waardoor er meer projecten werden georganiseerd met op het schoolplein veel ‘blikvangers’. Bijvoorbeeld een circus en een techniekwerkplaats. Dit trok veel cultureel georiënteerde ouders”, vertelt de ICC. De schoolpopulatie veranderde: de school werd een gemengde school. Een meisje in groep 7 vertelt dat ze daarom trots is op de school. “Ik zat op een blanke school en was de enige buitenlander.”

“Verscheidenheid is de norm”, zegt de directeur vol trots. Cultuur is wat ons scheidt, kunst is wat ons bindt, is een spreuk die de directeur ooit gehoord heeft en waar hij zich erg goed in kan vinden. De school profileert zich als kunstgeoriënteerde school. Veel ouders werken in de culturele sector. Het lijkt erop dat de school een (culturele) elite aantrekt in de allochtone en autochtone gemeenschap. Een groot aantal van de leerlingen komt uit andere wijken in de stad.

Impressie van de school

Tijdens het gesprek met de ICC en directeur verontschuldigt de ICC zich een paar keer om door het raam van de docentenkamer te kijken naar haar leerlingen, die aan het oefenen zijn voor de musical. Af en toe moedigt ze aan, maar meestal staat ze vooral erg te genieten van de prestaties van haar leerlingen.

Even later wordt de ICC door een ouder weggeplukt. De moeder houdt zich bezig met het decor voor de musical van groep 8. Een designmeubelzaak in de buurt blijkt een stoel in de uitverkoop te doen, die uitermate geschikt is voor de musical. “Of ze die kan kopen.” Na afronding van dit schoolbezoek lopen we door een straat waar we de betreffende mevrouw een stoel in haar oude, rode Peugeot 109 zien laden.

Beleid, organisatie en praktijk mixen voor de ICC op natuurlijke wijze gedurende haar werkdag.

Fundament en bouwstenen voor cultuur in school

Profilering

De school profileert zich sinds 2000, samen met zes andere basisscholen, als kunstgeoriënteerde basisschool. Dit gebeurde op verzoek van het bestuur voor het openbaar onderwijs, omdat het een profilering van belang vond voor het imago van het openbaar onderwijs. Zo zijn er ook sportgerichte basisscholen. Deze school stond al bekend om zijn kunstactiviteiten, waardoor het bestuur de school direct benaderde voor het profiel kunstzinnig.

Coördinator kunstgeoriënteerde basisscholen

Zes basisscholen bundelen hun vragen en krachten. Er is een coördinator een dag per week beschikbaar, die door de scholen wordt betaald. Hij onderhoudt contacten met alle ICC-en en directeurs van de scholen. Jaarlijks stellen de scholen gezamenlijk een thema vast vanuit een vakdiscipline. De verschillende scholen werken het thema uit, allemaal op hun eigen manier. De coördinator helpt bij het uitwerken van het programma door bijvoorbeeld op zoek te gaan naar kunstenaars of dansdocenten of een project van een andere school als voorbeeld te laten zien. Ook probeert hij ervoor te zorgen dat de ICC-en op de verschillende plekken dezelfde uren en faciliteiten krijgen.

Interne cultuurcoördinator (ICC)

De ICC van de school was al cultuurcoördinator voordat het een officiële functie werd. Elke woensdagochtend wijdt ze zich aan deze taak. De directeur geeft aan: “Wij willen ons profileren als kunstzinnig. Dit heeft als gevolg dat een directie moet investeren

in het vrijroosteren van personeel wanneer dit gewenst is. Wij hebben een groot probleem als de coördinator zou wegvallen. Zij heeft alle contacten én alle projecten sinds 1988 meegemaakt.” Daarom wordt op dit moment iemand ingewerkt die taken kan overnemen en opvangen.

Team

Het team steunt het gekozen kunstprofiel. Dit is te danken aan het personeelsbeleid dat de directeur voert sinds zijn komst vijf jaar geleden. Nieuwe collega's moeten een bijzonder talent hebben op het gebied van kunst en cultuur of op zijn minst affiniteit hebben met kunst en cultuur. ‘De bijzondere talenten’ zijn vaak kunstenaars die daarna de pabo hebben gevolgd.

Veel van het culturele aanbod kan het team zelf verzorgen. “Dit is even belangrijk, zelfs belangrijker, dan het aanbod dat de steunfunctie-instelling en andere kunst- en cultuurinstellingen bieden”, aldus de directeur. De leerkrachten zijn overtuigd van het feit dat kunst leuk en belangrijk is, dat staat voorop. De sociaal-emotionele ontwikkeling van een kind als gevolg van kunstzinnige activiteiten is van secundair belang.

Betrokkenheid ouders/denktank ICC

De ICC wordt bijgestaan door een denktank met ouders en leerkrachten, onder wie de vakleerkrachten muziek en beeldend. Veel ouders zijn zelf actief op cultureel gebied.

Er is sprake van een wisselwerking tussen denktank en coördinator. De denktank brengt ideeën in, brainstormt over vragen van de

Het team zet zijn eigen culturele expertise in

coördinator, verzint projecten en helpt mee ze te organiseren. Zo willen ouders nadenken over een verdere uitwerking van de schoolregels. Een kunstenaar heeft in het verleden de schoolregels beeldend vormgegeven. Deze hangen in elke klas. De ouders willen dat de regels meer ‘gebruikt’ worden in school. Het idee is dat te bereiken door er een lied van te maken.

De ouders die in de culturele sector werken, hebben een grote inhoudelijke inbreng, onder andere via de denktank. “Dat wil niet zeggen dat niet-kunstenaarsouders niet actief zijn. Zij zijn erg betrokken als er iets gemaakt moet worden”, vertelt een lid van de denktank.

De school en zijn keuzes

Visie

Cultuureducatie is een vanzelfsprekend onderdeel van de onderwijsvisie van de school. “De missie van de school is dat leerlingen plezier moeten hebben in school. Want wie zich goed voelt, kan ook goed leren”, vertelt de directeur. Creativiteit en expressie leveren een bijdrage aan het goed voelen, meent hij. “De school is er niet om kinderen iets mooi te laten vinden, maar kennis te laten maken met kunst en cultuur. Daarna kan het kind zelf bepalen of het iets mooi vindt. Kunst geïntegreerd in het onderwijs maakt kinderen vrijer in hun doen en laten”, aldus de ICC. De directeur beschrijft drie manieren om de profilering als kunstgeoriënteerde school tot uiting te brengen: “draagvlak, blikvangers en samenhang”.

Draagvlak

Het kunstgeoriënteerde personeelsbeleid van de directeur zorgt

Wat vind je bijzonder aan deze school?

Antwoorden uit groep 6 en 7.

“Dat we een gemengde school zijn.”

“Dat we een keer per week... eh per dag... iets leuks doen.” “We gaan vaak naar de film, ergens naartoe of iets doen, zoals een dansvoorstelling of een tentoonstelling.”

“Grote projecten. De laatste was ‘eten en bewegen’. We hebben veel dingen gedaan, dansen en gekookt in de keuken die beneden was.” “Keuzemiddag. Als ik mijn stiefzus hierover vertel, dan kent ze het niet.”

Impressie van de school en ouders

Vraag aan een ouder, lid van de denktank: *Wat viel je op aan deze school toen je voor het eerst kwam kijken?*

“De werkstukken in de gangen. De hoeveelheden en het ontbreken van kleurplaten. En het open plein met het kleine speeltuintje. Maar ik heb deze school vooral van mond-tot-mondreclame, van bevriende kunstenaars.”

Op de vraag of de gemengde populatie ook een cultureel gemengd programma krijgt of vooral te maken heeft met blanke kunstenaars is het antwoord van de blanke ouder: “Mijn vrouw is zwart, ... en kunstenaar.”

‘Ieder kind is een kunstenaar’

ervoor dat er leerkrachten met affiniteit voor kunst en cultuur op de school lesgeven.

Blikvangers

Blikvangers zijn eindpresentaties van grote projecten die de school vaak op het schoolplein of op culturele locaties in de stad houdt. Blikvangers hebben ervoor gezorgd én zorgen ervoor dat de school als cultureel actief bekend staat. Verder ontstaan veel blikvangers doordat de nabijgelegen kunstinstellingen de school snel weten te vinden. De samenwerkingsprojecten met culturele instellingen, vaak pilotprojecten, krijgen veel aandacht in de media. Een andere blikvanger is het schoolplein voor kleuters. Dit is recentelijk opgeknapt. De school heeft het voordeel gehad dat een kunstenaars-echtpaar, dat kinderen op school heeft, aanbod gratis een schetsontwerp te maken. De Kunst & Cultuurkast in de lerarenkamer met daarin allerlei (educatieve) informatie van kunstinstellingen, methodes en inspirerende tijdschriften, is een andere blikvanger. De kast is ook weer gemaakt door een kunstenaar.

Samenhang

De leerlingen komen in hun basisschoolperiode in aanraking met verschillende kunstvormen zoals dans, filosofie, beeldende vorming, literaire vorming en muziek. Naast het zelf ervaren van en kijken naar kunst, vindt de school het beschouwen ook erg belangrijk.

De school werkt er aan om samenhang in alle activiteiten te brengen. Dit heeft hij onder andere al gedaan door het kunstcontract van de steunfunctie vraaggestuurd te maken. Bij de steunfunctie had de school in het verleden weinig invloed op aanbod en tijdsplanning.

De school wilde bijvoorbeeld in het kunstcontract een muziekproject. Tegen de tijd dat de steunfunctie deze aanvraag honoreerde, had de school inmiddels al een vakleerkracht. Daarna is de steunfunctie vraaggericht gaan werken. Ze ontwikkelde op verzoek van de school een lestraject filosofie.

Ook vakleerkrachten zorgen voor samenhang. Naast de vakleerkracht voor muziek, is er een voor beeldende kunst. Verder zijn een aantal terugkerende momenten voor kunst en cultuur:

- De door de steunfunctie ontwikkelde lessenreeks filosofie voor alle klassen.
- Keuzemiddagen op vrijdag.
- Een jaarlijks terugkerend groot project waarbij vakoverstijgend wordt gewerkt. Met iedere keer een ander thema dat de groep kunstgeoriënteerde basisscholen bepaalt.

De kunstgeoriënteerde basisscholen presenteren de eindresultaten van het grote project aan elkaar, ter evaluatie. De samenwerking met andere basisscholen zorgt voor uitwisseling en de mogelijkheid om samen meer te organiseren. Zo was er een studiedag over het project *Kunstkijken*, een project waar bijna alle basisschoolleerlingen in de stad jaarlijks aan deelnemen. 150 Leerkrachten van de kunstgeoriënteerde basisscholen hebben het programma met workshops en bezoeken op locatie gevolgd. Dit liet leerkrachten meer zien dan de folder met aanbod van de steunfunctie.

Samenhang is voor de school een aanhoudend punt van aandacht. Zo wordt er nu ook nagedacht over de opmerking van de inspecteur die zei de integratie van kunsteducatie in het gehele lesaanbod te

Elk kind kan wat, elk op een ander gebied

missen. In taal was het wel zichtbaar, maar hoe integreer je kunsteducatie in geschiedenis- en rekenonderwijs? Een moeilijke vraag, waar de inspecteur zelf ook geen antwoord op wist. Hij stelde als voorbeeld dat in de rekenles misschien de notenbalk geteld kon worden. Op verzoek van de ICC denkt de denktank met ouders hier nu over na.

Waarborging

De plek voor cultuureducatie is gewaarborgd op deze school. Die is volgens de directeur niet afhankelijk van hem en heeft een continu karakter. Dit komt door de structuur waarvoor de school en het bestuur hebben gekozen. Er is een ICC, een denktank en een coördinatorenoverleg met coördinatoren van de verschillende kunstgeoriënteerde basisscholen. Ook is op team- en bouwvergaderingen ‘de kunstgeoriënteerde basisschool’ een vast vergaderonderdeel. Zo zijn collega’s goed geïnformeerd en wordt de betrokkenheid van het team op peil gehouden.

Uitwerking in de school

Op vrijdag is er de keuzemiddag met activiteiten door de hele school, zoals muziek maken, dramatiseren, tekenen en koken. Hierbij mixen de leerlingen van de lagere groepen met elkaar en de kinderen vanaf groep 5 tot en met 8. Door het mengen van de kinderen van diverse leeftijden leveren de middagen ook een bijdrage aan de sociale vaardigheden.

Bij het lestraject filosofie maken leerlingen gedichten over onderwerpen die in de filosofielessen aan de orde zijn geweest en in de dramalessen “gespeeld”.

Het grote project is een terugkerend fenomeen op de school. Tot nu toe waren er thema’s als techniek, beroepen, samen leven, kunst, Ken je stad, kastelen en ridders. De laatste drie jaren werden de thema’s vastgesteld met de andere kunstgeoriënteerde basisscholen: buurt in beeld, kunststromingen en kunstenaars. De directeur maakte zich bij het thema kunstbeschouwing zorgen over de kleuters. Toen bleek dat kleuters vanuit kubisme met vormen en primaire kleuren aan de slag gingen, was hij gerustgesteld. Dit jaar was het thema eten en bewegen. Een leerling uit groep 6: “De afsluitende dans met alle leerlingen op het schoolplein vond ik leuk. Het was leuk verzinnen. De dans was makkelijk en je hoefde niet alles goed te doen. Het was gezellig!”

De school is erg te spreken over *Beroepskunstenaars in de Klas* (BIK). “Kunstenaars kijken op een andere wijze naar de wereld. Ze denken anders over dingen. Zo heeft een ‘Bikker’ een project over surrealisme gedaan. Ik hoorde de kunstenaar de leerlingen de opdracht geven naar de weg met auto’s te kijken en zich voor te stellen dat de auto’s een meter boven het wegdek zouden bewegen”, vertelt de directeur. Dit raakte de directeur en liet ook hem op een andere manier naar de wereld om hem heen kijken.

Cultureel erfgoed komt alleen aan de orde bij het vredesonderwijs in groep 7 en 8. In het kader van de Tweede Wereldoorlog worden in samenwerking met Comité 4 en 5 mei allerlei activiteiten georganiseerd. Een bezoek aan een oorlogsmuseum, adoptie van een oorlogsmonument en een bezoek van een kinderboekenschrijfster die de oorlog heeft meegemaakt. Dit is echter het enige onderwerp in de geschiedenislessen waarbij er activiteiten zijn die lesstof vervangen.

De school is er niet om iets mooi te vinden,

Toekomst

De school wil op de ingeslagen weg verdergaan. De rijke culturele omgeving en de velen betrokken cultuuractieve ouders helpen daarbij. Het enige wat ontbreekt is ruimte. Het is de wens van de ICC om meer fysieke ruimte voor kunst en cultuur in school te hebben. Er is geen muzieklokaal en ruimte met een theatersetting waarin kan worden gedanst en muziek gemaakt. Op dit moment wordt het speellokaal van de kleuters voor alle culturele activiteiten, presentaties en workshops gebruikt. Er zijn al mogelijkheden onderzocht bij het nabijgelegen grote theater. De school zou gebruik mogen maken van de ruimtes wanneer er geen repetities en decor zijn. Een structurele oplossing is dit niet, daarom maakt de school hier geen gebruik van.

De coördinator van de kunstgeoriënteerde basisscholen heeft een aantal wensen voor alle kunstgeoriënteerde basisscholen. “Ik hoop dat over twee jaar kunstgeoriënteerde basisscholen zich duidelijk onderscheiden van andere basisscholen. Dat de kunstgeoriënteerde basisscholen keuzes hebben gemaakt en hiervoor een structuur in de school hebben die de plek van kunst en cultuur in het onderwijs borgt. Deze school is een voorbeeld zoals dat zou kunnen. Op de andere kunstgeoriënteerde basisscholen raken leerkrachten door het ontbreken van een structuur gedemotiveerd. De algemene werkdruk is hoog en dan moeten de leerkrachten daarnaast kunstprojecten organiseren. Dit gaat ten koste van de kwaliteit van de kunstprojecten. Ze hebben geen tijd verder te denken dan het organiseren. Wanneer dit wel zou kunnen, dan krijgen de kunstprojecten meer diepgang”, aldus de coördinator.

De gemeente heeft ook plannen met cultuureducatie in de stad. De cultuureducatieve infrastructuur met steunfunctie en culturele instellingen is in verandering en niet helemaal toereikend om scholen te ondersteunen bij het vormgeven van kunst en cultuur. Vanaf het eind van het schooljaar 2004/2005 zijn twee adviseurs zich aan het inwerken om vanaf het nieuwe schooljaar scholen te adviseren bij het schrijven van cultuurbeleid en het organiseren van activiteiten.¹⁸

Knelpunten volgens de school

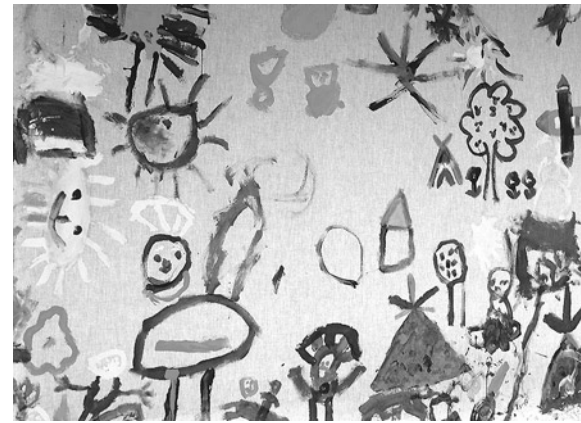
De directeur geeft aan dat een profilering geld kost. Dit brengt een risico met zich mee. Wanneer de gewichtenregeling van de leerlingen wegvalt, kan het zijn dat de school 3 fte kwijtraakt. Dit kan ten koste van de vakleerkrachten gaan.

Reflectie

Scenario

De school is een scenario 2-school omdat hij een duidelijk idee heeft waarom kunst in school belangrijk is. Vanuit dat idee maakt het team zijn keuzes. De school koopt gericht aanbod in en laat zich inspireren door nieuw aanbod, maar weet ook welk aanbod hij accepteert of eventueel doorverwijst naar andere kunstgeoriënteerde basisscholen. De school probeert voordelig in te kopen. Een ‘Bikker’ heeft bijvoorbeeld aangegeven bestaand aanbod van de steunfunctie goedkoper te kunnen organiseren en uitvoeren. Hiervoor krijgt hij de kans.

¹⁸ De adviseurs waren op uitnodiging van de directeur van de school bij het interview als toehoorders aanwezig.

maar kinderen kennis te laten maken met cultuur

De school heeft een goede structuur voor cultuureducatie, met de ICC en denktank van ouders en leerkrachten om goede keuzes te maken. Het terugkeren van het onderwerp kunstgeoriënteerde basisschool op de agenda van de team- en bouwvergaderingen zorgt ervoor dat de rest van het team op de hoogte en betrokken blijft. Het personeelsbeleid zorgt ervoor dat er mensen op school werken die affiniteit hebben met kunst en cultuur, waardoor deze een vanzelfsprekend onderdeel van het denken zijn. De terugkerende elementen als de keuzemiddagen en het grote project maken ook voor de kinderen helder dat zij zich bezig houden met kunst en cultuur.

In deze school is kunst niet alleen een product aan de muur. De school heeft een eigentijdse opvatting door ook de proceskant van kunst belangrijk te vinden. Dit wordt door de school niet als zodanig benoemd, maar is wel zichtbaar in de soort activiteiten en eindproducten. In de school hangt bijvoorbeeld veel verschillende beeldende werk. Elk kind heeft iets anders bij een opdracht bedacht. Het is duidelijk dat kunst niet (alleen) iets verhevens is, maar ook zoeken en vooral hard werken inhoudt. Waarschijnlijk komt dit door de vele (ouder)kunstenaars op de school, maar ook door de ICC, die voorheen manager van een popband was.

De profilering als kunstgeoriënteerde basisschool en de werkwijze van daaruit, hebben een positief effect op de leerlingpopulatie. De aandacht voor kunstpresentaties buiten de school en de plek in de buurt van de culturele as, maakt dat ouders van diverse afkomst en divers opleidingsniveau een keuze maken voor de school.

Aandachtspunt:

relatie steunpunt en culturele instellingen in de buurt
Het lijkt er wel op dat de school vooral aan de steunfunctie vraagt en zich minder richt op structurele samenwerking met de culturele instellingen in de buurt. De culturele instellingen komen op dit moment vooral met proefprojecten. De vraag vanuit de school naar de kunstinstellingen is met name een presentatieplek. Het cultuureducatieve aanbod van de steunfunctie lijkt nog steeds leidend in de klassen. Daarnaast worden wel veel onafhankelijke kunstenaars bij de school betrokken.

Is het goed dat de kunstinstellingen een ondergeschikte plek in het schoolprogramma hebben als ze zo dichtbij zijn? Blijven culturele instellingen met pilotprojecten komen? Waarom noemen leerlingen snel de naam van de steunfunctie en niet van de kunstinstellingen in de buurt? Dit zijn vragen die de school zich kan stellen. •

Twee leerlingen uit groep 6 over surrealisme:
“Surrealisme is fantasie wat niet kan. Kunst wat niet kan.” “Het zijn blunders en daar is kunst van gemaakt”, aldus een leerling over het werk van Salvador Dali.

School 11: Jenaplanonderwijs

Omschrijving school

De katholieke school ligt in een grote stad op een bosrijk terrein met een voormalig klooster en een schippersinternaat. De school bestaat sinds 1955 en was tot 1985 alleen gericht op schipperskinderen. Het ministerie wilde in 1985 dat schipperscholen in reguliere scholen opgingen. In 1992 werd de school een reguliere school. De directie koos voor het Jenaplanonderwijs, omdat dit het beste aansloot bij de onderwijsaanpak van de schippersschool. De oude school werkte net als in het Jenaplanonderwijs met kleine groepjes.

Er zijn 250 leerlingen op deze school. Ze komen overwegend uit een bovenmodaal milieu uit de omliggende wijken, 13 procent van de leerlingen is schipperskind. De school krijgt financiële middelen uit het onderwijsachterstandenbeleid. Dit geld is voor de schipperskinderen die door de geïsoleerde omgeving waarin ze opgroeien achterstanden kunnen hebben op het gebied van taal, de sociaal-emotionele ontwikkeling, maar ook qua motoriek. "Onze kinderen weten eerder wat een bolder¹⁹ is dan een zolder", aldus de directeur. Zij is zo'n tien jaar directeur van de school en kenmerkt de school als volgt: "Een bekende omgeving voor schipperskinderen, een goed pedagogisch klimaat in een prachtige omgeving in de stad."

Het team bestaat uit negentien leerkrachten, van wie er veertien parttime werken. Bij nieuwe collega's, maar ook bij leraren in opleiding (LIO) wordt gekeken of hun pedagogische grondhouding, als opvoeder werken vanuit het totale en unieke kind, aansluit bij de school. De school is lid van de Nederlandse Jenaplanvereniging (NJPV).

Het gebouw stamt uit de jaren vijftig. De school heeft een groot speelplein en maakt in overleg met het schippersinternaat gebruik van een groot grasveld. De midden- en bovenbouwgroepen hebben elk een tuin die aan hun lokaal grenst. Hierin maken leerlingen beeldhouwwerken, houden ze de tuin bij en krijgen er natuurlessen. De onderbouw heeft een gezamenlijke tuin.

De school heeft een actieve kinderraad. Hun laatste wapenfeit is het opknappen van de wc's. "Het was er eerst een bende en nu is het gezelliger", vertelt de voorzitter van de kinderraad. Het overblijven is het nieuwe aandachtspunt. Leerlingen zijn positief over de school.

De school heeft op het schoolplein een kunstwerk laten maken. In mozaïek staat de uitspraak van Picasso, *leder kind is een kunstenaar*. "Het tweede deel, *de moeilijkheid is er een te blijven als je groot bent*, paste helaas niet meer op de muur. De school vindt dat elk kind wat kan, elk op een ander gebied. De een op het gebied van techniek, de ander op het gebied van muziek of drama", verklaart de directeur. De school heeft in december 2005 nog geen subsidie aangevraagd bij de Regeling Versterking Cultuureducatie Primair Onderwijs. De school profileert zich niet specifiek als een cultuuractieve school, maar cultuur past goed in de gekozen onderwijsvisie. Omdat de school niet door de Regeling heeft nagedacht over cultuur, zijn de paragrafen *fundament en bouwstenen voor cultuur in school* en *keuzes van de school* samengevoegd.

¹⁹ Paaltje om trossen of kettingen aan vast te maken.

Fundament en bouwstenen voor cultuur in school en keuzes van de school

Algemeen

De school staat goed bekend en heeft een wachtlijst. “Ouders hebben behoefte aan Jenaplanonderwijs. De ruimte voor hoofd, hart én handen vinden ouders belangrijk. De school gaat uit van de totaliteit van het kind”, aldus de directeur. De directeur merkt dat kinderen die op andere scholen vastlopen of kinderen met speciale zorg bij deze school worden aangemeld. Jenaplanscholen staan bekend als veilige scholen. De visie van het Jenaplanonderwijs is dan ook: *Je kunt niet goed leren als je je niet prettig voelt*. Het welbevinden van de leerling heeft prioriteit boven de uitstroom naar het vervolgonderwijs. Ouders die pertinent willen dat hun kind op het vwo terechtkomt, verwijst de school naar andere scholen. “Dat wil niet zeggen dat kinderen hier niet op het vwo terechtkomen. De uitstroom naar het vervolgonderwijs is divers.” De directeur kenmerkt de leerlingen als volgt: “Onze kinderen nemen initiatief, zijn ondernemend, werken samen, plannen en zoeken oplossingen.”

Jenaplanonderwijs

In het Jenaplanonderwijs zitten leerlingen in stamgroepen, bestaande uit kinderen uit drie jaargroepen. De stamgroepen hebben geen nummer, maar een naam van een dier zoals zeehonden of stokstaarten. Op sommige momenten op de dag krijgen kinderen wel les in jaargroepen.

De link tussen een Jenaplanschool en cultuureducatie zit vooral in de aandacht voor creativiteit. Er zijn vier primaire basisactiviteiten

in het Jenaplanonderwijs, te weten: gesprek, spel, viering en werk. Vooral bij de eerste drie basisactiviteiten is aandacht voor cultuur.

Tijdens het kringgesprek bespreken kinderen wat ze allemaal gezien en gedaan hebben. Maar er is ook de zogenoemde gesloten kring met een vast onderwerp zoals een boek of een stelling. Bij het onderdeel spel geven onderbouwleerkrachten dramatische expressie, poppenkast en bewegingsonderwijs.

Vieringen zijn de wekelijkse weeksluiting, de projectopening en -sluiting én feesten zoals sinterklaas en carnaval. In de schoolgids staat hierover: “Door te vieren leren kinderen ook durven optreden, het ontwikkelt hun fantasie en creativiteit en brengt hun gevoel bij voor stijl, mooie dingen, ontroering en humor. Het leert de kinderen ook respect hebben voor elkaars inbreng. Een viering is een van de levende zaken in de school waarin iedereen samenkomt.” Tijdens het overleg met het bestuur of met andere schippersscholen hoort de directeur wel eens grapjes over de viering en de kring. “O ja, jullie zitten altijd in de kring.” Een buitenstaander vraagt zich af of het nou zo vaak en zo veel moet. Maar ik zie kinderen die in de onderbouw niets in de kring willen zeggen in de bovenbouw zonder gêne een viering presenteren. Kinderen durven dingen te doen en beleven hier veel plezier aan.”

Andere secundaire basisactiviteiten die de school aanbiedt zijn onder meer het *speelwerk* en *stilwerk*, *keuzecursus*, *expressie*, *computers*, *wereldoriëntatie* en *schooltuin*. Bijna alle activiteiten bieden ruimte voor cultuureducatie, met name voor de creatieve ontwikkeling. Tijdens de keuzecursus worden allerlei onderdelen

Kringgesprek in de middenbouw

De juf vertelt over een klasgenoot die vanochtend een engel heeft meegebracht en dat die engel een boodschap had.

“Wat is een boodschap? Is dat een pak melk?”, vraagt de juf. “Als je boos bent. Als je iets vertelt”, antwoorden leerlingen.

Juf vraagt verder. “Maria kreeg bezoek van een engel. Waar woont Maria dan?”

“Israel, daar woont ook familie van ons”, vertelt een jongen.

“Ja”, zegt juf, “daar hebben we het vorige week over gehad. Toen hadden we een foto van een disco waar sommige mensen niet in mochten.”

Juf vertelt verder over de boodschap van de engel. “Wie had die engel gestuurd?” “God”, antwoorden de kinderen.

“Heb jij wel eens een engel gezien?”, vraagt de juf. Veel kinderen knikken ja. “Op TV.”

“Maar in het echt?” vraagt juf door. “Nee”, antwoorden de kinderen, “wel beschermengelen.” “Wat is dat een beschermengel?”, vraagt de juf. “Ik zou er een willen zijn,” zegt een meisje dromerig. “Iemand tegenkomen die goed voor je is.”

“Als jij een engel zou zijn, wie zou je dan willen helpen?”, vraagt juf. “Mijn moeder, ze is lief.” “Mijn zus. Ik wil haar beschermen als ze ruzie met papa en mama heeft.” “Mensen die in het ziekenhuis liggen.”

“Ken je iemand die in het ziekenhuis ligt?” Het meisje denkt na en weet het even niet. Klasgenoten helpen mee. “Guusje, die snel wat breekt als ze valt.”

“Denk allemaal goed na voor wie je een engel zou willen zijn. Iedereen, want straks gaan we hier een opdracht mee maken”, zegt juf. Zachtjes verlaten wij de klas.

Cultuur is de basis voor genieten

van handvaardigheid aangeboden. In het speelwerkuur is er vooral voor onderbouwleerlingen veel ruimte voor creativiteit. Kinderen kunnen bijvoorbeeld naar hartelust knutselen.

Wereldoriëntatie heeft in het Jenaplanonderwijs een centrale rol. “Het belangrijkste doel van ons onderwijs is kinderen de werkelijkheid leren kennen en ze voor te bereiden op hun eigen plaats daarin”, meldt de schoolgids. Van een methode wereldoriëntatie is de directeur geen grote voorstander. “De kans is veel groter dat het onderwijs op papier wordt. Juist de ontmoeting met de levende werkelijkheid vind ik van belang.” Twee keer per jaar vindt een gezamenlijk schoolproject plaats. Daarnaast zijn er ook projecten gepland op onder-, midden- en bovenbouwniveau. Dan komen er regelmatig deskundigen in de klas. Soms gaan de leerlingen op excursie, afhankelijk van het project.

De directeur constateert ook een nadeel van deze aanpak. “We merken dat deze vorm de leerkrachten te weinig houvast biedt. Het Jenaplanonderwijs is nog steeds bezig om een goede vorm voor wereldoriëntatie te vinden.” Volgens de directeur houdt de onderwijsinspectie te veel vast aan methoden, dit werkt belemmerend. “Een inspecteur kijkt naar standaarden, naar de ‘gemiddelde school’ en niet naar wat een specifieke school doet, terwijl de nieuwe wet op het onderwijstoezicht dat wel verwacht. De meeste inspecteurs kijken met weinig open vizier. Meedenkende inspecteurs die tips geven, zijn stimulerender voor het onderwijs en dus gewenster.”

Ervaringsgericht onderwijs (EGO)

Ervaringsgericht onderwijs (EGO) is leidraad voor de leerkrachten in de onderbouw. EGO is een onderwijsconcept, ontwikkeld door de Belgische professor Laevers, dat onderwijs op een niet-voorgestructureerde manier aanbiedt. De leerkracht bepaalt niet wie welke opdracht wanneer mag uitvoeren. “Kinderen leren meer vanuit zichzelf”, vertelt een leerkracht. Kinderen kiezen in de onderbouw tijdens het speelwerkuur zelf wat ze willen doen. Wanneer er bijvoorbeeld te veel kinderen voor eenzelfde hoek kiezen, dan zoeken kinderen zelf naar een oplossing.

EGO is ingezet door een onderbouwlerares, met ondersteuning van de directie. De onderbouwcollega's moesten aanvankelijk wennen aan deze werkwijze, omdat ze vanuit de opleiding gewend waren heel veel te sturen in de kleuterklassen. Nu zijn ze heel positief. “Kinderen ervaren meer zelf en lossen het op.”

“EGO gaat uit van de vraag en motivatie van het kind en biedt de kinderen een rijke leeromgeving. De vele materialen in de knutselhoek zijn een voorbeeld van de rijke leeromgeving. Van dozen met glimmende pailletten, kralen en papier tot notendoppen, piepschuim en doosjes. “De kinderen bedenken vooraf wat ze met het materiaal willen maken en mogen het zelf pakken. Er wordt veel materiaal gebruikt.” Veel van het materiaal komt van ouders. “We zeggen altijd ja tegen ouders die materialen meenemen, want als je nee zegt, brengen ze niks meer mee. Als we iets echt niet kunnen gebruiken, gooien we het alsnog weg.” Er zijn ook knutselopdrachten waaraan leerlingen een eigen invulling geven. “Kinderen

kunnen er iets van zichzelf inleggen”, aldus de leerkracht. Verder heeft elke onderbouwklas themakisten met terugkerende thema's, zoals *ballet*, *baby*, *heks*, *doktor*, *seizoen* en *trein*.

Team

De directeur is breed cultureel geïnteresseerd. Ze houdt van zingen, films en theater en vindt een kijkje achter de schermen van bijvoorbeeld een schouwburg erg leuk. Voor de school vindt ze muziek erg belangrijk. “Tijdens advent zing ik. Overigens tot spijt van de leerlingen, want ze vinden dat ik te hoog zing.” Als een bovenbouwgroep naast haar kamer een dans aan het repeteren is, doet ze enthousiast mee. “Ik vind het nu heel moeilijk om de post te doen”, vertelt ze al dansend. Ondertussen maakt ze ook nog foto's van de dansende kinderen.

Het team maakt gebruik van de diverse expertises die de leden hebben, bijvoorbeeld bij de introductie van EGO. “Bouwen inspireren elkaar en vullen elkaar aan”, vertelt de directeur. In de bovenbouw heeft iedere leerkracht zijn eigen deskundigheid in dans, muziek en drama. Een van deze leerkrachten heeft een musicalcursus gevolgd. In de middag van ons bezoek is er bij de drie leerkrachten expressie voor de bovenbouwleerlingen. Een groep danst, de ander bereidt een toneelstuk voor en weer een andere groep zingt. Elke leerkracht krijgt een van de drie bovenbouwgroepen twee weken achter elkaar. “Dat is ook handig, want met twee lesvoorbereidingen kan ik zes weken lesgeven”, vertelt de lerares met specialisatie dans. Toen wij keken stond de keuzecursus in het teken van kerst.

Een impressie van een keuzecursus

De cd-speler staat hard. In de centrale ruimte staan leerlingen enthousiast te dansen. Ze studeren met de juffrouw een dans in. Alle leerlingen proberen de dans zo goed mogelijk mee te dansen. Als afsluiting staan de kinderen in een kring en tonen aan elkaar hun danskunsten. Breakdancende jongens, meisjes die elkaars bewegingen spiegelen en solo's wisselen elkaar in een snel tempo af.

Wanneer de leerlingen uitgedanst zijn, vertrekt de groep en komt een andere groep de hal in. Zij hebben scènes van *Vadertje Panov* in de klas geoefend. De leerlingen gaan het gehele stuk repeteren. Twee kinderen nemen positie in op het podium. Drie kinderen ontfermen zich over de geluids- en lichtinstallatie. De overige kinderen wachten hun beurt af terwijl ze geïnteresseerd publiek zijn.

In een andere klas wordt *De kerstezel* van Kinderen voor Kinderen geoefend. De juf zegt dat de klas zich hiervoor in groepjes van vijf moet verdelen. Voor het grootste deel regelen de kinderen dit zelf. Bij een groep geeft de juf nog wat sturing en binnen een minuut zijn de leerlingen aan de slag. Jongens schromen niet een meisjesrol uit te beelden. Twee groepjes laten hun bewerking met veel overgave zien.

Kinderen leren door optredens hun fantasie

Bestuur

De school ressorteert met twaalf andere scholen onder een bestuur. De directeur ervaart een bestuur met meerdere scholen als erg positief. “Een professionele organisatie is nodig voor het ontwikkelen van beleid en het beheren van taken.” Wel vindt ze dat niet alles bovenschools geregeld moet zijn. “Dat is niet praktisch. Het is bijvoorbeeld handig om zelf overzicht te houden wat je uit welk potje wilt betalen.”

Het bestuur heeft een dag over cultuureducatie voor de twaalf scholen georganiseerd. Op deze manier kwam de subsidiemogelijkheid Versterking Cultuureducatie Primair Onderwijs onder de aandacht. Dit heeft de directeur wel aan het denken gezet. “Ik ben gaan nadenken over wat we nu al doen. Dat bleken behoorlijk wat activiteiten te zijn. Ook hebben we bijvoorbeeld de banden met de bibliotheek aangehaald.”

Steunfunctie

De school heeft contact met de steunfunctie, onder andere vanwege het kunstmenu. De directeur zou hier wel wat meer invloed op willen. “Wij hebben onze eigen planning en dan komt er opeens een project je school in. De informatie komt ook te laat. Wat ze doen is leuk, maar te aanbodgericht.” De oorzaak hiervan is dat het kunstmenu bovenschools wordt ingekocht en gepland. Vroeger had de school het geld zelf en werd de afweging gemaakt wat de school wel of niet wilde.

Overige contacten

In het kader van wereldoriëntatie onderhoudt de school ook contact met het Milieu Educatief Centrum, de bibliotheek, de kinderboer-

derij, het IVN, de Groenschool, maar ook met diverse musea.

Rond bevrijdingsdag zijn er contacten met de oorlogsbegraafplaats. De school heeft een monument geadopteerd. Alle kinderen gaan tijdens dodenherdenking bij de graven bloemen leggen. Afgelopen jaar kregen leerlingen ook een rondleiding van een verzetsman.

Uitwerking cultuureducatie in de school

De uitwerking voor cultuureducatie zit impliciet in de lessen en onderwijsaanpak. Kunst en cultuur zijn onderdeel van de keuzecursus, van het vak wereldoriëntatie, maar ook van de vieringen. De vaardigheden die de leerlingen in alle lessen hebben opgedaan, kunnen ze uitproberen, aanscherpen en presenteren tijdens de vieringen. De school geeft veel ruimte aan eigen initiatief en creativiteit van de leerlingen.

De oudervereniging betaalt een abonnement op de kunstuitleen. Elke maand gaat een groepje kinderen onder leiding van een ouder naar de kunstuitleen om nieuwe kunstwerken uit te zoeken. In de weeksluiting vertellen de leerlingen waarom ze juist deze kunstwerken hebben gekozen.

Knelpunten volgens de school

De directeur vindt subsidies op projectbasis een knelpunt voor de school. Ze gooit door ervaringen uit het verleden brieven over mogelijke projectsubsidies snel in de papierbak. Dit heeft ook te maken met de grote hoeveelheid post die er dagelijks binnenkomt. “Het risico dat ik iets goeds weggooi, neem ik voor lief. Bij mij bestaat nog steeds het beeld dat subsidiemogelijkheden veel

en creativiteit te ontwikkelen

onnodig werk met zich meebrengen. Het geld krijg je niet structureel en elke aanvraag brengt een hele papierwinkel met zich mee.”

Toekomst

Algemeen

De directeur is zich er door een bezoek van de onderwijsinspectie van bewust geworden dat ze de onderwijsaanpak duidelijker moet toelichten. “We zijn flexibel en innovatief. Onze ambitie is hoog. Ik wil meer gaan borgen en vastleggen. Wij doen veel impliciet en moeten onze kracht explicieter maken.”

Cultuureducatie

Als de subsidie Versterking Cultuureducatie Primair Onderwijs niet veel extra werk oplevert, gaat ze haar aanvragen. De directeur wil de subsidie gaan inzetten voor meer wereldoriëntatie-excursies en om kunstenaars de school in te halen.

Verder wil ze graag beeldende werken van leerlingen op een mooiere manier presenteren. Tijdens een studiereis naar Engeland is ze geïnspireerd. Daar zag ze andere manieren waarop werk van leerlingen werd opgehangen.

Presentatie is waar de school zich volgens de directeur op moet gaan richten. “Hoe kunnen we wat we doen beter presenteren? Hoe kunnen we dingen beter vastleggen en vasthouden?”

Tijd

Een algemeen probleem in het onderwijs is tijdtekort. “Wat schaf je af? Wij toetsen zo min mogelijk. Wij toetsen een keer per jaar in plaats van drie keer per jaar. Toetsen, rapportages, verantwoordingen, maar ook vergaderingen kun je afschaffen. Als je soms de

bijlagen ziet bij de agenda voor het directeurenoverleg. Notitie zus en zo en dan al die conceptnotities.” Onderwijs zou volgens de directeur minder moeten ontwikkelen en meer moeten waarborgen. “Hoe kunnen we kwaliteit behouden als we steeds iets nieuws moeten. Belangrijk is dat we het vooral over onze kerntaak hebben, namelijk goed onderwijs verzorgen voor alle kinderen.”

Reflectie

De school bevindt zich op het niveau van scenario 2. Op deze school wordt duidelijk dat het Jenaplanonderwijs op een vanzelfsprekende manier aandacht aan kunst en cultuur besteedt. Dit is te zien in de Jenaplanbasisactiviteiten vieringen, spel en kring.

Maar ook in andere activiteiten die de school kiest, zoals het ervaringsgerichte onderwijs in de onderbouw, de keuzecursus, expressie en de aandacht voor wereldoriëntatie. Vooral de activiteiten voor wereldoriëntatie bieden mogelijkheden om meer aandacht te besteden aan cultureel erfgoed in de omgeving. Dit gebeurt deels, maar de school zou het nog verder kunnen uitbouwen. •

Reflectie en ondernemerschap

School 12: Techniek en cultuur

Omschrijving school

“We kijken eerst wat we willen, daarna pas of het mogelijk is”, zo vat de adjunct-directeur de mentaliteit van de school samen. De school heeft inpandig een eigen theater gebouwd. Op het schoolplein maakten de leerlingen een mozaïekkunstwerk, geholpen door een Beroepskunstenaar in de klas (BIK). In de school staat een ‘breinkweker’, een toren met wiskundige spelletjes voor hoogbegaafde leerlingen. De leerlingenraad heeft in overleg met de gemeente en een leverancier voor nieuwe basketbalpalen gezorgd. Kortom, op deze school worden veel plannen en wensen gerealiseerd. ‘Nog een tandje erbij’ past heel erg bij de schoolcultuur.

Deze school wil “graag opvallen”. “Profilering is in deze tijd erg belangrijk”, licht de directeur toe. Daarom accentueert de school de vakgebieden techniek en cultuur. Het team bereidt projecten grondig voor. De projecten krijgen opvallende titels zoals *Al etende is de eetlust gekomen* over techniek, *Borg voor zorg* over adaptief onderwijs of *De rode draad krijgt meer kleur* over de voortzetting van cultuureducatie in school. “Dergelijke titels blijven beter hangen”, meent de directeur, bedenker van de titels.

Op deze openbare school met 460 leerlingen werken 36 leerkrachten, van wie zes fulltimers. De school behoort met een andere school tot de grootste school van het dorp, dat circa twintigduizend inwoners telt. Er komen ook kinderen uit nabijgelegen plaatsen. De school behoort met een andere school tot één bestuur. De directeur typeert het bestuur als een bestuur op afstand dat meedenkt en faciliteert wanneer de school daar behoefte aan heeft.

Fundament en bouwstenen voor cultuur in school

Interne cultuurcoördinator en directeur

De adjunct-directeur is een belangrijke motor achter cultuureducatie op school. Ze is de interne cultuurcoördinator (ICC). Sinds zeven jaar werkt ze op deze school. Hiervoor werkte zij op de andere, tot het bestuur behorende, school. Zij is er voorstander van dat leerlingen kunstinstellingen bezoeken. “Als leerlingen nu met enthousiasme een museum binnengaan dan komen ze misschien nog eens terug.” De directeur onderstreept dit. “Het is een manier mensen te ‘begeesteren’ en prikkelen. Daar begint het allemaal mee.” De adjunct heeft de pilotcursus ICC gevolgd. Nu doet zij een ICC-cursus bij de KPC Groep. Via de pilotcursus behoort de school tot een netwerk van scholen waarmee de ICC kan uitwisselen. “We staan daar een beetje los van, omdat we al weten wat we willen en ook contacten met kunstenaars en culturele instellingen hebben. Ook het Cultuurkompas van de SLO had voor ons niet zo veel toegevoegde waarde. Ten behoeve van een subsidieaanvraag voor de provincie hebben wij in 2003/2004 al een inventarisatie van ons culturele aanbod gemaakt”, concludeert de adjunct. “We zijn nu op zoek naar structuur. Het enthousiasmeren is gebeurd. Nu moet het voor leerkrachten onderdeel van het programma worden”, vult de directeur aan.

De directeur en de adjunct-directeur spreken over hun samenwerking als van een goed huwelijk. Ze trekken gelijk op en ondersteunen elkaar. Veel onderdelen bereiden ze samen voor en ze evalueren beleid en activiteiten in een jaarverslag en studieweekend voor het team.

De directeur omschrijft cultuur als: “De manier waarop mensen met elkaar omgaan. Elkaar in hun waarde laten en ruimte geven

doende. “Ja, maar ik zit niet te tellen!”, aldus een lerares. “Die uren zijn een basis, als je meer tijd erin steekt, dan kies je daar zelf voor”, vult een collega aan.

Waarom cultuureducatie, is de vraag aan de werkgroep. “Voor je identiteit. Om te laten zien waar je uit voortkomt.” Een andere leerkracht: “Talenten van kinderen moeten zo breed mogelijk aangeboord worden, dan kunnen ze uiteindelijk zelf kiezen.” Een goed voorbeeld vindt de werkgroep een fotografieproject. “Leerlingen mochten zelf fotograferen, terwijl ze thuis misschien niet aan de camera mogen komen. Sommige leerlingen bleken een heel scherp oog voor compositie te hebben. Die ontdekking kun je ze geven.” De leerkrachten hebben een brede interesse en proberen dit op de kinderen over te dragen. “Als ik een prentenboek van Dali vind dan wil ik dat in de klas testen”, aldus een

Cultuur is actueel en speelt in

is de basis om met elkaar goed onderwijs vorm te geven. Cultuur is dus niet alleen een kunstenaar in de klas en een bezoek aan een museum.” Ook de ICC hanteert een breed cultuurbegrip. “In wezen is alles doorspekt met cultuur. Cultuur is de persoonlijke inbreng van mensen. Leer leerlingen kijken, dan ontdekken ze dat cultuur overal is. Culturele vorming is de basis voor genieten.”

Team, taakbeleid en de werkgroep cultuureducatie
De school werkt met taakbeleid. De taken zijn gericht op beleid, organisatie van het onderwijs, de feesten en groepsgebonden activiteiten. De taken zijn verdeeld over de leerkrachten. Soms is er voor een taak één iemand verantwoordelijk zoals een contactpersoon voor de steunfunctie of website. Andere taken behartigt een werkgroep, zoals de werkgroep cultuureducatie, de werkgroep techniek en de werkgroep kerst en sinterklaas. Voor elke taak zijn uren begroot. De taken worden jaarlijks onder het team verdeeld. De werkgroep cultuureducatie bestaat uit leerkrachten uit verschillende bouwen. De werkgroep telt vijf leden, die ieder voor deze werkgroep hebben gesolliciteerd. Ze zitten allemaal voor het eerst in deze werkgroep. Ze zijn in september gestart en bereiden de cultuurweek voor die in april wordt gehouden. Die week staat in het teken van het cultureel erfgoed in de gemeente. De leerkracht van groep 1/2 ontwikkelt een project voor leerlingen vanaf groep 5. Hiervoor maakt zij gebruik van het werk van haar vader, een lokaal zeer bekende prentenmaker. De leerkracht van groep 3 gaat aan de slag met de molen van het dorp. Ze regelt dat een molenaar in haar klas komt en leerlingen de molen bezoeken. Een andere leerkracht heeft weer contact met een architect. De uren die de leerkrachten voor hun taak krijgen, vinden ze vol-

lerares. Ze legt ook uit hoe de schilderles van die week verliep. “Je biedt verschillende culturen aan. Bij het pointillisme laat je kinderen Seurat, maar ook het Staphorster stipwerk zien, zodat de kinderen zien waar het vandaan komt. Anders zou het een doorsnee schilderlesje zijn en is het niet af!” Het programma voor de cultuurweek moet volgens de ICC niet elk jaar hetzelfde zijn. “Cultuur moet gedragen worden door leerkrachten. Het is niet verkeerd wanneer elk jaar een anders samengestelde werkgroep weer enthousiast wordt en dingen bedenkt.”

Vanuit techniek naar cultuur

“We kozen eerst voor techniek en later voor cultuureducatie. De conciërge van een nabijgelegen school maakte ons team enthousiast voor techniek”, vertelt de directeur. In de kleuterklassen zijn techniekkisten geïntegreerd in het ervaringsgericht onderwijs (EGO). Vanaf groep 3 krijgen leerlingen techniekcircuits. In de onderbouw leren ze technieken als solderen. In de bovenbouw gaan ze problemen oplossen zoals de vraag hoe je een overspanning maakt tussen twee tafels waar een baksteen aan hangt. De schoolleiding vindt het belangrijk dat leerlingen voorbereid worden op een toekomst waarin techniek niet meer is weg te denken. Leerlingen moeten kunnen werken met computers maar, ze krijgen ook te maken met een computergestuurde luchthaven. De directeur: “Het gaat ons om ontdekkend leren, zo te leren dat leerlingen de vaardigheden opdoen waarmee ze een probleem kunnen oplossen. Deze aanpak bevalt ons erg goed. Daarom werken we in de bovenbouw ook met probleemstellingen.”

Voor de cultuurweek in april is er in maart de techniekweek. Nu is er sinds vorig schooljaar in die week ook plek voor kunst; een

kunstenaar neemt eraan deel. “Een beeldend kunstenaar benadert techniek vanuit een andere invalshoek”, vertelt de ICC. De kunstenaar heeft toen een stelling gemaakt van transparante buizen voor een waterproject. Leerlingen hebben bedacht hoe de vormgeving moest zijn. De kunstenaar bedacht ook een waterbak in de gymzaal met gymtoestellen en plastic. Leerlingen kregen de opdracht een object te maken dat in de waterbak kon drijven.

Reflectie: studieweekend en jaarverslag

Het team hecht veel waarde aan reflectie. In de wandelgangen wordt geïnformeerd naar het verloop van activiteiten. Maar er is ook een vast moment om hierover te praten: het jaarlijkse studieweekend in mei dat is gericht op teambuilding en draagvlakvorming voor onderwijsbeleid en projecten. “Het is een vast terugkoppelmoment. Er gebeurt zoveel in de school en klassen”, vertelt de directeur.

op de activiteiten van de school

Hij en de adjunct-directeur bereiden dit weekend voor. Ook de culturele activiteiten van het betreffende jaar en het nieuwe jaar worden uitgebreid besproken. Belangrijke vraag aan een sollicitant is dan ook: “Ga je mee op studieweekend?” Zo niet, dan past de persoon niet in het team. De ICC maakt altijd een jaarverslag. Ondanks dat dit niet verplicht is, wordt het terugblikken op een schooljaar als zeer positief ervaren.

Gemeente en provincie

Twee jaar geleden heeft de school subsidie gekregen van de provincie. De ICC las over de Regeling van het ministerie in de nieuwsbrief van de lokale steunfunctie. De directeur en ICC zijn toen met de steunfunctie gaan praten, die toen een programma heeft samengesteld waarin het leren met cultuur werd uitgediept. De volgende stap was een subsidieaanvraag bij de provincie die gehonoreerd is.

Met dit budget heeft de school zoveel mogelijk culturele activiteiten uitprobeerd. In 2003/2004 is er een programma opgezet met als basis de werken van de kunstuitleen, uitgebreid met bezoeken aan musea en workshops van kunstenaars. Uit deze activiteiten wilde het team kiezen en structurele contacten opbouwen. De samenwerking met de kunstuitleen vond de school essentieel. Helaas werd de kunstuitleen opgeheven. “Dit was een tegenvaller. Het voelde als terug bij af”, aldus de ICC.

De ICC: “Deze subsidie van de provincie is de belangrijkste impuls geweest om cultuureducatie in de school te ontwikkelen. De 10,90 euro per leerling per jaar van de Regeling is daarbij vergeleken bescheiden. Dit geld is echter structureel, het geld van de provincie niet.”

Wat is er leuk aan de school?, vragen we aan groep 6. “We doen veel projecten.”
Wat dan precies? “We zijn cowboys en indianen geweest.” “We hebben ons verkleed als in de middeleeuwen.” “Ik was boerin”, vertelt een meisje. Een andere jongen: “Ik een zwerver.”

“Het thema water. We hebben een waterzuiveringsproject gedaan. In een buis modder, zout, suiker en theezakjes gedaan. Toen het gezuiverd was, heeft meester een slokje genomen.”
“Ja, dat was met een of andere Guus die ons hielp”, vult een andere jongen aan. Een meisje: “We hebben ook een heksenthema gehad. Toen kwamen we als heks verkleed en zijn we naar een heksenvoorstelling geweest.” “We hebben ook een tentoonstelling met portretten gemaakt. Die moesten we zelf maken. Er hingen voorbeelden van een kunstenaar Kees in de school.”

Waarom is de school een goede school?, vragen we aan groep 7.

“Leuke juffen en meesters.” “Veel mensen komen naar de school om van alles te doen.” “De meesters en juffen zorgen voor de uitstapjes.” “De activiteiten.” “De speciale projecten. Bijvoorbeeld *reis om de wereld*.” “Morgen gaan we rolstoelbasketbal doen met gehandicapte mensen.”

De ervaring met de overheid is niet altijd positief. Bij de gemeente is één persoon aangesteld die zich specifiek op cultuur richt. De ICC zou willen dat deze ambtenaar de culturele activiteiten van de school toejuicht, hen ondersteunt en meedenkt op het gebied van inspirerende mensen en financiën. De school heeft een plan over industriële vormgeving ingediend bij de gemeente. Het betreft een project voor groep 6 en 7, met een excursie naar het textielmuseum en het streekarchief, dat aansluit op de methodes voor aardrijkskunde en geschiedenis. De gemeente verwees naar de provincie, de provincie terug naar de gemeente en de gemeente weer naar het museum. “Doordat ik van het kastje naar de muur werd gestuurd, had ik een ‘cultuurdipje’. Het plan ligt nu in de koelkast”, vertelt de ICC. Ook het idee van een ‘marktplaats’ cultuureducatie komt in de gemeente niet van de grond. De ICC: “Ik kan mij voorstellen dat al het culturaanbod zich presenteert op een website. Scholen kunnen daar een keuze uit maken. Er ontbreekt echter iemand die een dergelijk initiatief coördineert.”

Steunfuncties

De school heeft veel contacten met culturele instellingen en mensen in de buurt van de school. De school is niet afhankelijk van het aanbod of de bemiddeling van de lokale en regionale steunfunctie, maar maakt daarvan wel graag gebruik.

Voor de lokale steunfunctie is een regelmatige gesprekspartner. Dit is een instelling die ressorteert onder een gemeente waartoe de school niet behoort. Voor de school betekent dit dat hij tegen kostprijs moet inkopen. “Het aanbod is dan te duur. De politiek meent vervolgens dat het aanbod niet wordt ingekocht omdat de dorpsgemeente niet bij de stadsgemeente wil horen. En dat is

natuurlijk niet waar!”, vindt de directeur. De lokale steunfunctie is ook onderdeel van de regionale onderwijsbegeleidingsdienst, waar de school recht heeft op begeleidingsuren. De onderwijsbegeleidingsdienst wist niet of deze uren gebruikt mochten worden voor de begeleiding door de lokale steunfunctie. Vastgestelde werkgebieden en taakafbakening lijken de samenwerking tussen een school en steunfunctie soms ingewikkeld te maken.

De school vindt de regionale steunfunctie erg aanbodgericht, zij het dat het aanbod kwalitatief goed gewaardeerd wordt. Daarom koopt de school ook bij die steunfunctie in. Bovenstaande ervaringen maakten de ICC duidelijk dat cultureel aanbod in de buurt van de school belangrijk is voor structuur en continuïteit.

Beroepskunstenaars in de klas (BIK)

In de nieuwsbrief van de lokale steunfunctie las de ICC over *Beroepskunstenaars in de klas*. Ze was gelijk enthousiast om kunstenaars in de school les te laten geven. Ze meldde de school hiervoor aan en er kwamen veel kunstenaars naar de school. “Dit is helaas minder geworden omdat andere scholen nu ook kunstenaars willen.” De school heeft inmiddels een goed netwerk van kunstenaars. Kunstenaars komen op school, maar leerlingen gaan ook naar hun ateliers toe.

De school en zijn keuzes

Visie

De school legt zich toe op adaptief onderwijs. De definitie van adaptief onderwijs wordt breed opgevat. De school probeert, binnen de grenzen van het klassikale systeem, zoveel mogelijk

Cultuur van alledag

persoonlijke begeleiding aan leerlingen te geven. “Het adaptieve onderwijs van Luc Stevens gaat over individuele leerlijnen. Dit is helaas niet te verwezenlijken”, aldus de directeur. De leerlingen krijgen vanaf groep 3 weektaken, waarbij ze een taak zelfstandig plannen en uitvoeren. De weektaak wordt ondersteund door computerprogramma's, laptops en een draadloos netwerk. De mens, of het nu een leerling, een leerkracht of ondersteunend personeel is, staat centraal in het beleid van de school. “Mensen vertrouwen en de ruimte geven om iets te doen.” Op deze manier ontstaat er volgens de directeur een goed schoolklimaat.

Naast de aandacht voor cultuur en techniek is het team zich sinds kort aan het verdiepen in onderwerpen als ‘beginnende geletterdheid en gecijferdheid’. Daarbij stimuleert de leerkracht het inzicht van kleuters in het verband tussen gesproken en geschreven taal én tussen cijfers en rekenen.

Conciërge

In de schoolgids wordt de conciërge geïntroduceerd met de woorden “conciërge: de spil van de school”. Hij wordt door de directeur geprezen: “De conciërge is de burgemeester. Hij is belangrijker dan een directeur. Het zijn vaak mannen uit de bouw. Koffie brengen en de telefoon opnemen vinden ze niet leuk, maar ze hebben gouden handen.” De conciërge levert een grote bijdrage aan ‘techniek’ doordat hij kinderen vaardigheden bijbrengt. Daarnaast heeft hij samen met ouders en leerkrachten een theater in school gebouwd. De voorganger van deze conciërge kende ook nog iedereen in het dorp; hij wist altijd wel met wie hij wat voor de school kon regelen.

Ouders

De ouders van de leerlingen zijn midden- tot hoogopgeleid. Er zijn veel tweeverdieners, waardoor in plaats van ouders ook grootouders meehelpen in school. Natuurlijk zijn er wel ouders die meehelpen, bijvoorbeeld bij de techniekcircuits. Ze helpen ook bij het vervoer naar culturele instellingen. De school vraagt geen extra ouderbijdrage voor culturele activiteiten, omdat de school als openbare school voor iedereen toegankelijk moet zijn.

Uitwerking in de school

Kunstenaars

Door het project *Beroepskunstenaars in de klas* (BIK) heeft de school veel contacten en ervaringen met kunstenaars. Ze worden betrokken bij projecten, de techniekweek en handvaardigheidlessen. De ervaringen van leerkrachten zijn positief. De leerkracht uit groep 3: “Ik was heel benieuwd hoe het zou werken. Het thema was *Ik plak je achter het behang*, waarbij leerlingen met een emulsie van behangselplak en verf moesten bedenken wat er allemaal achter het behang kon.” De lerares was onder de indruk van de tijd en aandacht die de kunstenaar nam en hoopt hem te kunnen betrekken bij het handvaardigheidscircuit. “Ze werken met andere dingen dan waarmee je zelf altijd werkt. Ik zou nu ook durven werken met behangselplak. Je leert van elkaar.” Zo beaamt ook de leerkracht van groep 5: “Ik mis dat ik geen bordtekeningen kan maken. Ondertussen heb ik wel bijgeleerd van een kunstenaar tijdens het portrettenproject.”

Kunstenaars zijn ook betrokken bij een project met het textielmuseum. In het museum mochten leerlingen werken met machines. In

school hebben leerlingen een ontwerp van een theedoek gemaakt en tentoongesteld. De leerlingen mochten uiteindelijk het beste ontwerp kiezen dat door het museum in tweevoud geweven werd, een voor de school en een voor de leerling. “Ik had het mooiste ontwerp gemaakt”, vertelt een meisje uit groep 6 trots. “Eigenlijk vind ik groep 5 nog te jong voor museumbezoek. In groep 6 en 7 klopt een bezoek wel omdat ze bezig zijn met de industriële revolutie. Door groep 5 een theedoek te laten ontwerpen en presenteren sloot het wel bij deze leeftijdsgroep aan.”

Cultureel erfgoed

Het cultureel erfgoed van het dorp staat dit jaar centraal in de cultuurweek. De school adopteert een aantal oorlogsplekken in de buurt, zoals de fusilladeplek in het dorp en het huis van een Joodse familie die niet meer terugkwam. De huidige bewoners

wat mij betreft groter moeten.”

Tot slot is het gebouw met veel niveaus en trappen niet toegankelijk voor mensen met fysieke beperkingen.

De verschillende werkgroepen

De school heeft meerdere werkgroepen die grote projecten organiseren. Onder andere voor techniek en cultuur, maar ook voor verkeer. In de praktijk betekent het dat er meerdere werkgroepen zijn die op verschillende collega's een beroep doen. “Belangen en vooral enthousiasme van de verschillende werkgroepen botsen wel eens. Je werkt met pieken. Dat is een kenmerk van onze school. Mensen die hier werken willen dat ook”, vertelt een werkgroep lid. De ICC: “We moeten wel kijken hoe ideeën en activiteiten op elkaar aansluiten. Dit lukt niet altijd. In groep 1/2 gaat dit makkelijker, maar vanaf groep 4 is er een vast onderwijsprogramma waar

Cultuureducatie maakt een positieve kijk

van het huis zochten contact met de school, net toen de school de erfgoedmogelijkheden in het dorp onderzocht. De leerlingen gaan ook naar een concentratiekamp in de buurt. “Voor elke groep is er een onderwerp dat actueel wordt gemaakt”, aldus de ICC. In groep 5 maken de leerlingen een wandeling door het dorp langs monumenten. Groep 6 bezoekt het huis van de Joodse familie. Een van de gedeporteerde kinderen van de familie zat op dat moment in de vierde klas (groep 6). “Om aandacht te besteden aan de impact van de deportatie op een klas”, vertelt de lerares van groep 6, tevens werkgroep lid cultuureducatie. In groep 7 gaan ze naar de fusilladeplaats en groep 8 gaat naar het concentratiekamp.

School in Ghana

De school heeft contact met een school in Ghana. Dit contact is ontstaan door een oud-collega die een half jaar (met onbetaald verlof) in Afrika heeft gewerkt. De Ghanese schooldirecteur is met sponsorgeld een keer op bezoek geweest in de Nederlandse school. Ook heeft de school geld ingezameld voor deze school in Ghana. Dit was onderdeel van de cultuurweek in schooljaar 2004/2005. Een leerling uit groep 6: “We hebben geld ingezameld voor Ghana. Toen hebben we dingen gemaakt die we verkochten.”

Knelpunten volgens de school

Ruimte en faciliteiten

De directeur erkent het belang van ruimte en faciliteiten voor techniek en cultuur. “We hebben een goede microfoon aangeschaft, want zonder microfoon krijg je kinderen in een theater-ruimte niet een uur aandachtig. Het handvaardigheidslokaal zou

leerkrachten ook aan moeten voldoen.” Projecten moeten daarom volgens de leerkrachten niet te groot worden en inpasbaar zijn in het programma. Een van de werkgroep leden lost dit op door alleen voor haar eigen bouw activiteiten te organiseren. “Als ik iets voor anderen organiseer, weet ik dat ze het niet altijd kunnen inpassen.”

Gedeelde verantwoordelijkheid voor cultuur

De directeur vraagt zich af wie verantwoordelijk is voor cultuur in school. “Wie benadert de overheid om cultuureducatie in gang te zetten? De ene keer zijn het de scholen, dan de culturele instellingen. Hierdoor neemt niemand echt de verantwoordelijkheid. Onderwijs, culturele instellingen en overheid krijgen daardoor de kans naar elkaar te blijven wijzen.” Volgens hem moet de overheid beide partijen aanspreken, financieren en verantwoording laten afleggen.

De ICC benadrukt dat interesse in culturele vorming in de opleiding begint en vindt dat pabo-studenten meer doordrongen van cultuur moeten zijn. “De studenten in deze regio leveren tijdens hun stage nog geen bijdrage aan cultuur in de klas.”

Toekomst

Het team blijft op de ingezette weg doorgaan. Met het subsidiegeld van de provincie zijn veel culturele activiteiten georganiseerd waaruit nu een keuze wordt gemaakt. Vanwege de hoge vervoerskosten zal het team zorgvuldig musea selecteren die de leerlingen gaan bezoeken.

Door de negatieve ervaringen met subsidieaanvragen bij de gemeente en de provincie heeft de school besloten daarvan niet

op de maatschappij mogelijk

afhankelijk te willen zijn. De komende tijd zullen teamleden verder onderzoeken wat het cultureel erfgoed in de gemeente te bieden heeft en blijven ze alert op mensen met culturele capaciteiten die een bijdrage aan school kunnen leveren.

Reflectie

Scenario

De school is een scenario 2-school. De directeur, de ICC en het team met de werkgroepen zijn initiatiefrijke, ondernemende netwerkers. De school heeft veel contacten met kunstinstellingen, steunfuncties, kunstenaars en mensen werkzaam in de sector cultureel erfgoed. De school is goed in het zoeken en aanboren van nieuwe geldbronnen. De ideeën en activiteiten die men heeft worden doordacht, op papier gezet en geëvalueerd in onderlinge gesprekken, maar ook in het jaarverslag en tijdens het teamweekend. Hierdoor en door de ruimte die leerkrachten krijgen om iets met hun interesses te doen, is er veel draagvlak in het team. Leerlingen krijgen een gevarieerd aanbod aan culturele activiteiten, gegeven door geïnspireerde leerkrachten en externen.

Mogelijk gevaar voor de school is de kans dat door het grote aanbod van activiteiten, werkgroepen elkaar niet kunnen versterken. Uitdaging voor de toekomst zou kunnen zijn meer verbindingen te leggen tussen werkgroepen onderling en tussen beleidskeuzes zoals techniek, cultuur en verkeer, waardoor de ‘werkdrukpieken’ in de school iets minder worden. Op dit moment ervaart het team deze werkdruk echter niet als een urgent probleem. •

Groep 7 over culturele activiteiten

De leerlingen hebben op verzoek van de juf teruggedacht aan alle projecten die ze hebben gedaan. “Ik was verbaasd hoeveel ze nog wisten. De leerlingen vulden elkaar aan. Zo kwamen er veel projecten weer naar boven”, vertelt de juffrouw ons na de les.

Wat was het leukste project dat je hebt gedaan?

“Met [kunstenaar] Guus en het blauwe water.”
“Dat we naar Guus zijn huis zijn geweest.”
“Ja”, vult een meisje aan, “in Guus zijn huis hingen dingen die hij zelf had gemaakt.”

“Een gebouw waar speelgoed van afvalmateriaal wordt gemaakt.”

“Dat is het kringloopbedrijf waar Guus zijn materiaal haalt”, vult de ICC aan.

“Ik vond de maker van de tv-serie *Eefje Wentelteefje* leuk.”

“Dat jongetje dat mocht vliegen en van de flat afsprong. Dat was bij de Instuif [een stichting die allerlei activiteiten organiseert].”

“De mensen uit Brazilië. Die zingen en dansen. Ze maakten met kokers muziek. We mochten naar dat grote poppodium want daar was het kinderfestival.”

“Ik vond het schilderen met Guus leuk. We mochten een blikje natekenen”, sluit een meisje af.

School 13: OGO en thema's

Omschrijving school

Op weg naar een openbare basisschool, die zich profileert met ontwikkelingsgericht onderwijs (OGO), rijden we door een jarentachtig-nieuwbouwwijk. Iedere straat is herkenbaar aan zijn eigen kleur kozijnen en kozijnplaten.

Voor het schoolplein ligt een grote vijver. De veiligheid van de kinderen wordt gewaarborgd door twee rijen hekken. De directeur vertelt dat de kinderen tijdens het speelkwartier ook niet in de buurt van het water mogen. Het speelplein is hier en daar verzakt. Een uitgewerkt plan om het schoolplein te renoveren ligt ter beoordeling op het gemeentehuis.

Het gebouw stamt uit 1977 en is twee jaar geleden uitgebreid met zes klaslokalen en een gymnastieklokaal. Het interieur is nog niet zo lang geleden aangepakt. De deuren, kozijnen, vloeren en meubels hebben de primaire kleuren rood, geel en blauw. De school zou het gebouw graag meer inrichten voor OGO. De huidige lokalen zijn te klein waardoor er onvoldoende ruimte is voor instructieplekken, werk- en speelhoeken.

In de school heerst een en al activiteit. Overal zijn kinderen aan het werk. In de timmerhoeken zijn kleuters met echt gereedschap bezig. "Alleen de priem hebben we verwijderd. Verder is het niet het scherpste gereedschap", legt een leerkracht uit. Ondertussen houdt een kleuter twee latjes met lijm dicht bij de lamp, zodat de lijm sneller droogt. De naam en het logo van de school zijn bedacht door leerlingen en sluiten aan bij de straatnamen van de buurt, die allemaal verwijzen naar een onderdeel van het heelaal.

In de gemeente van circa 34.000 inwoners zijn negentien scholen; twaalf openbare en zeven bijzondere. De directeurs treffen elkaar regelmatig in het directeurenoverleg.

De school heeft 305 leerlingen en verwacht door te groeien naar 330 leerlingen. Van de leerlingen komt zo'n 25 procent van buiten de wijk. Leerlingen die uit de wijk verhuizen, blijven vaak op deze school. De sfeer op school, het onderwijsconcept en de leerlingenzorg maken dat ouders hun kinderen graag op de school houden na hun verhuizing.

De directeur werkt ruim twee jaar op deze school. Volgens hem is cultuur: "Elke uitingsvorm en al datgene wat mij gemaakt heeft tot wat ik ben." Hij heeft veel affiniteit met het lokale dialect. Hij deed al aan OGO voordat het zo genoemd werd. Twintig jaar geleden legde hij bij de deltawerken bij aardrijkskunde al de link naar rekenkundige aspecten en taal.

Fundament en bouwstenen voor cultuur in school

Ontwikkelingsgericht onderwijs (OGO): cultuur

De ontwikkelingsgerichte aanpak van de school uit zich in de 'krachtige' leeromgeving die de leerling wordt geboden in thema's. In het kader van die thema's ontvangen de leerlingen 'experts', zoals een kraamverzorgster in de klas (thema *baby*) of gaan ze op onderzoek op locatie in een museum (thema *prehistorie*) of een cd-zaak (thema *muziek*). Op de dag van ons bezoek is groep 3 bezig met een muziekproject. De leerlingen experimenteren met instrumenten en denken na over attributen en verkoopwaar voor een muziekwinkel. Groep 7 en 8 hebben zich verdiept in het thema scheepvaart. De

Het spelen van verschillende rollen

Leerlingen zijn naar een rederij geweest, ze hebben de redersvrouw in de klas ontvangen en zijn naar het plaatselijk scheepvaartmuseum geweest. Ze maken een zelfstandige indruk. Ze vinden het vanzelfsprekend om op onderzoek uit te gaan en antwoorden te zoeken op vragen die ze hebben. De leerkracht checkt de antwoorden in methodes en boeken die hij voor een bepaald thema de klas in haalt. Niet alleen in de klas, maar ook op de gang werken leerlingen serieus door aan hun opdracht. De gang en enkele nevenruimtes functioneren als extra lesruimte die elke leerkracht gebruikt voor zijn lessen. Het leren en onderzoeken houdt zelfs niet op bij de schooldeur: een groepje leerlingen dat ons de presentatie van het scheepvaartproject in de openbare bibliotheek liet zien, sprak een nietsvermoedende bibliotheekbezoekster aan. Zonder schroom introduceerden de leerlingen deze oudere mevrouw in het volledige scheepvaartproject. Ook de volledigheid van het geleerde valt op wanneer leerlingen in de klas vertellen over de tewaterlating van het schip. Op vragen van onze kant reageren ze snel. *Hoe hoog is het schip?* "Acht meter." *Hoe hoog is dat dan?* "Dat is grappig, daar hebben we het vanmorgen over gehad. Twee keer de hoogte van dit leslokaal." *Waar gaat het schip naar toe?* "Colombia." *Welke taal spreken ze daar?* "Spaans."

De vijf kernactiviteiten van het OGO op de school zijn spelactiviteiten (bijvoorbeeld rollenspel of thematisch spel), constructieve activiteiten (bijvoorbeeld beeldend werken of bouwen), gespreksactiviteiten (bijvoorbeeld tijdens een activiteit, in een kleine groep of in de groepskring), wiskundige activiteiten (bijvoorbeeld op maat maken, wegen en tellen) en tot slot lees- en schrijfactiviteiten (bijvoorbeeld krabbelboodschappen tijdens spel en boeken lezen). De spelactiviteiten in de onderbouw maken plaats voor onderzoeks-

Een kijkje in de onderbouw

De kleuters werken met de thema's *baby*. In de klas met het thema baby denken de leerlingen na over wat er nog allemaal opgeruimd moet worden. De taken worden verdeeld. Twee kinderen gaan de knutseltafel opruimen. Twee meisjes gaan de babykamer opruimen en een jongen en een meisje mogen de baby aankleden. Onze fotografe wordt direct bij het spel betrokken. De jongen heeft een specifiek pakje in gedachten en dat hangt op een waslijn die te hoog voor hem hangt. De fotografe pakt het pakje van de lijn en ze praten met elkaar over de kledingkeuze.

In groep 3 is het thema *Ik ben een muzikant*. Een hoek ligt vol met instrumenten. Er is een muziekwinkel en een hele tafel ligt vol met boeken over muziek.

In groep 4 staat het thema *bakker* centraal. Op een thematafel liggen granen en een dorsvlegel, afkomstig van de opa van een van de kinderen. Naast de tafel staat een bak aarde waarin granen zijn geplant. Op de gang zijn de leerlingen hun bakkerswinkel aan het inrichten. De leerlingen bedenken zelf wat ze allemaal nodig hebben voor de winkel. In een andere groep 4 zijn ze bezig met het thema *post*. In de klas staat een brievenbus en buiten de klas hebben de leerlingen een postkantoor ingericht.

Hoe ervaar je de wereld

activiteiten in de bovenbouw. De school heeft overwogen cultuur tot zesde kernactiviteit te maken, maar uiteindelijk besloten cultuur onderdeel te maken van de vijf kernactiviteiten. “Niet eenvoudig, maar wel logisch”, volgens de directeur. Bij een nieuw thema denken alle leerkrachten na over de vraag welke link er met cultuur en het betreffende thema gemaakt kan worden. “En eigenlijk komt het erop neer dat alles kan: van beeldende technieken tot cultureel erfgoed.” Een keer per jaar heeft elke groep een thema over kunst, media en cultureel erfgoed. *Steentijd*, *artotheek* en *Uit de kunst* zijn voorbeelden van specifieke cultuurthema's die op deze school aan de orde waren. Bij de andere thema's wordt cultuureducatie 'een onderdeel van'.

Thematisch werken

Voor elk thema wordt een planning gemaakt waarin onder andere de doelen, startactiviteiten en taalactiviteiten worden bepaald. Met de extra aandacht voor cultuureducatie hoort de vraag wat de mogelijkheden met cultuureducatie zijn ook in de planning thuis. Onderdeel van de thema's zijn bezoeken aan relevante instellingen of mensen. Themaplanningen van een klas gaan mee naar de volgende groep, zodat duidelijk is wat de leerlingen al gedaan hebben. In de prentenboekenkast van de onderbouw zijn de thema's die een groep gedaan heeft zichtbaar. Van elk thema is een gelamineerd boekje met foto's en tekeningen. Voorgaande projecten in groep 3 zijn: *Het wilde dierenboek*, *Kookpret* en *De duif*.

Interne cultuurcoördinator (ICC)

De ICC vindt het zelf verrassend dat ze door de aandacht voor cultuureducatie meer gevoel voor haar werkomgeving heeft gekregen.

Zo vond ze de tewaterlating bijzonder. “Net als de kinderen, had ik dat nog nooit gezien. Vaak zijn dingen die dichtbij zijn, heel vanzelfsprekend.”

“Cultuur is de basis van het onderwijs”, zegt de ICC. De leerlingen worden gestimuleerd vragen te stellen. “Als leerlingen zelf vragen stellen, gaat het leven.” De ICC onderhoudt contacten met de provinciale steunfunctie, maar legt ook contact met andere instanties en scholen in de omgeving. Ze zorgt dat de informatie wordt overgedragen aan andere leden van het team.

Bij een nieuw thema neemt de ICC direct contact op met de bibliotheek die een kist met bij het thema passende boeken levert. Bij thema's verwijzen leerkrachten hun leerlingen ook na schooltijd door naar de bibliotheek.

OGO-ondersteuning

Er zijn twee organisaties die de ontwikkeling van OGO in Nederland ondersteunen en stimuleren. De Activiteit is een landelijk centrum voor OGO. Het biedt nascholing. Daarnaast is er de OGO-academie (zie www.ogo-academie.nl). Dit is een vereniging die streeft naar de ontwikkeling en verspreiding van dit onderwijsconcept. De academie richt zich met name op het verbinden van theorie en praktijk. Zij organiseert studiedagen en netwerkbijeenkomsten.

Op verzoek van de academie is in 2004 de leerstoel Cultuurhistorische Onderwijspedagogiek door de Vrije Universiteit Amsterdam ingesteld. Eerste leerstoelhouder is Prof. dr. Bert van Oers. De leerstoel ondersteunt de doelstelling van de academie.

Deze drie partijen zijn geïnteresseerd in de rol van cultuur in het onderwijs, maar hebben (nog) geen pasklaar antwoord op de vraag

welke keuzes een ontwikkelingsgerichte school moet maken.

Daarom gaat de ontwikkeling van de drie partijen en ontwikkelingsgerichte scholen gelijk op. Zo'n twee jaar geleden gebruikten de ondersteunende partijen nog de term kunstzinnige vorming in plaats van kunsteducatie. Dit is inmiddels veranderd, mede dankzij het contact met OGO-scholen.

Gemeente:

managementcontract en culturele commissie

De school heeft een aantal afspraken met de gemeente in een managementcontract vastgelegd. Een van die afspraken is het opstellen van cultuurbeleid en cultuureducatie in de jaarplanning opnemen.

Verder is er al zo'n twintig jaar een culturele commissie van de gemeente. Die maakt een jaarprogramma voor het onderwijs

en wat kan je ermee doen

waarin alle kunstdisciplines aan bod komen. Het gaat om theater, muziek, maar ook om een bezoek aan een groot museum in de nabijgelegen stad. In de commissie zitten leerkrachten van basisscholen, mensen van culturele instellingen en de afdeling onderwijs van de gemeente.

Provinciaal steunfunctie

De provinciale steunfunctie is in 2003 opgezet als gevolg van de Regeling Versterking Cultuureducatie Primair Onderwijs. De organisatie begeleidt de scholen in de provincie bij het opzetten van cultuurbeleid. Voor elke regio is er een consulent die de school adviseert. De ICC van de school is erg tevreden over de consulent voor deze school. “De consulent is terzake kundig. Ze kan goed luisteren en heeft goede praktische ideeën.”

Financiering

De leerlingen gaan voor een thema op meerdere excursies. Dit betekent dat ouders vaak worden aangesproken om te rijden. Hiervoor biedt de school een vergoeding, waar veel ouders vaak geen aanspraak op maken. In het verleden werd voor excursies een extra bijdrage van de ouders gevraagd. Dit wil de schoolleiding niet meer, omdat zij de excursies als een onderdeel van het onderwijsaanbod beschouwt. De excursies worden betaald uit het schoolbudget. Geld dat bijvoorbeeld niet naar de aankoop van leerlingboeken²⁰ gaat, wordt besteed aan de bezoeken.

Sinds kort is er ook een sponsor. De school weet naar aanleiding van zijn begroting welk tekort er is voor de excursies en extra materialen. De sponsor vult dit tekort aan. Als tegenprestatie

Leerlingen uit groep 7/8 in de bibliotheek Een zestal leerlingen ontmoet ons in de bibliotheek. In de ruime en lichte bibliotheek staat een presentatie van het scheepvaartproject. Een aantal leerlingen is naar het archief geweest. De foto's en oude documenten die de leerlingen hier hebben gevonden, zijn gepresenteerd in glazen vitrinekasten.

Op de vraag hoe ze in het algemeen op zoek gaan naar informatie bij een thema, vertellen de leerlingen dat ze eerst een spinnenweb met belangrijke bij het thema behorende woorden maken en daarmee via een zoekmachine zoals Google gaan zoeken.

Het thema *scheepvaart* sprak een leerling in eerste instantie niet aan. “Maar toen gingen we overal naar toe.” De leerlingen zijn op bezoek geweest bij een botenbouwer. Nu blijkt dat ze eigenlijk nog wat vragen hebben aan deze meneer. Binnenkort gaan een paar leerlingen terug. De kinderen zouden niet meer zonder thema's willen. “Je hoort wel eens van scholen waar geen thema's zijn. Dat is stom, want dan is het elke keer weer wat anders en kun je iets niet afmaken.”

²⁰ Doordat de school een OGO-school is, worden sommige methodes als bronnenboeken gebruikt. Dit betekent dat niet voor elke leerling een leerlingboek hoeft aangeschaft te worden.

Cultuureducatie is integratie

wordt de sponsor in de schoolkrant genoemd. Het bedrijf dat de school sponsort is via een ouder met de school in contact gekomen.

De school en zijn keuzes

Visie

De school staat voor intercultureel onderwijs. Hij bevordert de erkenning van verscheidenheid in taal, godsdienst en culturele uitingen. Zelfvertrouwen hebben, nieuwsgierig zijn, initiatieven nemen en kunnen communiceren zijn kernbegrippen in school. De school hanteert daarom de principes van het ontwikkelingsgericht leren. Leerlingen leren vooral aan de hand van thema's, methodes worden hierbij vooral als bronnenboek gebruikt.

Kinderen hebben plezier in school en zijn betrokken bij de taak die ze moeten doen. Het belangrijke van OGO zijn de zelfstandigheid van de leerling, eigen verantwoordelijkheid en een krachtige leeromgeving.

OGO zorgt voor opmerkelijke kinderen, meent de directeur. Hij vertelt dat een kleuter hem een keer aansprak met de opmerking "Jij doet ook niet veel!". De directiekamer grenst aan een binnenpleintje waar kleuters soms opdrachten uitvoeren. De kleuter was druk aan het werk geweest en had de directeur achter de computer zien zitten. Toen hij even later weer keek, zat de directeur er nog steeds.

Ontwikkelingsgericht onderwijs (OGO)

De directeur vindt dat OGO en 'het nieuwe leren' ten onrechte in

een adem worden genoemd. OGO geeft leerlingen niet alle vrijheid en is zelfs heel gestructureerd. De leerkracht heeft de regie in handen en denkt na over de volgende stap die de leerling kan zetten. "Leerkrachten zien 'de zone van naaste ontwikkeling' van de leerling", aldus de ICC.

Leerkrachten benaderen de resultaten van kinderen positief. In een schrift wordt aangegeven hoeveel antwoorden goed zijn en niet hoeveel fout. "Leerkrachten gaan hier niet met tachtig nakijkschriften onder hun arm de deur uit, om ze vervolgens de dag erna aan de leerlingen te geven, die er toch niet naar omkijken. Leerlingen maken hun werk zelfstandig. Aan de instructietafel krijgen ze meteen hulp bij hun vragen en feedback op gemaakte fouten."

"Voor leerkrachten is het de kunst om hun mond dicht te houden. Je bent als leerkracht gewend antwoord te geven op een vraag van kinderen. Maar je moet kinderen laten vertellen en als leerkracht leren luisteren. We vertellen wel een hoop, maar een kind weet ook veel. Van daaruit moet je de leerling een stap verder helpen." Aan ouders moet veel uitgelegd worden over OGO, omdat de referentie van ouders klassikaal onderwijs is. "OGO is in een half uur uit te leggen door het heel concreet te maken met voorbeelden uit de lespraktijk."

Het hele team onderschrijft de principes van OGO. Leerkrachten die dat niet doen, zoeken vaak uit zichzelf naar een andere school. Verder is er voor leerkrachten schoolbrede en individuele bijscholing mogelijk en blijven ze met elkaar in gesprek over OGO. Affiniteit met en kennis van OGO is een criterium voor nieuwe collega's.

“Hoe bewegen de dieren in jouw land?”

Thema's en themaplanningen zijn voor de school erg belangrijk. Groep 1 en 2 staan geheel in het teken van OGO. Vanaf groep 3 werkt de school ook zoveel mogelijk volgens OGO. Maar men gebruikt ook methodes voor het lezen en schrijven. In groep 4 en 5 worden vaardigheden en begrippen die de methode aanbiedt opgenomen in een thema. In groep 6 tot en met 8 staan de thema's naast de methodes voor rekenen, taal en zaakvakken. In de thema's worden altijd aspecten van andere vakken meegenomen.

De aansluiting van primair onderwijs naar voortgezet onderwijs is soms wat lastig, omdat leerlingen die een voorsprong hebben, in het verleden stof kregen die in het voortgezet onderwijs terugkomt. “Het was dan een zinvolle aanvulling. Als echter de leerling dan in de basisvorming weer in de methode op bladzijde 1 moet beginnen is dit lastig. Daarom is er gekozen voor een adaptieve aanpak waarin het accent ligt op verbreding en verdieping van de leerstof”, vertelt de directeur.

ICT

De leerlingen maken gebruik van internet en kunnen PowerPoint-presentaties maken. Ze krijgen hierin geen les, maar leren dit van elkaar of uit de handleidingen die in de klas ter beschikking zijn. Deze zijn op leerlingniveau geschreven. Leerlingen maken spreekbeurten of verwerken een thema in een presentatie. Op de website van de school zijn veel van de leerlingresultaten terug te vinden. Een vader en een leerkracht beheren de website van de school.

Alle leerkrachten zijn inmiddels in het bezit van het DRO (digitaal rijbewijs onderwijs).

Uitwerking in de school

Algemeen

In de school werkt elke groep aan een thema dat in het teken van cultuureducatie staat. Thema's waren *artotheek*, *Uit de kunst*, *scheepvaart* en *Ik ben een muzikant*. Van de thema's *artotheek* en *scheepvaart* volgt hieronder een wat uitgebreidere uitleg.

Scheepvaart en tewaterlating schip

De groepen 7 en 8 hebben zich bezig gehouden met scheepvaart. Een bezoek aan een scheepswerf hoorde daarbij en de leerlingen hebben een tewaterlating van een schip gezien. Om de scheepvaart in perspectief te kunnen plaatsen, hebben ze ook de geschiedenis van de gemeente onderzocht, waaruit bleek hoe belangrijk de scheepvaart was en is. Ook andere vakken kwamen in dit project aan de orde, zoals aardrijkskunde en rekenen.

Artotheek

Vorig schooljaar heeft groep 7 een artotheek in school gemaakt. Eerst bezochten de leerlingen een galerie en een kunstenaar die zeefdrukken maakt. Vervolgens maakten ze zelf kunstwerken die na opening van de artotheek geleend of gekocht konden worden. Tijdens de opening werd ook de naam van de artotheek bekend gemaakt. De naam Het Palet hadden de leerlingen zelf bedacht, net als het uitleensysteem. Ze beheren dit systeem en het geld. Voor 2,50 euro kan op maandag of vrijdag een werk een maand geleend worden. Ook heeft een leerling voor verschillende klassen een uitleg en rondleiding verzorgd. De boekingen van deze jongen verlopen ook via de artotheek-klas. Voor de burgemeester zijn een paar werken achtergehouden met daarop mooie plekken in de

Groep 7/8

We krijgen een PowerPoint-presentatie te zien over de start van het project, een bezoek op 8 september aan een scheepsrederij. Leerlingen laten ons de tewaterlating van het schip zien. Na het bezoek hebben de leerlingen van de meester geleerd hoe ze mensen die een boot uitzwaaien en profiel kunnen schilderen. Verder is er een film over het maken van een boot op school geweest. De film werd meegenomen door de eigenaresse van de rederij. De kinderen konden vragen stellen. We hebben haar bedankt met een ingelijste tekening en bloemen”, aldus Sanne uit groep 8.

Raoul en Joost geven een PowerPoint-presentatie over de excursie van 14 september naar een kunstwerk van een veengraver in de gemeente. Hierover mocht een leerling vertellen, omdat hij al eerder het een en ander over het beeld had uitgezocht. In dit onderdeel hebben de leerlingen ook de straatnamen in een bepaalde wijk onderzocht. Ze blijken allemaal een link naar scheepvaart te hebben. *Wist je dit al?* “Nee”, antwoorden de leerlingen.

De volgende PowerPoint gaat over een bezoek aan een historisch museum. Daar staat ook een oude boot. “We mochten niet op het dek, maar we hebben toch maar even gekeken”, vertelt het presenterende meisje vrijelijk.

Op de vraag waarom deze school goed is, wisselen de antwoorden van de leerlingen elkaar snel af: “We doen leuke dingen, waar we veel van leren”, “uitstapjes”, “Engelse spelletjes en liedjes”, “tekenles en zingen bij meester Martijn”, “soms maakt de meester een grapje”. “We maken alle schilderijen zelf”, sluit een jongen trots af. *En als je nou iets mag veranderen?* Bij deze vraag spreekt men elkaar zo af en toe tegen. “Nieuw schoolplein”. “Maar dat krijgen we al.”

Op de vraag wie er een computer heeft, blijkt iedereen er een te hebben. *Kijken jullie ook wel eens naar de website van school?* Ja, dat doen ze. *Waar kijk je dan naar?* “De groepen en mezelf.”

De beleving van kids serieus nemen

gemeente. Naar haar is een brief gegaan met de uitnodiging een keer op school te komen kijken. “Tot die tijd blijven de werken gereserveerd voor de burgemeester²¹.” De ICC wil een collectie gaan aanleggen met bepaalde werken die de leerlingen hebben gemaakt.

Knelpunten volgens de school

Leden van het team van deze school kunnen geen knelpunten benoemen, maar er zijn wel punten van zorg. Vooral OGO realiseren en blijven vasthouden in de midden- en bovenbouw, is niet altijd even eenvoudig. “Doelen moeten wel gehaald worden. Gelukkig is er veel dagelijks overleg en een collega is vrijgeroosterd om ondersteuning te bieden”, vertelt de adjunct-directeur.

Tijdgebrek is een chronisch probleem in het onderwijs. Hier heeft de ICC ook last van. In het begin kreeg zij een aantal uren. Dit wordt echter op termijn steeds minder. In cultuureducatie gaat snel veel tijd zitten laat zij weten. “Alleen al het bezoeken van een manifestatie of een overleg. En dan heb je ook nog het contacten opbouwen en onderhouden.”

Toekomst

De directeur wil het schoolgebouw nog meer op OGO inrichten. Hij denkt dat er meer mogelijk is met de ruimtes. Meer werk- en instructieplekken zijn te creëren door een opening van klaslokaal naar gang te maken. Hij zou ook graag een kinderkeuken willen, omdat de kinderen vaak koken. Dit is een activiteit binnen het OGO.

De verwachting is dat er in 2010 voor de groepen 6/7/8 verantwoord thematisch aanbod is.

Het schoolplein zal gerenoveerd worden.

Pabo-stagiaires gaan meer aan cultuur doen op deze school. De studenten kunnen tussendoelen en leerlijnen voor de kunstvakken en het cultureel erfgoed uitzoeken. Dit neemt werk uit handen volgens de ICC en het past ook binnen de doelstelling om op te leiden in school. De relatie met de pabo in de buurt is goed. De directeur geeft aan derdejaars studenten gastcolleges over OGO.

Reflectie

Scenario

De school is een ‘op weg naar scenario 3-school’, die heel duidelijk de plek en aanpak van cultuureducatie in school voor ogen heeft. Dit kan alleen maar verder groeien. De school heeft goed contact met ontwikkelaars en wetenschappers op het gebied van OGO. Door de grondhouding dat je door samenwerking en uitwisseling samen verder komt, zal men van elkaar blijven leren. Dit komt ten goede aan andere scholen, maar ook aan de wetenschap.

Wat tijdens dit schoolbezoek niet duidelijk werd, is de invloed van de leerlingen op het leren van de ouders. Hier heeft de school ook niet zo’n zicht op. De leerlingen leren echter op zo’n onderzoeksmatige manier hun omgeving en wereld te verkennen, dat ouders hiervan ook zullen leren. •

²¹ Inmiddels is de burgemeester door de leerlingen in de artotheek ontvangen en heeft ze drie werken gekocht en een gehuurd.

School 14: Brede school en emotie

Omschrijving school

We staan in het vuurwerkkrampgebied. De school ligt ingesloten tussen jarentachtig-woningen en flats, nieuwbouw en een braakliggend terrein met daarop een kapotte oude fabriek. Op het braakliggende terrein wordt een complex gebouwd met daarin drie musea, ateliers en woningen. Dit zal in 2007 af zijn. In 2006 verhuist de school naar nieuwbouw naast dit complex, waar de school zich als brede school verder gaat ontwikkelen. Kunstenaars die zich nu aanmelden voor de ateliers in het museumcomplex, wordt door de gemeente gevraagd wat zij eventueel voor de omgeving kunnen betekenen. “We krijgen een mooie omgeving met veel faciliteiten. Daar gaan we zeker gebruik van maken”, vertelt de directeur van de school enthousiast.

Eenmaal in de protestants-christelijke school zien we veel en vooral divers beeldend werk. In een grote centrale zitkuil staan de docententafel, twee computers en diverse werkplekken en werk van leerlingen. De klaslokalen komen bijna allemaal op deze centrale ruimte uit.

Het bestuur, met zestien scholen, en het schoolteam hebben cultuur hoog in het vaandel staan. Ouders vragen niet om kunst en cultuur in het onderwijs. “De sfeer van de school vinden ze belangrijker”, vertelt de directeur. De sfeer op de school en de kwaliteit van onderwijs worden gewaardeerd; de school groeit. Het bestuur wil geen wachtlijsten, dus komen er nieuwe formatieplaatsen bij. Er zijn 215 leerlingen op deze school die in een gemengde wijk staat: zeventig procent van de leerlingen is autochtoon en dertig procent allochtoon. Veertig procent is een achterstandsleerling.

Fundament en bouwstenen voor cultuur in school

Directeur en ICC

De directeur, sinds acht jaar op deze school, heeft al die tijd cultuur in haar portefeuille gehad. Ze is enthousiast over de uitdaging van de nieuwbouw en het concept van de brede school. De directeur heeft naar eigen zeggen zelf niet veel met cultuur. “Ik ben er niet mee opgegroeid. Door de contacten die ik voor school heb, zie ik meer. Ik groei als het ware mee met de kinderen. Ik heb tekenen en handvaardigheid tijdens mijn opleiding wel altijd leuk gevonden. Het is mooi om te zien hoe anders kinderen worden als ze met kunst en cultuur bezig zijn in plaats van rekenen. Je komt als leerkracht dicht bij ze, omdat je praat over wat je allebei ziet en wat je mooi vindt. Het intensificeert de relatie.”

Recent is besloten dat een kleuterleerkracht intern cultuurcoördinator (ICC) gaat worden. Hij is pas sinds kort op school. Hij werkte eerst in deeltijd op een andere school en speelde daarnaast poppenkast voor bibliotheken en scholen. Zo kent de directeur hem ook. Toen er een vacature op school vrijkwam, heeft de directeur hem benaderd. Op de vrijdagmiddag dat wij er zijn, speelt hij poppenkast. Het verhaal gaat over een kunstwerk dat door de kunstenaar onthuld gaat worden. Voor de kleuters zijn deze woorden niet onbekend, ze zijn pas nog in het museum geweest. “De kleuters zeggen ook als zij iets gemaakt hebben, kijk ik heb een kunstwerk gemaakt”, aldus de ICC.

Hij is van plan om de culturele activiteiten die er nu op school zijn voort te zetten. “Emotie en kunst zijn belangrijk in deze school. Leerlingen kunnen zich uiten in alle vormen van kunst, van boet-

seren tot dansen. De meeste leerkrachten hebben de ramp meegeemaakt. Daardoor is er veel oog voor de procesmatige kant van kunst en de rol die het bij emotionele verwerking kan spelen. Mijn werkwijze sluit hier goed op aan.

School moet echter wel school blijven; vakken als rekenen en taal moeten we niet vergeten. We moeten een balans vinden tussen kunst en cultuur en andere schooltaken.”

Brede school

De school vormt met vier andere scholen in de wijk een brede school. De scholen zijn met een aantal zorginstellingen zoals de kinderopvang, peuterspeelzalen en sportverenigingen verdeeld in drie clusters. Er is een cluster ICT en techniek, een cluster kunst en cultuur en een cluster sport en bewegen. Deze school zit in het cluster kunst en cultuur. De clusters werken (in de toekomst) samen met andere partijen zoals de muziekschool, musea, kunstenaars en gepensioneerde werknemers van technologiebedrijven. Het aanbod dat de drie clusters ontwikkeld hebben, wisselen ze onderling uit. Samen verzorgen ze voor alle leerlingen een breed aanbod zoals digitale foto's bewerken, streetdance, basketbal, techniek, muziek, toneel en dans. Om de drie maanden komt er een kalender uit met de activiteiten, welke groepen van welke school waar en wanneer kunnen meedoen. Dit kan op de eigen school zijn, maar ook op een andere locatie zoals het museum of een educatief centrum.

“Het uitgangspunt is niet concurrentie”, aldus de directeur. “We hebben ons op cultuur gericht, omdat we in het cluster zijn terechtgekomen. Eigenlijk was cultuur een beetje ondergesneeuwd omdat we ons trinden op onderwijskundige vaardigheden zoals

Een impressie van de school door groep 5:

Waarom is dit een goede school?

“We zijn twee keer naar het museum geweest. In het museum hingen schilderijen. We hebben zelf ook schilderijen gemaakt. In het historische museum waren machines. Hier mochten we vrij spelen.”

“Er hangen veel schilderijen in de gang.”

“Leuke dingen doen in de klas, zoals rekenen.”

“Wij leren op een leuke manier tekenen, gym, rekenen en taal.”

“Als je verdriet hebt, houden ze er rekening mee, dan mag je schilderen.”

“Het is een christelijke school.” *Wat betekent dat dan?* “Dat je aardig voor elkaar bent.”

in de klas op drie niveaus lesgeven. De subsidie Versterking Cultuureducatie Primair Onderwijs van het ministerie was een extra ondersteuning om ons te verdiepen in cultuur.”

Creatief therapeute

Na de vuurwerkramp heeft een kunstenares zich bij de scholen in de wijk gemeld om kinderen te helpen de ramp en het verlies te verwerken. Zij heeft een onderwijsbevoegdheid voor het primair onderwijs en net een opleiding tot creatief therapeute afgerond. Ze is begonnen op deze school, later kwamen er nog zeven andere scholen bij. Financiering voor materialen regelde ze zelf.

In de school zijn veel tekeningen te zien die de kinderen met haar maakten. De werken van net na de ramp laten veel zwart, vuur en brandweerwagens zien. Het recentere werk laat mensen, straten en de zon zien. Het werk zit in lighthouten lijsten. De kinderen krijgen ze mee naar huis als ze de school verlaten. De meer aangrijpende werken van kort na de ramp zijn sinds kort wat meer uit het zicht van de leerlingen gehangen. Nu hangen er in de centrale ruimte tekeningen die op de toekomst gericht zijn en het opbouwen van de wijk. Bij de ingang hangen tegels met tekeningen en gedichten, gemaakt door leerlingen die iemand bij de ramp zijn kwijtgeraakt. Deze tegels zijn ook te zien in de ‘hemelkastjes’ in de centrale ruimte waar de kinderen hun geliefden kunnen herinneren.

De therapeute heeft in het verwerken van de ramp met de leerlingen gebruik gemaakt van rituelen. Leerlingen van de school, maar ook van de andere scholen, hebben boeken gemaakt, een

kalender, de hemelkastjes en een kindermemorial. “Het is een proces waarbij kinderen eerst individueel en daarna meer als groep zijn gaan werken, zoals te zien is in het kindermemorial en de zeefdruk *Glimlach naar een nieuwe wijk*”.

In de wijk en bij de bewoners heeft de ramp een plek gekregen. De therapeute benadert het als volgt: “Er is wat ergs gebeurd in je leven. Wat doe je er mee? Positief benaderen. De kracht in jezelf benadrukken. Gebruik maken van de energiestoot die het je geeft.”

Steunfunctie

“In het verleden lag de map met aanbod van de steunfunctie op de docententafel. Iedere leerkracht koos iets uit dat hem aansprak. Nu heeft de school de culturele activiteiten gestroomlijnd. Elke kunstdiscipline komt in elke bouw minstens een keer aan bod. “Het team heeft ook gewerkt met het Cultuurkompas van de SLO. Hieruit bleek dat in de school weinig aandacht was voor dans en drama, cultureel erfgoed ontbrak helemaal.” De directeur stimuleert leerkrachten aanbod te kiezen waar ze zelf niet goed in zijn. Dit werkt; projecten van het historische museum, over bijvoorbeeld wonen en werken in de regio, worden nu meer gekozen.

De directeur vindt het niet (meer) handig dat de steunfunctie-instelling de activiteiten zonder overleg met de school plant. “Een ouder vroeg onlangs of wij niet te veel aan cultuur doen. Ik begrijp dat. Voor groep 7 waren er door de steunfunctie twee museumbezoeken in een week gepland”, vertelt de directeur. “Ik weet vaak pas drie weken van tevoren wat er gaat gebeuren. Ik zou graag aan het begin van het schooljaar willen weten welke activiteiten wanneer plaatsvinden.”

Cultuur helpt om je identiteit te leren kennen

De directeur heeft aan de steunfunctie activiteiten gevraagd die passen bij de brede school. Dit bleek moeilijk. De directeur wilde graag een fotoproject waarbij leerlingen oud en nieuw in de wijk vastleggen in een krant voor de wijkbewoners. De directeur wil graag een brede school met activiteiten die herkenbaar zijn als ‘van de wijk’. “Het bestaande kunstmenu van de steunfunctie is goed, de docenten ook. Aan een extra vraag van ons kan de steunfunctie helaas moeilijk tegemoet komen. Ze willen wel, het blijkt alleen moeilijk te realiseren. Het alternatief dat de steunfunctie biedt is een kunstmenu-activiteit. De directeur van de steunfunctie is langsgesproken om de nieuwe wensen van de school te inventariseren en gaf aan graag meer vraaggericht te willen werken. Dit moet wel nog handen en voeten krijgen.”

De toekomstworkshops die de steunfunctie met het team deed, werden zeer gewaardeerd. De leden van het team onderzochten hun culturele passies, wensen en vragen én formuleerden uitgangspunten voor aanbod.

Team

Het team heeft het gevoel dat er veel aangeboden moet worden tijdens schooltijd. Het probeert daarom goed naar het lesrooster te kijken om voldoende tijd te vinden voor culturele activiteiten. Tijdens een gymles kun je bijvoorbeeld een dansles geven of tijdens een handvaardigheidles een les van de steunfunctie. “Dit is vervangen en geen verlies.” Aldus de directeur.

In toekomstworkshops bleek dat het team de creativiteit van leerlingen meer wil stimuleren. Hun stond daarbij ‘echt vrij werk’

Creatief therapeute

We ontmoeten de therapeute en een aantal kinderen uit verschillende groepen. Ze praten niet makkelijk over wat ze hebben meegemaakt. Ze laten ons de boeken en kalender zien waar hun gedichten en tekeningen in staan. Uit de gedichten is op te maken dat een kind zijn moeder is verloren en twee zusjes hun broertjes.

Een meisje dat nu heel stil is, heeft ons in de pauze verteld dat haar vader die musicus is niet meer kan spelen. Hij werkt nu op het kantoor van de muziekschool. Zij heeft in een grote zeefdruk *Glimlach naar een nieuwe wijk*, die door een aantal kinderen van de school gemaakt is, een muziekwinkel getekend.

Op de vraag wat de leerlingen doen bij de therapeute, antwoorden ze makkelijker: “Vooral schilderen. Alles wat in je hoofd zit.” Doe je dat ook wel eens thuis? “Nee, wat ik echt denk, doe ik bij Dorien.” “Je kunt bij haar al je problemen kwijt: vertellen en laten zien op het schilderij. Zonder juf Dorien had ik het niet gedurfd.”

“Kinderen drukken zich makkelijker in beelden dan in woorden uit”, vertelt de therapeute. Ze haalt hierbij een uitspraak van een leerling aan die dit illustreert. “Soms kan kunst zo mooi zijn, dat ik het bijna aan wil raken.”

voor ogen en geen 'voorgeprogrammeerde werkjes'. De directeur stimuleert dat de leerkrachten oog hebben voor creativiteit. "Het moet in de mensen zitten die hier werken. Aanbod van de steunfunctie is niet voldoende om dit te stimuleren." Om de continuïteit van de kunstvakken te bewaken heeft de school gekozen voor de methode *Moet je doen*, voor beeldende vorming, tekenen en muziek. "De methode stimuleert ook de leerkrachten. Sommigen van hen hebben zichzelf verbaasd. In de methode staan lessen met klei. Leerkrachten die een kleile met de hele klas voorheen altijd lastig vonden, zagen nu tot hun verbazing dat het lukte. Dit gaf veel voldoening", vertelt de directeur.

Bij de toekomstworkshops bleek ook dat veel leerkrachten weinig met cultuur in de les hebben. "Ze vinden het eng, want ze hebben er geen ervaring mee. Ze doen het wel." De directeur let bij vacatures nu meer op die kwaliteiten van een leerkracht. Om die reden

Cultuur integreert in

is recent de aanstaande ICC, leerkracht voor groep 1/2, aangenomen. In de toekomstworkshops ontdekte het team elkaars culturele kwaliteiten en ambities. De directeur is daar zeer enthousiast over. Een van de leerkrachten bleek goed in het organiseren van de musical, een andere wil een cursus dans gaan volgen. Een wat oudere leerkracht vertelde tijdens de workshops dat ze dacht dat ze niks met cultuur kon, maar het wel wilde proberen. "Ik vind het mooi dat je dat in het team durft uit te spreken. We kijken dan wie er kan helpen. We hebben een open team." De lerares van groep 7 is muzikaal en speelt dwarsfluit. Ze begeleidt haar leerlingen ook wel eens. Als het in de klas over de dwarsfluit van de lerares gaat, vertelt een meisje enthousiast: "We zijn ook naar het Orkest van het Oosten geweest. We mochten meekijken met de training. We konden ook kijken achter de schermen, waar de muziekinstrumenten stonden."

Musea

De contacten tussen school en musea zijn goed. Vooral het contact met het museum voor oude en moderne kunst, dat op loopafstand ligt. De school is tevreden over het aanbod van en de samenwerking met de educatieve afdeling van het museum. "Het zijn onze burens. Nu werken we intensief samen terwijl we het museum vroeger hetzelfde behandelden als eentje van tien kilometer verderop. Nu stel ik gewoon vragen aan de educatieve dienst. Bijvoorbeeld, wat ze kleuters kunnen bieden. Ik kon me daar niets bij voorstellen. En toch werkte het. Vooraf kregen de leerkrachten een prentenboek om uit te leggen wat een museum is. In het museum mochten leerlingen werken in het atelier van het museum, kleuren mengen. Het museum levert alles aan om het te doen slagen."

de verschillende vakgebieden

Leerlingen zijn enthousiast over het museum. "Je mocht op een kopie van een schilderij er wat bij schilderen."

Het museum heeft recent een project ontwikkeld. "Het idee is juniorgidsen, wat ik heb gelezen in een artikel over dit project in Groningen", licht de directeur toe. Binnenkort worden leerlingen uit groep 7 op een zaterdag gids, suppoost of gastvrouw of -heer. De bezoekers zijn ouders en leerkrachten."

Het historische museum ligt iets verder van de school. Ook hier gaan de leerlingen naar toe. Ze vertellen dat er machines zijn te zien die honderd jaar oud zijn. Ook is er een oud weefgetouw. "Ik vind het historische museum leuker, omdat je er meer leert dan in het andere museum", verklaart een leerling uit groep 5. In 2007 is dit museum onderdeel van het nieuwe cultuurcomplex in de wijk.

Portfolio

Zo'n anderhalf jaar geleden is de school gestart met leerlingportfolio's. In eerste instantie dacht het team dit na een studiemiddag snel van de grond te kunnen krijgen, maar het liep tegen praktische problemen op. "Bijvoorbeeld het vastleggen van driedimensionaal werk. Hier kun je een foto van maken, maar wie beheert de foto's, wie print ze uit?" Op onze vraag of er met scholen voor voortgezet onderwijs overleg is over de portfolio's in verband met een doorlopende lijn naar CKV, is het antwoord nee. Voor cultuur is er geen contact met scholen voor voortgezet onderwijs.

Financiën

De financiering van culturele activiteiten levert de school geen problemen. Er is eigen budget, maar de school krijgt ook een

Groep 7 Juniorgidsen

Wie wordt er gids in het museum?

Acht kinderen steken hun vinger op.

En bewaker? Acht andere kinderen.

Gastvrouwen? Maar liefst vier leerlingen.

Hoe vaak zijn jullie voor het gidsenproject in het museum geweest? "Twee keer."

Wie was voor het project begon al eens in het museum geweest? Ongeveer de helft van de klas steekt zijn vinger op.

Is het een leuk project? "Ja, je komt meer over schilderen en de geschiedenis te weten."

"Je gaat vertellen aan andere mensen."

Is het lastig schilderijen uit te leggen? "Ja, je moet vertellen in welk jaar het is gemaakt. Ik weet nog wel alles."

Cultuur leeft door de hele school

aanzienlijke bijdrage van de gemeente vanwege de ramp die de scholen in het gebied heeft getroffen. Het museumgidsproject wordt betaald door de stadsdeelgemeente en de school zelf. Er zijn ook andere geldstromen. Het geld voor het inlijsten van het werk van kinderen komt van een stichting die is opgericht naar aanleiding van de ramp. Sponsoring vraagt de school niet. “Het is geen overweging. Niet nodig!”

De school en zijn keuzes

Veilige school

De directeur vindt de school een goede school, omdat er grote betrokkenheid is tussen het team, ouders, leerkrachten en leerlingen en tussen leerlingen onderling. De sfeer vindt de directeur ook goed. “Er is harmonie tussen leerlingen. We hebben een prijs voor veilige school gewonnen door ons sociaal en emotioneel programma. Regels worden goed gehandhaafd. Er is geen misverstand tussen leerkrachten over wat wel of niet mag. Bijvoorbeeld spelen met een harde bal op het schoolplein mag niet. We verliezen daardoor weinig tijd aan het bijsturen van kinderen.

Belangrijk instrument van onze school is het vragen- en complimentenbord.” Op het schoolbord staan twee kolommen. Een kolom voor een kritische vraag en een om een compliment te geven. Leerlingen kunnen hier hun naam in zetten. Aan het eind van de ochtend en middag worden de vragen en complimenten besproken. Leerlingen spreken elkaar daarbij direct aan. Vaak is een leerling de voorzitter. Als leerlingen niet uit hun probleem komen, helpt de leerkracht mee om met de klas naar oplossingen te zoeken. “De groep is zo mede verantwoordelijk voor het goed

reilen en zeilen van een klas. We hebben geen pestprotocol, want we lossen het preventief op, door de complimenten. Bijvoorbeeld: “Wat heb jij een mooie tekening gemaakt.” Zo wordt zichtbaar dat ieder zijn eigen kwaliteiten heeft.” In groep 5 zien we hoe het in zijn werk gaat. In groep 7 zien we geen namen in de kolommen staan. De lerares legt uit dat dit in deze hogere groep aan het einde van de dag gebeurt. “Anders staat ‘s ochtends het hele bord al vol en komen de leerlingen niet verder dan ‘ik heb leuk met je gespeeld’. Wij zijn verder! De leerlingen moeten er eerst over nadenken.” Op de vraag of dit systeem ook goed voor andere scholen is, antwoordt een leerling: “Ja, je gaat altijd met een blij gevoel naar huis.”

Ouders

Ouders worden op verschillende manieren bij de school betrokken. Er is een ouderraad, ouders maken sfeertafels voor seizoenen en andere thema's, ze helpen mee met techniek en komen samen knutselen met hun kind. Onlangs is gevraagd wie wilde assisteren bij handvaardigheid. Twee ouders meldden zich. De school weet ook welke ouders muzikaal zijn. Zo nu en dan helpen ouders bij het vervoer naar een excursie. Dit is soms lastig, omdat veel ouders werken.

Volgens de directeur is de opkomst van ouders groter naarmate ze meer met hun eigen kind kunnen doen.

Knelpunten volgens de school

Vervoer

Veel ouders van de kinderen hebben beiden een baan, ze kunnen dus vaak niet voor het vervoer naar culturele activiteiten zorgen.

Cultuur spreekt het hele kind aan

De directeur wil nog onderzoeken wat de exacte kosten zijn voor vervoer naar de stad.

Tijd

De school is actief bezig met het vormgeven van het onderwijs. Een werkdag en rooster zijn snel gevuld. Hoewel de directeur vindt dat werkdruk vaak een gevoel is, vindt ze dat werkzaamheden niet onderschat moeten worden.

Nieuwe methoden zoals *Moet je doen* moeten bijvoorbeeld goed voorbereid worden.

In het kader van de brede school werkt de school met verschillende mensen en organisaties samen. "Afstemmen, afspraken maken, offertes bekijken. Voordat er een activiteit is, gaat er veel water door de zee", aldus de directeur. "We willen in de brede school werken met kunstenaars. Niet elke kunstenaar is een goede docent. Je hebt toch een koepel nodig zoals de steunfunctie, om de kwaliteit te waarborgen. Ik wil liever met één contactpersoon van de steunfunctie aan tafel, dan met tien kunstenaars."

De steunfunctie vindt dat de groepsleerkracht altijd verantwoordelijk is bij brede schoolactiviteiten, terwijl deze activiteiten na schooltijd plaatsvinden. De school vindt dat de docent van de steunfunctie verantwoordelijk is voor de kinderen die hij lesgeeft. Hierover is de directeur nog in gesprek met de steunfunctie.

Toekomst

"Wat er over vijf jaar anders is aan deze school? Nog intensievere

samenwerking met de omgeving. De omgeving gaan we bij het onderwijs betrekken en na schooltijd zullen er allerlei activiteiten zijn in school en in de ateliers van het nieuwe cultuurcomplex."

Reflectie

Scenario

De school is een scenario 2-school. Het feit dat de directeur vragen stelt aan culturele instellingen, is daarvoor een indicatie. De school neemt niet alleen aanbod af van de steunfunctie, maar maakt ook plannen met kunstinstellingen en kunstenaars in de buurt. De samenwerking met musea en kunstenaars zal alleen maar toenemen, omdat er een cultuurcomplex naast de school komt.

Door de vuurwerkramp waar de school direct mee werd geconfronteerd, ligt de nadruk in de kunstvakken op de expressie van

emoties. Het resultaat is niet het belangrijkste, maar de weg ernaartoe. Dat maakt vooral het creatieve aspect van kunst en cultuur op deze school belangrijk.

Veel leden van het team voelen zich nog onbekend met cultuur. Dit bleek tijdens de toekomstworkshops van de steunfunctie. Ze zijn wel gemotiveerd om nieuwe terreinen te ontdekken. Vooral op het gebied van cultureel erfgoed, dans en drama wil het team zich verder ontwikkelen. De directeur is hierbij een motiverende en stimulerende kracht.

Brede school

De school verhuist in 2007 naar een gebouw dat nog meer zal aansluiten bij de brede-schoolgedachte. De lokalen zijn groter, maar ook de burens, musea en ateliers, zullen een bijdrage leveren aan het welbevinden van kinderen. De contacten die er nu liggen, worden intensiever en er komen nieuwe instellingen bij. De drie brede-schoolclusters zullen hun aanbod blijven uitwisselen. Voor de leerlingen blijft dus een ruim aanbod van activiteiten op gebied van kunst, cultuur, techniek, ICT en sport toegankelijk. Als dit alles gerealiseerd is, kan deze school doorgroeien naar een scenario 3-school.

Een punt van aandacht is wel hoe de school zijn ambities kan blijven waarmaken als de focus van de gemeente minder op deze wijk ligt. Nu is de wijk nog in opbouw, maar wat als de wijk, de school en het cultuurcomplex klaar zijn. Hoe wordt de continuïteit van het ingezette schoolbeleid en activiteiten gewaarborgd? •

Vraag en compliment in groep 5

Op het bord staan twee kinderen in de kolom met een vraag. De lerares geeft de beurt aan een jongen. "We hebben het al opgelost", is het antwoord.

De beurt gaat naar een meisje.

Het meisje noemt de namen van de twee kinderen aan wie ze de vraag wil stellen en richt zich vervolgens tot hen.

"Waarom zeiden jullie *loosers*?"

"Omdat wij hadden gewonnen", antwoordt een van de twee jongens. Een jongen naast me fluistert tegen een klasgenoot, "dan kan je beter verliezers zeggen." De lerares vraagt aan de klas of *loosers* een aardig woord is. "Nee", is het volmondige antwoord. "Sorry", zegt de jongen tegen het meisje.

Bij complimenten staan acht namen. Een meisje krijgt het woord en richt zich tot haar tafelman. "Tuba, ik vond het leuk met jou te spelen."

De namen van de kinderen die aan het woord zijn geweest, haalt de lerares weg. De rest van de complimenten komt 's middags.

Cultuur = dat je jezelf kan zijn.

Begrippen

In de gesprekken kwam een aantal onderwijs termen geregeld terug. Deze begrippen worden hieronder kort toegelicht.

Adaptief onderwijs

Sinds 1992/1993 voert het ministerie het Weer Samen Naar School-beleid. Dit beleid is gericht op het remmen van de groei van het speciaal onderwijs. Daarvoor zijn samenwerkingsverbanden opgericht van basisscholen met minimaal een speciaal-onderwijs school om ook leerlingen met specifieke pedagogisch-didactische behoeften op te vangen in een reguliere school. Adaptief onderwijs is een onderwijsvorm die bijdraagt aan de individuele ontwikkeling van een kind. De term is bekend geraakt door prof.dr. Luc Stevens die de term in 1994 introduceerde. Een leerkracht sluit aan op de drie basisbehoeften van de leerlingen, namelijk relatie, competentie en autonomie. Bij deze vorm van onderwijs wordt met een diversiteit aan onderwijsmethoden en materialen aangesloten bij de behoeften en verschillen van de leerlingen

Meer informatie zie:

- R.H. Hofman en E.B. Vonkman, Bronnenboek adaptief onderwijs: onderwijsmethoden voor rekenen, spelling en lezen op de basisschool, Groningen (Gion) 1995
- J. Ahlers en K. Vreugdenhil, De basisschool op weg naar 2010, Heeselt 2004
- www.ict.aps.nl/krachtigleren/adaptief_onderwijs

Ervaringsgericht onderwijs (EGO)

Ervaringsgericht onderwijs van prof.dr. Ferre Laevers richt zich vooral op onderwijs in de onderbouw. Leerlingen krijgen zoveel mogelijk ruimte om hun eigen keuzes te maken. Om dit mogelijk te maken zijn onder andere van belang: een lokaal met aantrekkelijk ingerichte hoeken en ongebruikelijke materialen. Verder moet bijvoorbeeld de leerkracht door observatie interesses van kinderen opsporen en daarbij aansluitende activiteiten aanbieden.

Meer informatie zie:

- J. Ahlers en K. Vreugdenhil, De basisschool op weg naar 2010, Heeselt 2004
- www.cego.be

Meervoudige intelligentie

Het begrip meervoudige intelligentie is geïntroduceerd door prof. dr. Howard Gardner, die daarmee de cognitieve intelligentietest relativeerde. Gardner laat in zijn theorie zien dat er inmiddels tien intelligenties zijn. Hieronder de zeven intelligenties die hij als eerste ontdekte: de linguïstische, de logisch-wiskundige, de muzikale, de ruimtelijke, de interpersoonlijke en intrapersoonlijke intelligentie en de lichamelijke-bewegingsintelligentie. Gardner heeft zijn theorie nooit in een vastomlijnde onderwijsaanpak omgezet. De theorie is door scholen en experts in de hele wereld naar eigen inzicht vertaald naar het onderwijs.

- Howard Gardner, Soorten intelligentie, meervoudige intelligenties voor de 21ste eeuw, Amsterdam 2002
- www.howardgardner.com/MI/mi.html

Ontwikkelingsgericht onderwijs (OGO)

Bij ontwikkelingsgericht onderwijs worden leerlingen gemotiveerd te leren doordat hun eigen interesse wordt gestimuleerd. Kinderen worden met het onderwijsaanbod uitgedaagd om zich te ontwikkelen. Het gesprek en spel tussen leerkracht en leerling is hierbij van groot belang. De onderwijstheorie van het zogenoemde 'ontwikkelen onderwijs' is afkomstig van prof.dr. Carel van Parreren. Van Parreren haalde zijn inspiratie uit de geschriften van constructivistische psycholoog Vygotsky.

Meer informatie zie:

- J. Ahlers en K. Vreugdenhil, De basisschool op weg naar 2010, Heeselt 2004
- Prof.dr. C.F. van Parreren, Ontwikkelen onderwijs, Leuven 2001
- www.ogo-academie.nl

Steunfunctie

Als in de tekst wordt gesproken over steunfunctie gaat het over gemeentelijke of provinciale aanbieders van kunst en cultuur voor het onderwijs. De steunfuncties variëren elk in hun aanpak, maar de grootste gemene deler is dat zij cultuureducatieve activiteiten voor scholen ontwikkelen en aanbieden. Sommige van deze steunfuncties richten zich op het aanbod voor leerling en leerkracht, andere op advies en bemiddeling tussen school en culturele instelling, vaak is het een combinatie van deze taken.

Colofon

Onderzoek en tekst: Projectbureau Konings Kunst, Fianne Konings in samenwerking met Jan Wagemakers.

Redactieadvies: Annette Lubbers

Eindredactie: Sacha Mols

Concept en realisatie: Studio Nannet van der Kleijn in samenwerking met Anneliek Holland

Fotografie: Anneliek Holland

Druk: De Kruijff Grafimedia

Opdrachtgever: Projectbureau Versterking Cultuureducatie Primair Onderwijs, Ministerie van OCW.

juni 2006

